

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA DİVANLARDA
“SU” REDİFLİ ŞİİRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SENA SUDE AKAN

İSTANBUL, 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA DİVANLARDA
“SU” REDİFLİ ŞİİRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SENA SUDE AKAN
(200101026)**

**Danışman
(Prof. Dr. Nihat Öztoprak)**

İSTANBUL, 2022

05/07/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Tezli yüksek lisans öğrencisi 200101026 numaralı Sena Sude AKAN'ın hazırladığı “Klasik Türk Edebiyatında Divanlarda “Su” Redifli Şiirler” konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 05/07/2022 Salı günü saat 10:00’da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
.....
..... şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK (Danışman)	KABUL
2. Prof. Dr. Dursun Ali TÖKEL	KABUL
3. Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ	KABUL

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sena Sude Akan

TEŐEKKÜR

Öncelikle, bu tezin yazılmasında bana katkı saylayan, bilgi ve deneyimiyle destek olan, hiçbir şekilde yardımlarını benden esirgemeyen, her sıkıştığım da bana yetişen, meşakkatli durumlarda çözümcül olan kıymetli hocam, danışmanım Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK'a şükranlarımı sunar; Yazım sürecinde şahsına yönelttiğim birçok soru çeşidine rağmen, usanmadan her vakitte bana dönüş sağlayan, sorularımı cevapsız bırakmayan değerli hocam Doç. Dr. Dursun Ali TÖKEL'e; manevî açıdan kendisini hep hissettiren, çalışmam esnasında bana püf noktalar veren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kemal YAVUZ'a; küçüklüğüm den beri, bilhassa okul hayatım boyunca ellerimi tutan, "Sen her şeyin en iyisini yaparsın!" diyen, maddî ve manevî desteğini her zaman hissettiren babam Hamza Ozan AKAN ve annem Nazan AKAN'a, ayrıca tez dönemimde kendimi yetersiz ve kötü hissettiğim anlarda sabır ve telakkileriyle beni teskin eden yoldaşıma müteşekkirim.

Sena Sude Akan

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA DİVANLARDA “SU”
REDİFLİ ŞİİRLER
Sena Sude Akan

ÖZET

Öncelikle Kur’ân-ı Kerim’de yeryüzünün sudan yaratılmış olduğu mevzûunun ayetlerle açıklanması, hadis-i şeriflerle suyun konu edilmesi, hayat kaynağı ve vazgeçilmez bir unsur olması hasebiyle suyun her alanda kendini göstermesi bu çalışmaya yönelme sebebi olarak gösterilebilir. Göktürkler zamanından günümüze kadar dinî, kültürel ve çeşitli açılardan yaşamımıza eşlik eden su, şiirlerde de ele alınmıştır. Bilhassa dîvân şâirleri “Su (âb-mâ)” redifli şiirler kaleme almışlardır. Bu şiirlerin incelenmesi, tahlil edilmesi ve yapılan çıkarımların hayata kazandırılması lüzumlu görülmüştür.

Bu çalışmada, Klasik Türk edebiyatında ve divanlardaki “Su” redifli şiirler taranmıştır. Tespit edilen şiirler şâirlerin bulunduğu yüzyıllara göre tasnif edilmiştir. Ayrıca; bulunan çeşitli gazel, kaside ve hatta murabbalar üzerinden suyun dîvân şâiri tarafından nasıl kaleme alındığı, nelere benzetildiği veyâhut ne gibi hâdiselere atıfta bulunduğu gibi hususlara temas edilmiştir. Metinler çeşitli başlıklar halinde kategorize edilerek, özellikle yapılan benzetmeler dikkate alınarak açıklanmıştır. Tez ise, toplamda dört bölümden oluşmuştur: Klasik Türk Edebiyatında Su; Divan Şiirindeki Âşık ve Sevgilinin Su ile İlişkisi, Su Redifli Şiirlerde Bulunan Atasözü/Deyimler ve Âdetler; Dîvân Şiirinde Su ile İlgili Mefhûmlar.

Anahtar kelimeler; Su, âb, dîvân şâiri

**z POEMS WITH “WATER” REFERENCE ON DIVANS IN
CLASSICAL TURKISH LITERATURE**

Sena Sude Akan

ABSTRACT

First of all, the explanation of the subject that the earth was created from water in the Qur'an with verses, the subject of water in hadiths, the fact that water is a source of life and an indispensable element, can be shown as the reason for this study. Water, which accompanies our lives in religious, cultural and various aspects from the time of the Gokturks to the present, has also been discussed in poems. In particular, divan poets wrote poems with the redif of "Su (âb-mâ)". It was deemed necessary to examine, analyze and bring the inferences made to life in these poems.

In this study, poems with "Su" redif in Classical Turkish literature and divans were scanned. The identified poems were also classified according to the centuries in which the poets were found. Through various ghazals, eulogies and even squares in the book, issues such as how the water was written by the poet of the divan, what it is likened to, or what kind of events it refers to have been touched upon. The texts are categorized under various headings and explained by taking into account the analogies made. The thesis, on the other hand, consists of four chapters in total: Water in Classical Turkish Literature; The Relationship of Lover and Beloved with Water in Divan Poetry, Proverbs/Idioms and Customs in Poems with Water Redif; Concepts Related to Water in Divan Poetry.

Keywords; Water, divan poets

ÖNSÖZ

Su; bütün canlıların ihtiyaç ve yaşam kaynağı olan bir unsurdur. Şeffaf, parlak, renksiz ve temizdir. Homojen bir yapısı vardır. Dünyanın yüzde 70'i, insan vücudunun ise ortalama yüzde 60'ı sudan oluşmaktadır. Bundan hareketle, coğrafi ve biyolojik bakımdan suyun daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Su, sadece pozitif bilimlerle açıklanamamaktadır. Pek çok alanda ve konuda yer edinmektedir. Dinî ve kültürel açıdan da kendinden söz ettirmektedir. Din ve kültür ise, edebiyatın temel kaynaklarından biridir. Bu sebeple, su da mühim bir unsur olarak Türk edebiyatında zikredilmiştir. Dîvân şâirleri; suyu çok kıymetli ve lüzumlu bir kaynak olarak görmeleri sebebiyle şiirlerine konu etmişlerdir. Suyun çeşitli yönlerinden esinlenerek “Su (âb-mâ)” redifli şiirler yazmışlardır. Bu sebeple Klasik Türk edebiyatında divanlardaki su redifli şiirlerin tespit edilmesi ve incelenmesinin ihtiyaç olduğu düşüncesiyle elinizdeki bu tez hazırlanmıştır.

“Klasik Türk Edebiyatında Divanlarda “Su” Redifli Şiirler” adlı çalışma dört bölüme ayrılmıştır. Giriş bölümünde, “Su, Umûmî Özellikleri, Kültür ve Edebiyattaki Yeri” başlıklı ilk bölümde suyun tanımı yapılarak nitelikleri çeşitli kaynaklar yardımıyla açıklanmıştır. Bunu yaparken bilhassa “TDV İslam Ansiklopedisi”nden yararlanılmıştır. Haricinde ise, makaleler yardımıyla su kültürü, Anadolu’da ortaya çıkan su ile ilgili türlü türlü inanışlara değinilmiştir. Ardından ise, Türk edebiyatında suyun nasıl ele alındığına, özellikle dîvân şâirinin suya karşı olan bakış açısına odaklanılmıştır. Bulunan bütün şiirler şâirlerin yüzyıllarına göre kategorize edilmiştir.

İkinci bölüm ise, “Dîvân Şiirindeki Âşık ve Sevgilinin Su ile İlişkisi” ismini taşımaktadır. Tezin en yoğun kısmı bu bölümdür. Sevgilinin güzellik unsurları üzerinden suyun hâlleri ve nitelikleri anlatılmıştır. Buna ilâveten âşığın düştüğü

durumlar suyun husûsiyetleriyle bağdaştırılmıştır. “Su Redifli Şiirlerde Bulunan Atasözü/Deyimler ve Âdetler” adlı üçüncü bölümde de “Su (âb-mâ) redifli şiirlerdeki su ile ilgili atasözü ve deyimler tespit edilerek yorumlanmıştır. Ek olarak geçmişten günümüze gelen kuşaktan kuşağa aktarılmış su ile ilgili âdetler saptanarak açıklanmıştır. “Dîvân Şiirinde Su ile İlgili Mefhumlar” başlığını taşıyan dördüncü bölümde ise, su ile alakalı kavramlar belirlenerek bölümler halinde örnek beyitlerle izhâr edilmiştir. Sonuç bölümünde ise, tez içeriğiyle ilgili genel bilgiler toplanarak sunulmuştur. Su redifli şiirlerle ilgili yapılan çıkarımlar izâh edilmiştir.

“Klasik Türk Edebiyatında Divanlarda “Su” Redifli Şiirler” başlıklı çalışmayla ilgili benzer hiçbir kaynak bulunmamakla birlikte Gülcan Abbasoğulları’nın “Divan Edebiyatında Su İmgesi ve Tezâhürleri (Yunus Emre, Fuzuli, Nabi ve Şeyh Galib Örneği)” isimli bir çalışmasına rastlanmıştır. Fakat bahsi geçen doktora tezinin yapılan çalışma ile arasında hiçbir bağlantı görülmemiştir. Sadece bir bölümde “Divan Şiirinde Su” başlığını açıklarken G.Abbasoğulları su redifli şiirlere değinmiştir.

Takdim ettiğimiz bu çalışmanın temel amacı, insan hayatının temel unsurlarından olan suyun klasik edebiyat şairleri tarafından nasıl ele alındığını divanlar üzerinden ortaya çıkarmaktır. Bunun için başta danışmanım Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK’a ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü çalışanlarına teşekkürlerimi sunar, gözden kaçan kusurlarımızın bağışlanmasını dilerim.

Temmuz 2022

Sena Sude Akan

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA SU	12
İKİNCİ BÖLÜM	39
1. DÎVÂN ŞİİRİNDEKİ ÂŞIK VE SEVGİLİNİN SU İLE İLİŞKİSİ.....	39
1.1. SU - SEVGİLİ İLİŞKİSİ	39
1.1.1. Yanak	39
1.1.2. Yüz.....	45
1.1.3. Dudak	51
1.1.4. Saç.....	56
1.1.5. Kirpik	59
1.1.6. Boy	60
1.1.7. Ayak.....	62
1.1.8. Çene	64
1.2. SU - ÂŞIK İLİŞKİSİ	64
1.2.1. Âvâre Âşık	65
1.2.2. Dîvâne Âşık.....	69
1.2.3. Âh Çeken Âşık.....	72
1.2.4. İstırap Çeken Âşık	74

1.2.5.	Perîşân Âşık	76
1.2.6.	Hasta Âşık.....	77
1.2.7.	Yaralı Âşık	79
1.2.8.	Sevinçli (Mutlu) Âşık	81
1.2.9.	(Sevgiliye) Susamış (Özlem Duyan) Âşık	83
1.2.10.	Gam Yükünü Çeken Âşık.....	84
1.2.11.	Sevgiliye Kavuşmayı Dileyen Âşık.....	85
1.2.12.	Canımı Ortaya Koyan Âşık	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		88
2. SU REDİFLİ ŞİİRLERDE BULUNAN ATASÖZÜ/DEYİM VE ÂDETLER88		
2.1. ATASÖZÜ VE DEYİMLER		88
2.1.1.	“Duvarı Nem İnsanı Gam Yıkar” Atasözü.....	88
2.1.2.	“Su Bulanmayınca Durulmaz” Atasözü	90
2.1.3.	“(Ayaklarına) Kara Sular İnmeK” Deyimi.....	91
2.1.4.	“Yüz Suyu Dökmek” Deyimi	96
2.1.5.	“Ağzı Sulanmak” Deyimi	97
2.2. ÂDETLER.....		97
2.2.1.	Hasta Yatağındakilere Su Verme Âdeti.....	98
2.2.2.	Ölüm Yatağındakilere Su Verme Âdeti	101
2.2.3.	Hacca Giden Yolculara Su Verme Âdeti	103
2.2.4.	Su ile Uğurlama Âdeti.....	104
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		106
3. DÎVÂN ŞİİRİNDE SU İLE İLGİLİ MEFHÛMLAR.....		106
3.1.	SU - GÖZYAŞI İLİŞKİSİ.....	106
3.2.	SU - SÖZ/ŞİİR İLİŞKİSİ	110
3.3.	SU - HZ.PEYGAMBER İLİŞKİSİ	112
3.4.	SU - SÛFÎ İLİŞKİSİ.....	117
3.5.	SU - ATEŞ İLİŞKİSİ	120
3.6.	SU - BULUT İLİŞKİSİ	122

3.7. SU - HÜKÜMDAR İLİŞKİSİ.....	123
3.8. SU - HANÇER İLİŞKİSİ.....	125
3.9. SU - KILIÇ İLİŞKİSİ.....	128
3.10. SU - SÂKÎ İLİŞKİSİ.....	136
3.11. SU - AYNA İLİŞKİSİ.....	137
3.12. SU - NEHİR İLİŞKİSİ.....	138
3.13. SU - ADÂLET İLİŞKİSİ.....	139
3.14. SU - ŞEKER İLİŞKİSİ.....	140
3.15. SU - HARÂMÎ İLİŞKİSİ.....	140
3.16. SU - YAĞMUR İLİŞKİSİ.....	140
3.17. SU - KEVSER İLİŞKİSİ.....	141
3.18. SU - ŞARAP İLİŞKİSİ.....	141
3.19. SU VE TEMİZLİK.....	142
3.20. SU VE TAZELİK.....	143
3.21. SU VE YUMUŞAKLIK.....	144
KAYNAKÇA.....	147
EKLER.....	152

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

آ, ا	Ā-ā	ض	Ž-ž-Ḍ-ḍ
أ, ا	a-e-i-u	ط	Ṭ-ṭ
ب	B-b	ظ	Ẓ-ẓ
پ	P-b	ع	‘
ت	t	غ	Ġ-ġ
ث	Ṣ-ṣ	ف	F-f
ج	C-c	ق	Ḷ-ḷ
چ	Ç-ç	ك	K-k-G-g
ح	Ḥ-ḥ	ك	Ĭ-ĭ-ŋ-ŋg
خ	Ḥ-ḥ	ل	L-l
د	D-d	م	M-m
ذ	Z-z-Ḍ-ḍ	ن	N-n
ر	R-r	و	V-v-U-u-Ū-ū
ز	Z-z	ه	H-h-a-e
ژ	J-j	لا	La-Lā
س	S-s	ی	Y-y-I-i-Ī-ī-Ī-ī
ش	Ş-ş	ء	’
ص	Ş-ş		

Transkripsiyon alfabesi, “Devra” yazı fontuyla yazılmıştır. Şiirler/Metinlerde de aynı font kullanılmıştır.

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Su ile İlgili Benzetmeler	17
Tablo 2: Su ile İlgili Benzetmeler 2	20
Tablo 3: Su (Âb - Mâ) Redifini Kullanan Şâirler.....	26
Tablo 4: Su Redifini Kullanan 15. Yüzyıl Şâirleri.....	30
Tablo 5: Su Redifini Kullanan 16. Yüzyıl Şâirleri.....	31
Tablo 6: Su Redifini Kullanan 17. Yüzyıl Şâirleri.....	36
Tablo 7: Su Redifini Kullanan 18. Yüzyıl Şâirleri.....	37
Tablo 8: Su Redifini Kullanan 19. Yüzyıl Şâirleri.....	38
Tablo 9: Su Unsuru ve Hüsn-i Ta'âlil Sanatı	243

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
bkz.: aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz.:yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırmız
s.	Sayfa/sayfalar
K	Kaside
G	Gazel
D.	Dîvân-Dîvânçe

GİRİŞ

Klasik edebiyatta varoluş sırrını yakalayan ‘‘Anâsır-1 erbâa’’ adı verilen dört unsur ateş, hava, toprak ve sudan oluşmaktadır. Dîvân şâiri ise, bahsi geçen dört unsuru şiirine çeşitli şekillerde pürüzsüz bir edâyla konu etmektedir. Birbirinden ayrı olamayan zıt madde olsalar da birbirini tamamlayan bu unsurlar genellikle dîvân şiirinde âşık ve sevgili vasıtasıyla anlatılmaktadır. Velhâsıl kelimeler; havayı, toprağı, ateşi ve hatta suyu konu edinen birçok eser, makale veyâhut tez yapılmıştır. Fakat bir nokta göze çarpmıştır. Su çeşitli yönleriyle araştırılıp işlem gördüğü hâlde ‘‘Su’’ redifli şiirlerin tahlil edilmediğı tespit edilmiştir. Bunun üzerine klasik Türk edebiyatında ve divanlardaki bütün ‘‘Su’’ redifli şiirler alan inceleme yöntemiyle bulunarak çalışma süreci başlatılmıştır. Nihâyetinde ise, araştırma sonucu ‘‘Klasik Türk Edebiyatında Divanlarda ‘‘Su’’ Redifli Şiirler’’ başlıklı tez dört bölümden meydana gelmiştir.

Bölüm adları şunlardır:

1. Klasik Türk Edebiyatında Su
2. Dîvân Şiirindeki Âşık ve Sevgilinin Su ile İlişkisi
3. Su Redifli Şiirlerde Bulunan Atasözü/Deyimler ve Âdetler
4. Dîvân Şiirinde Su ile İlgili Mefhûmlar

Şöyle ki, bu çalışmanın yapılma gâyesi; öncelikle ‘‘Su’’ redifli şiirleri bir araya toplayabilmek, bu redifi şâirlerin nasıl kullandığını kavrayabilmek, suyun nasıl tasnif edildiğini tespit edebilmek, şiirlerin içinde barınan kültürel özellikleri (örf-âdet-atasözü-deyim vb.) bulabilmek ve bütün bunları hayata kazandırabilmektir.

Bulunan şiirler ise, ‘‘Devra’’ yazı fontuyla transkripsiyon alfabesine uyularak teze geçirilmiştir. O hâlde, sözü geçen bölümleri en iyi haliyle sunabilmek daha yerinde olacaktır.

1) Su, Umûmî Özellikleri, Kültür ve Edebiyattaki Yeri

a) Su Nedir?

Kâinatın ve varoluşun en önemli kaynağı olan su, anâsır-ı erbaanın bir parçasıdır. “Anâsır-ı erbaa” Farsça bir tamlama olup dört unsur anlamına gelmektedir. Anâsır kavramı unsurun cem'idir. Unsur ise; kök, asıl ve öge anlamlarına gelir, erbaa Arapça'da dört demektir. Söz konusu edilen dört unsur; hava, su, toprak ve ateşten meydana gelir. “İslâm kaynaklarında anâsır-ı erbaa yerine ustukussât-ı erbaa, erkân-ı erbaa, tabâi'-i erbaa, mevâdd-i erbaa, ümmehât-i erbaa, ümmehât-i süfliyye, usûl, mebâdî ve kavâbis gibi daha başka terimler de kullanılmıştır.”¹ Dört unsur; Eflatun, Aristo, Empedokles, Kındî ve Farâbî gibi bilim insanlarının düşüncelerinde çeşitli şekillendirmelere girmiştir. Fakat bu unsurlara esas şeklini veren İslam filozofu İbn-i Sînâ'dır. “İbn Sînâ, Sokrat öncesi filozofların arkhe görüşlerini ele alıp eleştirdikten sonra ay altı âlemdeki varlıkların oluş ve bozulmalarının neticede belirtilen dört ana maddede son bulduğunu ifade eder.”² Ateşin sıcaklık, havanın nemlilik, suyun soğukluk ve toprağın kuruluk özelliğine sahip olduğu tespit edilir. Tasavvufî bakışa hakîm olan İbnü'l-Arâbî de dört unsurun feleklerin oluşturduğu hareketlerle meydana geldiğini iddia eder ve ona göre ateş en üst kademedir, fakat en etkili unsur da sudur. Çünkü su Hz. Âdem'in yarattığı çamurun içinde yer alır.

Su birçok inanişâ göre yaşamın kaynağı olarak addedilir. Eski Türkçe'deki *sub* ya da *suv* kelimelerinden gelmektedir. Orhun Abidelerinde ise “sub” olarak geçmektedir. Su sözcüğünün esas hali *sub* sayılmakla birlikte dokuzuncu yüzyılda *suv/suw* olarak kullanılmaya başlanmıştır. Suvarmak, sıvamak, sıvık, sıvı gibi kavramlar su sözcüğüyle ilişkilendirilmiştir. Yaşar Çağbayır'ın *Ötüken Türkçe Sözlük* adlı eserinde ise, suyun “ığ”dan geldiği iddia edilmektedir.³

[ığ > sığ > suğ > suw /sub]

¹ H.Bekir Karlıağa, “Anâsır-ı Erbaa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, 1991, s.149. Erişim Tarihi: 8 Nisan, 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anasir-i-erbaa>

² H.Bekir Karlıağa, a.g.m., s.150

³ Yaşar Çağbayır, “Sub”, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat A.ş., İstanbul 2017, s.4342

Suyun çeşitli kaynaklardaki anlamları şöyledir: “Yağmur şeklinde bulutlardan yağan, yer altında bulunan, yer üstünde deniz, göl, ırmak vb.ni meydana getiren, hidrojen ve oksijenden meydana gelmiş rengi, kokusu ve tatı olmayan şeffaf sıvı madde, âb, mâ”⁴, “Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, ab”⁵, “Kimyasal olarak bir oksijen, iki hidrojen atomundan meydana gelmiş, 0 sıcaklığında sıvı hâlde bulunan, tatsız, kokusuz, renksiz madde: Yeryüzünün üçte ikisini kaplayan, zaman zaman nem, sis ve bulut olarak asılı bulunduğu atmosferden yağmur, dolu, kar şeklinde yeryüzüne düşen sıvı kitlesi.”⁶

Bunların dışında suyun yan anlamları da vardır. Örneğin: Sudan oluşan deniz, nehir, göl, birikinti; meyve veya sebzelerin suyu; çeşitli çiçeklerin imbikten geçirilmesiyle meydana gelen sular gibi.

i) Suyun Umûmî Özellikleri

Dünyanın ve insan yaşamının hayati fonksiyonlarını etkileyen su birçok alanda kendini göstermiştir. Çeşitli inançlarda, dinî ve tasavvufî düşüncede, mitolojide, farklı kültürlerde ve özellikle ayet ve hadislerde söz konusu olmuştur. Su anlamı taşıyan *ma* kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de 63 ayette geçer. Bunlardan Enbiyâ Suresi 30.ayet, Nûr Suresi 45.ayet ve Furkan Suresi 54.ayette yeryüzünün sudan yaratılmış olması ifade edilir. Şöyle ki, suyun en önemli özelliği varoluşun kaynağı olmasıdır.

*‘İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?’*⁷

Enbiyâ Suresi/30.Ayet

Bunun dışında Kur’ân-ı Kerîm’de suyun rızık nedeni olması, temizlik hususunda insanlara yardımcı olması, abdest ve gusül için kullanılması, çeşitli deniz ve göllerin bazılarının acı, bazılarının tatlı veya tuzlu suya sahip olması üzerine

⁴ Su. *Kubbealtı Lügâtı*. Erişim Tarihi: 8 Nisan, 2022, <http://lugatim.com/s/su>

⁵ Su. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Erişim Tarihi: 8 Nisan, 2022, <https://sozluk.gov.tr>

⁶ Yaşar Çağbayır, a.g.e., s.4336

⁷ Enbiya 30. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim*. Erişim Tarihi: 8 Nisan,2022, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enbiya%C3%A2-suresi/2513/30-33-ayet-tefsiri>

birçok ayet vardır. Haricinde ise, hadis-i şerîflere odaklanıldığında suyun yaşam için önemi, kaynaklarının nasıl olduğu, nasıl kullanılması ve korunması gerektiği görülür.

Tirmizî ve İbn-i Mace'ye göre suyun israf edilmesi ve kirletilmesi ve hatta Buhârî'ye göre çeşitli su kaynaklarının kirletilmesi lanet edilecek tutum ve tavırlar olarak ele alınır. Ayrıca Hz. Peygamber suyun kendine has özelliğinin kaybolmadığını ve arındırıcı özelliğinin bulunduğunu ifade etmiş ve suyun herhangi bir durumda kirlenmesinin gelip geçici olduğunu belirtmiştir.

*"Su temiz olarak yaratılmıştır, rengini, kokusunu ve tadını değiştirmedikçe onu hiçbir şey kirletmez."*⁸

Prof. Dr. Hacı Mehmet Günay'a göre iki çeşit su vardır. Bunlar, mutlak ve mukayyet sulardır. "Tabii halini koruyan ve içine mahiyetini değiştirecek başka madde karışmamış suya bütün mezheplerde mutlak su denir."⁹ Mukayyet su ise, "İçine temiz bir maddenin katılmasıyla akıcılığını kaybeden veya özel ismi bulunan tabii sulardır."¹⁰ Mutlak sular temizlik açısından kendi içinde 5'e ayrılır:

1. Temiz ve temizleyici sular
2. Kullanması mekruh olan sular
3. Temiz olup temizleyici sayılmayan sular
4. Necis sular
5. Şüpheli sular

Bunların dışında suların mülkiyet özellikleri vardır. İbn-i Mace, Hz. Peygamber'in Müslümanların üç ortak noktası olduğunu belirttiğini ve bunlardan bir tanesinin su olduğunu açıklar. Bu hadis üzerinden insanların sular üzerindeki hakları olduğu algılanabilir. Sular çeşitlendirilerek sahipli veya sahipsiz olarak tahsis edilebilir. "Buna göre sular tek başına ya da kaynağı ve yatağı ile birlikte üzerindeki arazinin hukukî durumuna ve suyun ihraz edilip edilmemiş olmasına göre mubah sular, kamu suları ve özel sular gibi kategorilere ayrılabilir."¹¹ Büyük

⁸ Fatma Şensoy, "Hadislerle Su", Temmuz 2019, Erişim Tarihi: 15 Mayıs,2022, <https://sonpeygamber.info/hadislerle-su>

⁹ Hacı Mehmet Günay, a.g.m., s.433

¹⁰ Hacı Mehmet Günay, a.g.m., s. 435

¹¹ Hacı Mehmet Günay, a.g.m., s.435

denizler ve okyanuslar herkesin ortak malı olarak kabul edilir. Fakat herhangi bir özel arazide bulunan su kaynakları ve kanallar sadece o mülk sahibine ait olarak kabul edilir. Haricinde ise şöyle bir husus söz konusudur. Deniz, göl, nehir, şelale vb. gibi su kaynaklarının satışı mevzubahis olamaz, kiraya da verilemez. Fakat herhangi bir şahsa ait arsada bulunan su kaynakları için kiralama veya satış anlaşması yapma aykırı görülmez. Osmanlı Devleti'nde de su hususunda alınan kararlar böyledir. Ayrıca, Osmanlılar fethettikleri alanlarda da bu kararları uygularlar. Ek olarak, bir bölgede az su varsa hemen temin etmeye çalışmışlardır. Genellikle pirinç üretimi yapmak için devletin belirli alanlarına su kanalları yapılmıştır, yayılma ise üretimle gerçekleşmiştir.

b) Türk Mitolojisindeki Su Mefhûmu

Su, hayatın bütün alanlarında karşımıza çıkmıştır: Edebiyat, sanat, resim, mimari, musiki gibi. Böyle olmasının sebebi suların yaşamımızda fazlasıyla yer alması ve birincil ihtiyacımız olmasıdır. Denizler, okyanuslar, küçük göller gibi sular genel bir ifadeyle dünyanın yüzde 70'ini kaplar. Bu orandan kara parçalarının daha az olduğu anlaşılır. Haricinde ise, suların ne kadar etkili olduğunu anlamak için insan vücudunun yapısına bakmak gereklidir. İnsan vücudunun yüzde 60 veya 70'ini su oluşturur. Fakat bu oluşum yaşa ve gelişime bağlı olarak değişir. İnsan vücudu için oldukça sağlıklıdır. Suyun işlevleri sadece bunlarla sınırlı değildir. Tarihte insanların özellikle su kenarlarında ikamet etmek istemeleri, suyun her mevsimde değişerek insanlığa olan katkısı göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bu nedenle suyla ilgili anlayışların köküne inmek yerinde olacaktır.

Türklerin bilinen ilk yapıtı olan Orhun Yazıtlarında anâsır-ı erbaanın (dört unsur) su unsurunun kutsal olduğunu ifade edilir. Özellikleri anlatılırken su tek başına ele alınmaz. Yer ve su olarak yani toprak çerçevesinde zıttıyla birlikte açıklamaya tabii tutulur.

“Türk milleti, yerinden ve suyundan ayrılmazsan iyilik göreceksin.”¹²

¹² Nurettin Demir (Ed.), *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatında Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2013, s.23

Yer ve su anlayışı zamanla vatan ve toprak birliği anlayışına dönüşmüştür. Çünkü su ve toprak olmadan insanın yaşamını sürdürmesi olağan değildir. Tanrı su ve toprağın geliştirilmesi, korunması ve bakılması için bir kağan gönderir. Orhun Yazıtlarında yer ve su olarak adlandırılan bu kutsal alanlar Türklerin hâkim olduğu topraklardır, şöyle ki vazgeçilmez vatanlarıdır. “Altay Yaratılış Mit’inde yer, ay, güneş yoktu, her şeyden önce su vardı ifadeleri kullanılmıştır.”¹³ . Bunun dışında Türkler suyun bir ruhu olduğuna inanır, bu inanç ise Şamanlardan gelir. Hunlar bu ruha kurbanlar verirdi. Göktürkler yer ve su ruhu için her sene dini tören yapardı. Bu ruha özellikler verir, ona karşı korku, hassasiyet, saygı vb. gibi duygu durumları yaşarlardı. Ayrıca Göktürkler yer ve su ruhlarını kurtarıcı olarak addederlerdi. Türeyiş mitinde dişi kurtla kalan çocuğun göl kenarındaki mağazada hayatına devam etmelerinde su koruyucu, yardımcı bir rol oynar. Bunun haricinde, Göktürk mitine göre yollarını kaybeden bir ordu askerinin korunmasına su olanak sağlamıştır. Tuna Bulgar Hükümdarı Kurum Han da savaşa gitmeden önce askerlerini denize sokarak yüzünü ve ayaklarını yıkamalarını emretmiş ve onlara su serpmiştir.¹⁴ Su onları temizlemiştir ve koruyacaktır. Ayrıca, su kültü sadece kurtarıcı özelliği taşımaz; Türklere göre yaratma, hayat verme ve cezalandırma özelliği de taşır. Altay Yaratılış Destanında her şeyden önce suyun yaratılmış olması su kültürünün yaratma özelliğine, Dede Korkut destanında erkek çocuk sahibi olmak için kuru çaylara sular dökmesi su kültürünün hayat verme/doğum özelliğine, Tanrı Ülgen’in tufan olacağını söylemesi su kültürünün cezalandırma özelliğine birer örnektir. Şöyle ki, “Eski Türk inanışlarına göre Türkler, suya yalnızca kutsal bir unsur olarak bakıp çeşitli ritüellerle saygılarını sunmakla kalmamış, suyu yaratıma ve kendilerine yardım eden, kendi lehlerine çalışan, zaman zaman haber getiren, düşmanlarını bastıran, devletin dağılmasını önleyen, töreye karşı gelindiği zaman ceza veren bir unsur olarak da görmüşlerdir. Elbette ki bu özellikler deniz, göl, ırmak gibi maddi unsurların doğrudan kendisinin olmayıp, içinde barındırdıkları eski Türk dini etrafında şekillenen iyeleri, yani ruhlarıdır.”¹⁵

¹³ Handan Belli, “Fuzûlî Divanı’ndan Hareketle Klasik Türk Şiirinde Su Kültü”, *Turkish Studies*, Haziran 2021, s.1002

¹⁴ Hüseyin Uçar, “Bir Kültürün Özellikleri: Türklerde Su Kültü”, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2020, S.7, s.33

¹⁵ Hüseyin Uçar, a.g.m, s.42

c) Türk Kültüründe ve Edebiyatında Su

Su inancı, geçmişten günümüze yazılmış bütün efsanelerde, destanlarda ve çeşitli eserlerde geçer. Yaratılış destanından Köroğlu destanına, Dede Korkut hikâyelerinden Halk hikâyelerine, Halk hikâyelerinden tasavvufa, tasavvuftan klasik edebiyata ve hatta günümüze kadar uzanır. Kültürümüzdeki su inancını algılayabilmek için derin bir şekilde incelemek yerinde olacaktır.

i) Halk Kültüründe ve Edebiyatında Su

Eserlerde genellikle suyun hayat kaynağı olmasından, şifa verici özelliğinden, temizleyiciliğinden, ruhani bir yardım ve koruma gücüne sahip olmasından bahsedilir. Destanlarda daha çok suyun temizlikle alakalı hususlarından, yardımcı bir kuvvet olmasından söz edilirken Halk hikâyelerine gelindiğinde bu durum değişir. Bu hikâyelerde, Âb-ı hayat sembolü oldukça ağır basar. Âb-ı hayat, birçok kaynaktan ölümsüzlük suyu, hayat suyu olarak geçer. İskender, Hızır ve İlyas adlı karakterlerin oluşturduğu bir efsane sebebiyle böyle bilinir. İskender, Hızır ve İlyas Zülümât ülkesinin çok ilerisindeki âb-ı hayatı aramak için yollara düşerler. Fakat İskender yol arkadaşlarını kaybeder, bu suyu içme makamına ulaşamaz. Ancak Hızır ve İlyas Zülümât ülkesini aşarak âb-ı hayata erişir. Suyu içerek ebediyet kazanırlar. Bu efsaneden sonra âb-ı hayat sonsuzluğun sembolü olur. Fakat hayat suyu Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf suresinde de geçer. Hz. Musa ile Hızır bir yerde görüşecektir. Ancak Hz. Musa görüşeceği yeri tam anlamıyla bilmediği için yanında balık taşır, çünkü balık o yeri tanıyıp dirilerek denize atlayacaktır. Rivayete göre, bir hadîs-i şerifte Hz. Musa ve Hızır'ın buluşma yerinde bir pınar olduğu söylenir, bu pınar âb-ı hayattır.

“Hızır’la buluşacakları kayanın dibinde bir kaynak (ayn) vardı ki buna ‘hayat kaynağı’ (aynü’l-hayât, âb-ı hayât) deniyordu. O suyun temas edip de diriltmediği hiçbir şey yoktu. İşte balığa bu sudan sıçramıştı”¹⁶

¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, “Âb-ı Hayat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.1 <https://islamansiklopedisi.org.tr/ab-i-hayat> (Erişim Tarihi: 14 Nisan,2022)

Şöyle ki, Kur'ân-ı Kerîm'de örtük bir şekilde âb-ı hayata değinilmiştir. Buradan hareketle içilen hayat suyunun ölümsüzlük vereceği kültü oluşur. Ayrıca, Hızır-İlyas efsanesi sebebiyle ve Kur'ân-ı Kerîm'de geçmesinden ötürü halk arasında âb-ı hayatın sonsuzluk bahşeden bir su olduğu yayılır. Öncesinde daha çok Arap edebiyatına konu alan hayat suyu Fars şairlerin de dikkatini çeker. Ferîdüddin Attar, Hâfız-ı Şirâzî, Fahreddîn-i Irâkî gibi şairler eserlerinde âb-ı hayata değinir. Ayrıca, âb-ı hayat yalnızca Arap ve Fars edebiyatını değil, Çağatay, Azerî ve Türk edebiyatını da etkilemiştir. Anlamı itibariyle edebiyatımızın daha çok dinî ve tasavvufî kısmında yer alır. Çünkü âb-ı hayat tasavvuf inancında Cenâb-ı Hakk'ın "el Hayy" ismiyle eşleştirilmiştir. Bu isim, hayatı, diriliği ve sonsuzluğu ifade eder. Hem anlam olarak, hem de edebi açıdan dirilik suyu olan âb-ı hayat Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr* eserinde kendini bulmuştur. Mevlânâ'nın şeyhi Şems-i Tebrîzî de tasavvufî olarak hayat suyuna derin anlamlar katmıştır. Bunların dışında Anadolu Türkçesi'ni en iyi ele alan Yunus Emre, Hurûfilikle bilinen Seyyid Nesîmî, mutasavvîf Niyâzî-i Mısırî, Eşrefoğlu Rûmî ve Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi şairler de âb-ı hayatla alakalı şiirler kaleme almışlardır. Ayrıca bazı Bektaşî şairler de nefeslerde ölümsüzlük suyunu anlatmıştır.

Su, genellikle Halk edebiyatında âb-ı hayat "Hayat suyu" olarak anılırdı, fakat suyun özellikleriyle birlikte eserlerde çeşitli anlamlar kazandı. Aydınlık ve parlak bir yapıya sahip olan su aynı zamanda Halk hikâyelerinde talihli bir istikbalin habercisiydi. Hikâyelerde olan karakterler su içince genellikle kendine gelir ve karanlıktan aydınlığa ereceğini düşünürdü. Ayrıca hikâyelerde su, müşkülü olana, muhtaç olana bir çare olarak yer alırdı.

ii) Anadolu'da Su Kültü ve Dualar

Göktürk Yazıtlarından gelen su kültü Anadolu'da âb-ı hayat olarak devam etmiştir. Suyun her hastalığa deva olması, ferahlık vermesi, insanları arındırması, iyiliğin ve güzelliğin sembolü olarak öne sürülmesi ona kutsallık katmıştır. Bu kutsallık bazen dini törenlerle bazen de dileklerle karşılanır. Anadolu'da suya dilekte bulunma inancı vardır. Söz konusu inancın temeli I. Mustafa'ya dayanır. I. Mustafa bazı kaynaklara göre sarayın havuzundaki balıklara, bazılarına göre ise denizdeki balıklara altından yapılmış paralar atarmış. Bunun dışında, Hızır-İlyas efsanesinden

meydana gelen Hıdrellez adlı dini bir bayram oluşmuştur. İnanışa göre, Hızır ve İlyas peygamber senede bir kez bir araya gelirler, bu da o bayram günüdür. Hıdrellez umumiyetle su olan alanlarda kutlanır. “Dilek amacıyla su kaynaklarına metal para atılması, yiyecek saçılması yaygın bir davranıştır. Bunun yanında Hıdrellez gününde insanların Allah’a dilekçe yazıp suya attıkları görülmüştür.”¹⁷ Böylelikle suya altın, akçe, para atıp dilek dileme ve dualar etme gibi gelenekler oluşur. Günümüzde de bu gelenek devam eder. Dini mekânlardaki suluk alanlara ve süs havuzlarına bozuk para atılarak dualar edilir.

Halk hikâyelerinde suyun aldığı diğer anlam da onun gelecek vakitlerde insanları kudretli kılacağı, kısmetini açacağı, bolluk ve bereket içinde yaşatacağıdır. Hasta birinin su içince kuvvetinin artması, bekârların evlenmek ümidiyle suya para atarak dilekte bulunması ve suyun israfını yapmayarak evin bereketinin artması inancı geçmişten günümüze aktarılmıştır. Ayrıca suyun kirletilmemesinin mühim olduğu da hikâyelerden günümüze aktarılmıştır.

Genel olarak, Türklerin kutsal gördükleri sular da vardır. Bu sular bazen ulemaların, velilerin adlarıyla anılıp dini mekânlarda, mezarlarda, türbelerde bulunurken bazen de yatır diye adlandırdığımız alanlarda bulunur. Çoğunlukla suların isimlendirilmesinden kutsal oldukları anlaşılmaktadır. “Yine Anadolu’da birçok yerde nehirler, ırmaklar ve onların kaynakları ile ilgili çeşitli inanışlar ve onları destekleyen menkıbeler yer almaktadır.”¹⁸ Bursa Kaplıcasındaki “Sarı Kız Efsanesi”, Malatya Bahçebaşı’ndaki, Arapkir’deki, Doğanıol’daki ve Konak’taki su kaynağı kutsal sulara birer örnektir. Bunların haricinde günümüzde de kutsal sayılıp insanların ilgisini gören sular mevcuttur. Şanlıurfa’daki Balıklı göl, Antalya’daki Kurşunlu Şelalesi, Somuncu Baba dergâhındaki havuz, Mersin’deki su pınarı, Gelibolu’daki Mehmed-i Bican türbesindeki kuyular da kutsal sular arasındadır. Ayrıca, herhangi bir hastalık ve rahatsızlıklara göre sular vardır. Örneğin; Malatya Başpınar mahallesindeki pınar romatizma gibi hastalıklara şifa olur. Kale’deki su ise böbrek rahatsızlıklarına deva olur, Arapkir’deki su da cilt hastalıklarına merhem olur. Şifalı sayılan bu sular Malatya ilimizle sınırlı değildir. Elazığ (Seyyid Kasım

¹⁷ Nurettin Demir (Ed.), a.g.e, s.28

¹⁸ İskender Oymak, “Anadolu’da Su Kültürünün İzleri”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Fırat Üniversitesi, 2010, s.44

Türbesi), Tunceli (Düzgün Baba Çeşmesi), Kayseri (Ali Baba Suyu), Diyarbakır (Yalnızca Çarşamba ve Cuma günleri yeşil akan su)' da çeşitli su pınarlarıyla insanların sıkıntılarına çare olmaktadır.

Kutsal suları içerek veya vücutlarına sürerek şifa bulma, hastalıklardan kurtulma inancının dışında farklı adetler de mevzubahistir. Nisan yağmurları Mardin ilinde yılan sokmayacağı anlayışıyla içilmektedir. Kars'ta suyun aşırı kaynamış olması olumsuz addedilmektedir. Çünkü o suyun bilinmeyen varlıkları yaklaştıracağına inanılır. Bitlis'te herhangi bir ölüm vakasında evdeki sular içilmez, dökülür. Haricinde ise, Bitlis, Muş gibi illerde muskalar suluk alanlara atılır, böylelikle muskanın etkisi kalmayacağı düşünülür. Gece evin çevresine su dökmek uğursuzluğun sembolüdür, peri veya cinler musallat olabilir.

Türklere göre en mühim, kutsal su Zemzem suyudur. Konusu edilen su, Mekke'de Kâbe'nin yakınlarında olan bir kaynaktan çıkmaktadır. Sonrasında bu kaynağı Hz. İbrahim kuyuya çevirmiştir. Halk su kaynağı olduğu için Mekke'de ikamet etmek istemiştir. İlerleyen zamanlarda ise, Hac ve Umre ziyaretlerinde de insanlar şifa niyetine Zemzem suyu içmeye başlamıştır. Anadolu'daki insanların çoğu bu suyun en uğurlu su olduğuna inanmaktadır.

iii) Tasavvufî Edebiyatta Su

Tasavvuf kavramı, Arapça kökenli bir kelime olup “yün” anlamı taşıyan “sûf”tan gelmektedir. “Giydikleri elbise yünden (sûf) yapıldığı için genellikle “sûfi” ve “tasavvuf” kelimelerinin bu kökten geldiği kabul edilir.”¹⁹ Sûfi ise tasavvuf ehlinde olan kimselere denmektedir. Tasavvufun gâyesi maddî ve manevî her açıdan insanı temizlemektir. Ayrıca mâsîvadan, dünyevî kötülüklerden insanı alıkoyarak Hakk'a, hakîkî varlığa ulaştırmaktır. Fıtrat veya hilkât temiz tutularak öz varlığa erişilebilmektedir ve insan kendini bulabilmektedir.

Su yapısal olarak sıvı ve girdiği her yerin veyahut kabın şeklini alabilecek formdadır. İnsanın da su gibi şekil alabilmesi için eğitilmesi yani tasavvufî düşünceyle terbiye edilmesi gerekmektedir. En önemli terbiye yöntemi ise nefis terbiyesidir. Ömer Tuğrul İnançer' e göre bu da temizlik mahiyetindedir. Aynı ayrı

¹⁹ Süleyman Uludağ, “Hırka”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 17, s. 373.

damlalar birleşerek suyu oluşturmaktadır. Suyun oluşumunda tevhid inancı bulunmaktadır. Çokluktan tekliğe, kesretten vahdete doğru bir algı mevcuttur. Tasavvuf da tevhid inancıyla kendini var kıldığı için suyla arasında bağlantı kurmak olasıdır. Su, ilk olarak insanın mayası şeklinde düşünülebilir. Mayası kötü olan insan kirlenmiş su gibidir ve çevresini de kirletir, bozar. Bu nedenle insan kendini düzeltmelidir. Seyr-i sülûk eğitimi ile nefsin mertebelerini aşmaya çalışmalıdır. “Tasavvufta nefsin dört mertebesi dört unsura teşbih edilir: “Nefs-i emmare, ateşe; nefs-i levvâme, havaya; nefs-i mülhime, suya; nefs-i mutmaine, toprağa benzetilir.”²⁰ Nefs-i mülhime mertebesinde, insan Cenâb-ı Hakk’ın ihsanına mazhar olmaktadır. Çünkü Yaradan ona ilham vermekte ve ona seçim imkânı sunmaktadır. İnsan sevâbı ve günâhı ayırt edebilecek kıvamdadır. Kendi nefsinin heveslerini geride bırakıp Hakk’a kavuşmayı istemektedir. Bundan ötürü su söz konusu edilen mertebeyi ifade etmektedir. Su ise temizlik ve tevâzû sembolü olduğu için tasavvufla ilişkilendirilmektedir. Çünkü suyun insanı arındırması gibi tasavvuf da nefsi arındırarak güzel olana meylettirmektedir.

Birlik ile bir olam birlik benimle bir ola

Gah dönem derya olam katre olam umman olam

(Yunus Emre D.201/13)²¹

Yukarıdaki beyitte Yunus Emre; katreyi, denizi ve ummânı parça parça vererek hepsinin bir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Damla damla akan bir su yerine bir olup deniz ve hatta ummân haline gelinmesi gerektiğini ifade etmektedir. İnsanlar da tek başına anlamsızdır, ancak birlik olunca başarılarla ulaşabilir ve büyüyebilirler. Sonuç olarak, burada tevhid anlayışı mevcuttur. O tevhid anlayışına ise, insan ancak terbiye görüp arınarak, su gibi temiz ve berrak olarak erişebilmektedir.

²⁰ Mahmut Gider, “Şeyhülislam Yahya Divanı’nda Su”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2013, S.203, s.5.

²¹ Gülcan Abbasoğulları, “*Divan Edebiyatında Su İmgesi ve Muhtelif Tezahürleri (Yunus Emre, Fuzuli, Nabi ve Şeyh Galip Örneği)*”, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2017, s.59

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA SU

Su kavramı, Klasik Türk edebiyatında genellikle “su”, “âb”, “mâ”, “zülâl” ve “miyâh” kelimeleriyle ifade edilir. “Âb” kavramı Farsça, “Mâ” ve “Zülâl” kavramı Arapça kökenlidir. “Miyâh (Sular)” ise “mâ” kavramının cem’i mükesser (kırık çokluk) halidir. “Zülâl” de su anlamıyla bilinir, ancak daha çok tatlı ve hoşluk veren su olarak ifade edilir. Fakat su, insanlığın ana besini ve ihtiyacı olduğu için birçok benzetmeye ve mecaza tabii tutulmuştur. Bu nedenle kavramları çoğaltmak mümkündür. Divan şiirinde daha çok âb olarak çeşitli mısralarda geçen su, birçok terkip ve anlam yoğunluğuyla göz önüne çıkar. Ahmet Atilla Şentürk’ün *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*’nda “Âb” kavramı geniş bir şekilde anlatılmıştır. Tam olarak 22 terkip örneği verilmiştir. Bunlar:

1. Âb-1 âteş-bâr (Ateş saçan su)
2. Âb-1 âteş-pâre (Ateş parçası -olan- su)
3. Âb-1 âteş-reng (Ateş renkli su)
4. Âb-1 beste (Donmuş su)
5. Âb ü dâne (Su ve tane)
6. Âb-1 engûr (Üzüm suyu-Şarap)
7. Âb u gîl (Su ve toprak)
8. Âb-1 gül (Gül suyu)
9. Âb-1 gülgûn (Gül renkli su)
10. Âb-1 hayât (Hayat suyu-Ölmezlik suyu)
11. Âb ü hevâ (İklim-Hava)
12. Âb-1 Hızr (Hızır suyu-Hayat suyu)

13. Âb-1 Meryem (Meryem suyu-Şarap-Üzüm suyu)
14. Âb-1 Mesîh (Şarap anlamında kullanılır.)
15. Âb-1 revân (Akarsu)
16. Âb-1 rûy (Yüz suyu)
17. Âb-1 şükûfe (Çiçek suyu)
18. Âb ü tâb (Parlaklık-Aydınlık)
19. Âb-1 tîğ (Kılıç suyu)
20. Âb-1 zer (Altın suyu)
21. Âb-1 zindegânî (Hayat suyu)
22. Âb-1 zülâl (Latif/tatlı su)

Bunların haricinde ise, bazı kullanımlar mevcuttur. “Âb-1 hayvân”, “âb-1 câvid”, “âb-1 İskender”, “âb-1 hurşit”, “âynü'l-hayât” ve “çeşme-i hayât” terkipleri çoğu zaman eserlerde “âb-1 hayât”la ilişkilendirilir. Klasik şiirde, Âb-1 hayât oldukça tercih edilen mazmunlardandır. Ayrıca “Kevser” kavramı cennetteki havuz olarak bilinirken diğer yandan şiirlerde can veren su olarak geçmektedir. “Zemzem” ise, Kâbe’de bulunduğundan ötürü kutsal kabul edilir ve sevgilinin aşığına verdiği su olarak öne çıkmaktadır. Çeşitli mecaz ve imgelerle dolu su kavramı birçok terkip ve benzetmeyle şiirde sunulmaktadır. Divan şairi hayal ettiği güzellikleri su ile özümseyerek ifade etmektedir. Ondan ötürü sınırsız sayıda tamlama karşımıza çıkmaktadır. “Âb-1 ciğer-hûn” bu tamlamalardan bir tanesidir. Şair, canını yakan sevgiliyi anlatmak amacıyla “-Âb-1 ciğer-hûn- Üzüntüden akan gözyaşı” terkiplerini kullanmaktadır. “Âb-1 dehân” ise ağız suyu demektir. Genellikle şiirlerde sevgiliye bakan aşığın farkında olmadan ağızdan akıtığı su olarak vurgulanmaktadır. “Âb-1 dîde-i câm” tamlaması da kadehin gözyaşı anlamındadır, bu ise şarabı kastetmektedir. Klasik şiir şairi çoğunlukla su aracılığıyla şarabı belirtmektedir. O nedenle şarabı bildiren terkipler oldukça fazladır. Savaşkan Cem Bahadır’ın “16.Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar” isimli doktora tezinden istifade edilerek söz konusu edilen terkipleri liste halinde sunmak yerinde olacaktır. Bunlar:

1. Âb-1 ahmer
2. Âb-1 engûr
3. Âb-1 güşâde
4. Âb-1 bâde-reng
5. Âb-1 harâm
6. Âb-1 işret
7. Âb-1 harâbât
8. Âb-1 Meryem
9. Âb-1 la`lî
10. Âb-1 Rengin
11. Âb-1 surh
12. Âb-1 meygûn
13. Âb-1 nâr
14. Âb-1 tarâb
15. Âb-1 yâkut
16. Âb-1 telh
17. Âb-1 zehre

Divan şairleri genel olarak suyun bütün hallerini, özelliklerini mısralarına yansıtmiş ve onu insan üzerinden anlatmışlardır. Suyu kişileştirilerek mutluluk, üzüntü, öfke, kibir, kıskançlık, dostluk, şaşkınlık, insana ait duygularla sunmuşlardır. Ayrıca su menfi ve müspet olmak üzere iki özellikte göz önüne çıkmıştır. Menfi özellikleri tahrip edici, yıpratıcı, yıkıcı olmasıdır. Müspet özellikleri de hayat verici, temizleyici, tazelik verici, ateşi söndürücü, bezeyici vb. gibi olmasıdır. Fakat bu özellikler âşık ve sevgili aracılığıyla canlandırılmaktadır. Örneğin, klasik şiirde su çok akıcı olduğu için insan ömrüyle ilişkilendirilmektedir ve sürekli kesilmeden aktığı için sevgilinin uzun saçlarına teşbih edilmektedir. Suyun devamlı yerden akması ona tevazu özelliğinin verilmesini sağlamıştır. Renginden ötürü ise temiz,

duru ve berrak bir yüze benzetilmektedir. Tahrip edici olma özelliği de suyun kişiselleştirerek sevgili konumunda aşğın gönlünü yıkmasıyla anlatılmaktadır. Haricinde ise, yaşamla bağdaştırılabilir, çünkü insan gün aldıkça aşınır ve yıpranır. Bu gibi hususiyetlerin dışında su atasözleri ve deyimlerle, gelenek, örf ve adetlerle eserlerde yerini almaktadır. Üstelik telmih sanatıyla birlikte çeşitli atıflarla da kullanılmaktadır. Hızır/İlyas efsanesine, Hz. Musa'nın denizi yarmasına, Hz. Yusuf'un kuyu meselesine, Hz. Nuh tufanına ve bu gibi su ile olaylara telmihte bulunmaktadır. Ayrıca camilere, mezarlıklara ve şehirlerin, kasabaların belirli bölgelerine veya kırsal alanlara çeşme hayratı yaptırmak adet olmuştur. Eskiden kervanlar ve yolculuk yapanlar olduğu için su ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşmeler yaptırılmıştır. Bunun dışında kırsal alanlara çeşme yaptırılmasının sebebi hayvanların da su içebilmelerini sağlamaktır. Divan şairi ise, yapılan bu çeşmeleri şiirine konu ederek tarih düşürmüştür. Şehzâde Seyfettin Efendi Çeşmesi, Ahmed Efendi Çeşmesi, Topçu(lar) Çeşmesi ve La'lî Mustafa Ağa Namazgâh Çeşmesi bunlara örnek mahiyetindedir. “Özellikle imar faaliyetlerinin çok yoğun olduğu Lale Devri şairlerinin divanlarının çoğunda su yapılarıyla ilgili tarih örneklerine rastlanır. Örneğin; Nedim Divanı'nda İstanbul'un çeşitli semtleriyle, özellikle dönemin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir'de yaptırdığı çeşme ve sebillerle ilgili çok sayıda tarih kıtası vardır.”²²

Su can verici olduğu için klasik şiirde sevgilinin güzellik unsurlarından en önemlisi olan dudaklarına benzetilmektedir. Buna ilaveten, sevgilinin yanakları/yüzü aydınlık ve parlak olduğu için su gibi aktarılmaktadır. Aşğın da gözleri suyla bağlantılıdır. Çünkü âşık sevgilisi sebebiyle çok ağladığı için gözleri çeşme mahiyetindedir, gözlerinden akanlar ise gönlünü yakan su yani gözyaşlarıdır. Âşık yüreğindeki ateşi söndürmek, sevgilisini ikna etmek, onu kendine çekmek için daima gözyaşı dökmekte ve onun köyünü sulamaktadır. Ayrıca, suyun herhangi bir yerde sabit kalmaması, saray veya sevgilinin köyünün kenarlarından şarıl şarıl seslerle akması âşık ile ilişkilendirilmektedir. Bunların haricinde su parlak, yansıtıcı ve temiz olduğu için ayna gibi aktarılmaktadır. Akıcılığı hasebiyle de şairlerin şiirleriyle veya sözleriyle bağdaştırılmaktadır.

²² Nurettin Demir (Ed.), a.g.e, s.56.

N'ola meyl itseler eş'âruna erbâb-ı safâ

Bâkıyâ şî'r degüldür bu bir akar sudur

(Bâkî D.- G. 46/6-129)

“Ey Bâkî safâ erbabı şîirine meyletseler ne olur? (Sanki) bu şîir değil bir akarsudur,” beytinde şair, şîirinin beğenilmesinin nedenini şîirinin akarsu gibi olmasıyla açıklar. Şîirini ferahlık verici akarsuya benzetir.”²³

Anâsır-ı erbaanın bir unsuru olan su; hava, toprak ve ateş ile birlikte beyitlerde yerini almaktadır. Fakat klasik şîir tezatlı söyleyişi sevdiği için mısralarda daha çok su ile ateşi birlikte görmek mümkündür.

Başta belâ vü çehrede toprak avuçta yel

Cânda cefâ vü sîne pür-âteş gözüm pür-âb

(Şeyhî K.12/14-61)²⁴

Divan şairleri hayal dünyalarını zenginleştirerek şîirini orijinal bir şekilde sunmak için su ile ilgili mecaz, benzetme, mazmun ve metaforlara başvurmuşlardır. Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan'ın *Klasik Türk Şiirinde Su İle İlgili Metaforlar* adlı makalesine bakıldığında suyun bin bir çeşit anlama, fakat özgün bir şekilde ele alındığı anlaşılmaktadır. Doğan, su için 10 metafor olduğunu iddia etmektedir ve bunları su ile ilişkilendirerek aktarım yapmaktadır. Bahsi geçen metaforlar: Su-adalet, su-devlet, su-vuslat, su-aşk, su-ömür, su-dudak, su-kılıç, su-tevbe, su-âb-ı hayat ve su-şîir/söz/şairdir. Mehmet Göktaş ise, *Taşlıcalı Yahya Bey Divanında Su* isimli makalesinde suyu; tevâzu sembolü olarak, temizleyiciliğiyle, saf olma haliyle, çeşitli deyim ve atasözleriyle, tasavvufi unsurlarla açıklamaktadır. Mahmut Gider'in *Şeyhülislam Yahya Divanı'nda Su*, çalışmasında da su kavramı gönül, aşk, âb-ı hayât, şîir, şâir, dudak, mürid, ateş, suyu anlatan deyimler, deniz, bahr, ummân, derya, yem, kulzüm, girdâp, mevc, lücce, gam, marifet, inci, gözyaşı, aşık, tufan, helâk, çimenlik, akarsu, cûy, cûybâr, enhâr, gözyaşı, tabîb, dudak, tespîh, bulut, ebr, sehâb, gamâm, lutf, yağmur, barân, bela, jâle, şebnem, katre, damla, buhar kelimeleri üzerinden

²³ a.g.e, s.48.

²⁴ a.g.e, s.47.

anlatılmaktadır. Buna göre, çeşitli kaynaklardan yola çıkarak divan şairinin suyu ve anlam dünyasını hangi kelimelerle güçlendirdiğini anlamış bulunmaktayız.

Amil Çelebioğlu (ö.1995)'nin öğrencisi Cemal Kurnaz'a yaptırdığı *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili* ve Nejat Sefercioğlu'na yaptırdığı *Nev'î Divanı'nın Tahlili* veyahut Mehmet Çavuşoğlu (ö.1987)'nin *Necatî Bey Divanı'nın Tahlili* incelediğinde genel manada bir divan şairinin suyu nasıl ele aldığı, nelere benzettiği, ne gibi kavramlarla ilişkilendirerek anlattığı, ne tür metaforlar oluşturduğunu anlamaktayız. Mehmet Çavuşoğlu'nun tahlili dört ana başlıktan oluşmaktadır: Din-tasavvuf, cemiyet, insan, tabiat ve eşyadır. Su mevzuu dördüncü bölüm olan tabiat bölümündedir. Tabiat bölümünün alt başlığı olan anâsır-ı erbaa kısmında su dört unsurun bir parçası olarak ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Nejat Sefercioğlu'nun *Nev'î Divanı'nın Tahlili* ve Cemal Kurnaz'ın *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili* de Mehmet Çavuşoğlu'nun tahlili gibi dört bölümden oluşmaktadır ve bölüm başlıkları da aynıdır. Yine benzer şekilde su tabiat kısmında ayrıntılarıyla verilmektedir. Bu eserler üzerinden tabiat faslının ise beş alt bölümden meydana geldiğini görmekteyiz: Kozmik âlem, zaman ve zamanla ilgili mefhumlar, dört unsur (anâsır-ı erbaa), hayvanlar ve meyveler. Suyun ise nelere benzetildiğini tablo halinde göstermek daha faydalı olacaktır.

Tablo 1: Su ile İlgili Benzetmeler

GÖZYAŞI	ÂŞIK	KILIÇ
Şebnem	Gönül	Âb-1 şemşîr
Kan	Cism-i latîf	Peykân
Şarap	Dîvâne	Âb-1 rûy
Mâî Kumaş	Kalp	Zülâl

	Kol	Âb-ı hayvân
	Mürebbi	
	İstiğfâr	
	Kelâm	
	Şiir	
	Yanak	

Benzeme sebeplerini açıklamak daha yerinde olacaktır:

Su akıcı olduğu ve fazlaca aktığı için aşığın gözyaşına benzetilmektedir. Bu gözyaşı bazen öylesine yoğunlaşmaktadır ki deniz veyahut bir nehir gibi dizelere yansımaktadır. Bilhassa sabahları çiçeklerin üzerine su taneleri birikir, buna da şebnem adı verilir. Şaraba gelinecek olursa, su ile ilgili şiirlerde zahidi kendinden geçiren sıvı bir içecek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kan ise aşığın kanıdır, sevgili onu su gibi içmektedir. Mâî kumaş da denizdir; bu kavramın su ile bağlantılı olmasının nedeni ise, mavi renginde ve sıvı olmasıdır. Aşığın su gibi anlatılmasının sebebi ise sevgiliye meyilli yani istekli olmasından ötürüdür. Ayrıca, sevgilinin bedeni cism-i latîf diye anılmaktadır, çünkü o su gibidir. Dîvâne kavramının suyla ilgili olmasının nedeni, suyun şiirde deli bir âşık şeklinde verilmesidir. O âşık prangalı, zencirli bir âşıktır, zincirini yerlere sürerek gezmektedir, su da yerden aktığı ve çıkardığı sesler benzer olduğu için aralarında bağlantı bulunmaktadır. Suyun kişileştirildiği şahıs sadece âşık değildir, mürebbi olarak da bilinmektedir. Çünkü su bitkileri besleyerek onlara can ve renk vermektedir. İstiğfâr tevbe etme anlamına gelmektedir. İnsanlar tevbe ederek günahlarından arınılmaktadırlar, su ise temizleyici özelliğiyle istiğfar konusu olarak da ele alınmaktadır. Kelâm ve şiirin suya benzetilmesinin nedeni de akıcı ve taze/yenileyici olmasından ötürüdür. Yanak mefhumu ise sevgilinin yanağının temiz ve ışıltılı gözükmesinden kaynaklıdır. Kılıç, sevgilinin aşığını yaraladığı alettir ve ab-ı şemşîr olarak bilinen “kılıç suyu” terkibi,

aşığın o kılıcın suyuyla yani yarasıyla beslenmesini ifade etmektedir, şöyle ki âşık o yaradan haz alarak şifa bulmaktadır. Âb-ı hayvân terkibi de dirilik veren su olarak belirtilmektedir. Peykân kavramı ise, okun ucundaki demir olarak bilinir ve sevgilinin kirpiklerine benzetilmektedir. O peykanın/kirpiğin ucundan akan sular aşığı sevgiliye esir etmektedir. Âb-ı rûy “yüz suyu” tamlaması daha çok “yüz suyu dökmek” deyimiyle beyitlere işlenmiştir. Suyun benzetildiği unsurlar bu kavram ve terkiplerle sınırlı değildir. Aşağıdaki tabloda diğer unsurlar verilmiştir.

Tablo 2: Su ile İlgili Benzetmeler 2

DENİZ	DALGA	AKARSU	BULUT	YAĞMUR	ÇİĞ
Gökyüzü	Mevc	Cûy	Ebr	Bârân	Jâle
Mâî Kumaş	Lücce	Cûybâr	Sehâb		Şebnem
Zülûf		Enhâr	Gamâm		
Yüz		Nehir			
Göz					

Deniz, dalga, akarsu, bulut, yağmur ve çığ taneleri suyu ifade eden, suyla benzeşen kavramlar olduğu için divan şairleri bu mefhumları suyu anlatmak için mazmûn olarak kullanmaktadır. Dolaylı yoldan suyu bildiren deniz, klasik şiirde büyüklüğü, genişliği, derinliği ve sonsuzluğuyla öne çıkmaktadır. Su o nedenle boğucu özelliğiyle bilinmektedir. Dalga ise denizin bir unsurudur ve biçimsel olarak şiirlere konu olmaktadır. Genellikle hilale, kaşa, uzuv olarak ele ve gözyaşına benzetilir. Özellikle gözyaşına benzetildiği için de su ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Bulut mefhumuna gelirse, onun bire bir suya yakın bir kavram olduğunu bildirmek gerekmektedir. Çünkü bulut yeryüzüne yağmur yağdırmaktadır, insanlığa, hayvanlara ve bitkilere ihsanda bulunmaktadır. Bilhassa nisan ayında

fazlasıyla yağmur yağdığı için şairler şiirlerinde ebr-i nisân veyahut ebr-i bahâr terhibini kullanmaktadırlar. Ayrıca bu ayda yağın yağmurların insanlara faydalı olduğu düşüncesi vardır. Halk şifa bulmak niyetiyle nisan yağmuruyla yıkanma, ele, yüze ve ayaklara sürme inancı taşımaktadır. Hatta yağmur suyu biriktirmek maksadıyla dışarıya kap ve taslar konulduğu bilinmektedir. İlâveten mecazî anlamda siyah bulutların yağmur yağdırmasıyla, kederli bir aşğın gözyaşı dökmesi teşbih edilmektedir. Bunun dışında yağmur, bârân kavramıyla da şiirlerde geçmektedir ve hayat kaynağı olarak bilinmektedir, o nedenle suyla ilişkili sayılmaktadır. Çiğ ise umumiyetle gün aymadan veya sabah vaktinde düşer. Buna halk arasında “Çiğ/çiy yağdı,” denmektedir. Fakat hava ısınınca yok olmaktadır. Bu çiy çiçeklerin üzerine damla veyahut katre şeklinde gözükmekte ve bilinmektedir. Divan şairi o küçük damlayı hayal gücüyle zenginleştirerek okura sunmaktadır. Mesela renk ve şekil bakımından suya benzer olmasından ötürü gözyaşı, inci veya güzel bir gevher şeklinde anlatılmaktadır. Bunların haricinde akarsu mefhumu da divan şiirinde “âb-ı revân” veya “âb-ı firâvân” terkipleriyle suyun şekilli hali olarak vurgulanmaktadır. Akarsunun sesleri, çağlaması ve taşlara çarparak çırpınması veya dövünmesi, sevgili için kendini yerden yere vuran aşğın anımsatmaktadır. İlâveten aşğın gözyaşı olarak da bilinmektedir. Çünkü aşğın gönül hanesi yanmaktadır, o ancak ağlayarak bu ateşi söndürebilir. Böylece gözyaşları o kadar çok akar ki bir akarsuya benzetilir. Bâkî'nin bir beytini buna misal olarak verebiliriz. Bâkî, aşğın gözyaşlarının Dicle nehri (akarsu olarak da düşünülebilir!) kadar büyük ve fazlaca aktığını iddia etmektedir.

Kûyun yolunda döne döne aktı göz yaşı

Seyl-âb-ı dîde Dicle-i Bağdâd olup gider

(Bâkî G.141/3-189)²⁵

²⁵ Nurettin Demir (ed.), a.g.e., s.48.

1.1. SU (ÂB-MÂ) REDİFİNİ KULLANAN ŞÂİRLER

Klasik Türk edebiyatında birçok şair sudan esinlenerek şiirler yazmıştır. Bu şiirler suyu bazen dolaylı yoldan bazen de bizzat su kavramını kullanarak anlatmaktadır. Ayrıca; su (âb-mâ) redifiyle yazılmış şiirler de mevcuttur. Divan şâiri suyun niteliklerini en detaylı bir şekilde “Su (âb-mâ)” redifli şiirlerinde aktarmıştır. Genellikle su redifiyle yazılan şiirler denilince akıllara 16. Yüzyıl şairi Fuzûlî'nin Hz. Peygamber için kaleme aldığı kaside gelmektedir.

Kaşîde Der-Na't-i Hazret-i Nebevî

Şaçma ey göz eşkden göylümdeki odlara şu

Kim bu deylü dutuşan odlâra kılmaz çâre şu

Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem

Yâ muhîf olmuş gözümden günbed-i devvâra şu

Zevk-ı tîğundan 'aceb yok olsa göylüm çāk çāk

Kim mürûr ile bırakur rahneler dîvâra şu

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözün

İhtiyâf ilen içer her kimde olsa yâra şu

Şuya vîrsün bâğ-bân gül-zârı zahmet çekmesün

Bir gül açılmaz yüzüy tek vîrse miy gül-zâra şu

Ohşadabilmez ğubârını muharrir haţtuşa

Hâme tek bakmağdan inse gözlerine kara şu

‘Arızuy yâdıyla nem-nāk olsa müjgānum n’ola
Zāyi’ olmaz gül temennâsıyla virmek hāra şu

Ġamm günü itme dil-i bīmārdan tīgun dirīġ
Hayrdur virmek qaraju gicede bīmāra şu

İste peykānın göyül hecrinde şevķüm sâkin it
Şusuzam bir kez bu şahrāda benüm-çün āra şu

Men lebüy müştākıyam zühhād kevser t̄alibī
Nite kim meste mey içmek hoş gelür hūş-yāra şu

Ravza’-i kūyına her dem durmayup eyler güzār
‘Aşık olmuş ġalibā ol sero-i hoş-reftāra şu

Şu yolın ol kūydan topraġ olup dutsam gerek
Çün raķībümdür dalı ol kūya koymaġ vāra şu

Dest-būsi ārzūsiyla ölürsem dostlar
Kūze eyley topraġum şunun anuġla yāre şu

Sero ser-keşlük kılar kumrī niyāzından meger
Dāmenin duta ayaġına düşe yālvāra şu

İçmek ister bülbülün kânın meger bir rengile

Gül budâğının mizâcına gire kırtara şu

Ṭıynet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i 'âleme

İktidâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâra şu

Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i işîfâ

Kim sepüpdür mu'cizâtı âteş-i eşrâra şu

Kılmağ için tâze gül-zâr-ı nübüvvet revnâkın

Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre şu

Mu'cizi bir baḥr-ı bî-pâyân imiş 'âlemde kim

Yetmiş andan miy miy âteş-hâne-i küffâra şu

Ḥayret ilen barmağın dişler kim itse istimâ'

Barmağından virdüğün şiddet günü Ensâra şu

Dösti ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât

Haşmu su içse döner elbette zehr-i mârâ şu

Eylemiş her kıtreden miy baḥr-ı rahmet mevc-hîz

El şunup urğaç vuzû için gül-i ruhsâra şu

Hâk-i pâyına yetem dir 'ömrlerdür muttaşıl

Başını daşdan daşa urup gezer âvâre şu

Zerre zerre hāk-i dergāhına ister şala nūr
Dönmez ol dergāhdan ger olsa pāre pāre şu

Zıkr-i na'tün virdini dermān bilür ehl-i haṭā
Eyle kim def-i humār için içer mey-h'āre şu

Yā Habība'llāh yā Hayre'l beşer müştākuyam
Eyle kim leb-teşneler yanıp diler hem-vāre şu

Senseş ol baḥr-ı kerāmet kim şeb-i mi'rācda
Şebnem-i feyzüñ yetürmiş sâbit ü seyyāra şu

Çeşme-i hürşīdden her dem zülāl-i feyz iner
Hācet olsa merḳadüñ tecdīd iden mi'māra şu

Bīm-i düzaḥ nār-ı ğamm şalmış dil-i sūzānuma
Var ümīdüm ebr-i iḥsānuñ sepe ol nāra şu

Yümn-i na'tüñden güher olmuş Fuzūlī sözleri
Ebr-i nīsāndan dönen tek lü'lü'-i şeh-vāra şu

Hāb-ı ğafletden olan bīdār olanda rüz-ı haşr
Eşk-i ḥasretten tökende dīde-i bīdāra şu

Umduğum oldur ki rüz-ı haşr maḥrûm olmayam

Çeşme-i vaşluḡ vire men teşne-i dîdâra şu

Fuzûlî D. - K3

Fakat bunun haricinde birçok şâir ‘‘Su(âb-mâ)’’ redifini kullanarak şiir yazmıştır. Çeşitli divân ve mecmûâ üzerinden yapılan taramaya göre 55 şâirin ‘‘Su(âb-mâ)’’ redifiyle şiir ele aldığı gözlemlenmiştir. Su redifli 64 gazel, 5 kaside ve 1 murabba bulunmuştur. Âb redifli 4 kaside keşfedilmiştir. Ancak Klasik Türk edebiyatı şâirlerinin şiirlerinde ‘‘Mâ’’ redifli herhangi bir gazel, kaside, murabba vb. nazım şekilli şiirlere rastlanmamıştır, fakat ‘‘miyâh’’ redifli şiirler az da olsa mevcuttur, lâkin sayısı belli değildir. ‘‘Zülâl’’ mefhûmu da klasik şiirde bire bir su kavramıyla eşleşmiş durumdadır. Ancak daha çok ‘‘âb-ı zülâl’’ terkiibiyle kullanılmıştır. Miyâh ve zülâl kavramları redif olarak pek fazla tercih edilmemiştir.

Su(âb-mâ) redifini kullanan şairleri genel olarak bir tabloda görselleştirerek yüzyıllarına göre açıklamak daha yerinde olacaktır.

Tablo 3: Su (Âb - Mâ) Redifini Kullanan Şâirler

	ŞÂİR ADI	YAŞADIĞI YÜZYIL
1	Çakerî Sinan Bey (Sinânî) (ö. 1495'ten sonra)	15
2	Ahmed Paşa (ö. 1496-97)	15
3	Ali Şi'r Nevâî (ö. 1501)	15
4	Necâtî Bey (ö. 1509)	15
5	Seyfî (ö. ?)	15
6	Serezlî Kandî (ö. ?)	15

7	Cezerî-zâde Vefâyî (ö. ?)	15
8	Üsküplü Âtâ (ö. 1524-1533 veya 1552'den sonra)	16
9	Hayrefî (ö. 1534-35)	16
10	Derûnî (ö. 1544)	16
11	Zâtî (ö. 1547)	16
12	Sehî Bey (ö. 1548-49)	16
13	Lami'zâde Çelebi (ö. 1550)	16
14	Hâfız-ı Âcem (ö. 1551)	16
15	Fuzûlî (ö. 1556)	16
16	Hayâlî Bey (ö. 1557)	16
17	Muhibbî (ö. 1566)	16
18	Abdurrahman Gubârî (ö. 1566)	16
19	Bursalı Rahmî (ö. 1567-68)	16
20	Fevrî (ö. 1570-71)	16
21	Behiştî (ö. 1571-72)	16
22	Ulûmî (ö. 1575-76)	16
23	Üsküdarlı Aşkî (ö. 1576-77)	16
24	Latîfî (ö. 1582)	16
25	Taşlıcalı Yahya Bey (ö. 1582)	16

26	Derviş Fikrî (ö. 1584)	16
27	Rindî (ö. 1585)	16
28	Derzî-zâde Ulvi Çelebî (ö. 1585)	16
29	Edirneli Nazmî (ö. 1585-86)	16
30	Subhî (ö. 1599-1600)	16
31	Bâkî (ö. 1600)	16
32	Bağdatlı Ruhî (ö. 1605-1606)	16
33	Mustafa Çelebi (Fârîsî) (ö. 1622)	16
34	Eğridirli Şerîfî (ö. 1629)	16
35	Selîkî (ö. ?)	16
36	Selmân-ı Kadî (ö. ?)	16
37	Sıdkî (ö. ?)	16
38	Hüseyin Sebzî (ö. ?)	16
39	Mü'min Çelebî (ö. ?)	16
40	Revâyî (ö. ?)	16
41	Gedâyî (ö. ?)	16
42	Vechî (ö. ?)	16
43	Eflâkî (ö. ?)	16
44	Taşlıcalı Ahmed Bey (ö. ?)	16

45	Rızâyî (Çelebi) (ö. 1629)	17
46	Sabrî (ö. 1645)	17
47	Şeyh Ahmed Dede (Sabûhî) (ö. 1647)	17
48	Neşâtî (ö. 1674)	17
49	Enverî (ö. ?)	17
50	Yetim-i Kadî (ö. 1746)	18
51	Belîğ (Mehmed Emin) (ö. 1760-61)	18
52	Nâşid (ö. 1791-92)	18
53	Ömer Necmî Efendi (ö. 1889)	19
54	Dehrî (ö. ?)	19
55	Abdülaziz Mecdî Tolun (ö. 1941)	20

Tablodan anlaşıldığı üzere 15.yüzyılda 7, 16.yüzyılda 37, 17.yüzyılda 5, 18.yüzyılda 3, 19. yüzyılda 2 ve 20. Yüzyılda 1 şâirin “sû (âb-mâ)” redifini kullandığı görülmektedir.

1.1.1. Su (âb-mâ) Redifini Kullanan 15.Yüzyıl Şâirleri

Yapılan araştırmaya göre 15. yüzyıl dönemi şâirlerinden Kandî (ö.?) 1, Nevâî (ö.1501) 3, Seyfî (ö.?) 1, Sinan Bey (ö.1495’ten sonra) 1 ve Vefâyî (ö.?) 1 su redifli gazel, Ahmed Paşa (ö. 1496-97) 1 ve Necâtî Bey (ö. 1509) 1 ise 1 âb redifli kaside yazmıştır. Necâtî, kasidesini iyilik ve lütuf gördüğü Şehzâde Mahmûd’a sunmuştur. Neticede ise, bu dönemde toplamda 10 tane su ve âb redifli şiir tespit edilmiştir.

Tablo 4: Su Redifini Kullanan 15. Yüzyıl Şâirleri

Şâir Adı	Redif	Nazım Şekli/Sayısı	Beyit Sayısı	Vezin
Kandî	Su	1 gazel	7 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün
Nevâî	Su	3 gazel	9+9+7 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün
Seyfî	Su	1 gazel	5 beyit	mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün
Sinan Bey	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün
Sinan Bey (Vefâyi)	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün
Ahmed Paşa	Âb	2 kaside		
Necâtî Bey	Âb	1 kaside	25 beyit	mef'ûlü/fâ'îlâtü/mefâ'îlü/fâ'îlün

Görüldüğü üzere 15.yüzyılda 7 şâir su veya âb redifini tercih etmiştir. Bu redifleri en çok kullanan ise, Ali Şi'r Nevâî' dir. Prof. Dr. Tahir Üzgör, *Su Redifli Şiirler Ve Fuzûlî'nin Su Kasidesi'nin Kompozisyonuna Dair* adlı makalesinde su redifini ele alan ilk şâirin Nevâî olduğunu iddia etmektedir ve hatta Nevâî'nin gazelleriyle Fuzûlî'nin Su Kasidesi arasında benzerlikler olduğunu vurgulamaktadır.

Bu nedenle, Fuzûlî'nin şiirine Nevvâî'nin şiirlerinin kaynaklık ettiği söylenebilir. İlâveten nazîre mahiyetinde de bakılabilir.

1.1.2. Su (âb-mâ) Redifini Kullanan 16.Yüzyıl Şâirleri

16.yüzyılda “su” veya “âb” redifini kullanan şâir sayısı 14 ve 15. yüzyıla kıyasla daha fazladır. Sebebi ise, 16. Yüzyılda su kaynaklarının yetersiz olması ve insanların bu yaşam kaynağından istifade edememesidir. Şâirler de suyu unsur olarak ele alıp kendi düşüncelerini ve dertlerini dile getirmişlerdir. Şöyle ki, bu devirde 36 şâir su redifini, 1 şâir hem su hem de âb redifini kullanmıştır. Ahmed Bey (ö.?) 1 , Aşkî (ö.1576-77) 1, Âtâ (ö.1524, 1533 veya 1552'den sonra) 2, Bâkî (ö.1600) 2, Behiştî (ö.1571/72) 1, Derûnî (ö.1544) 1, Eflâkî (ö.?) 1, Fârîsî (ö.1622) 1, Fevrî (ö.1570-71) 1, Fikri (ö.1584) 1, Gedâyî (ö.?) 1, Gubârî (ö.1566) 1, Hâfız-ı Âcem (ö.1551) 1, Hayâlî Bey (ö.1557) 1, Hayretî (ö.1534-35) 2, Latîfî (ö.1582) 1, Lami'zâde Çelebî (ö.1550) 3, Muhibbî (ö.1566) 2, Mü'min Çelebî (ö.?) 1, Nazmî (ö.1585-86) 6, Rahmî (ö.1567-68) 1, Revâyî (ö.?) 1, Rindî (ö.1585) 1, Rûhî (ö.1605-1606) 1, Sebzî (ö.?) 1, Sehî Bey (ö.1548-49) 1, Selîkî (ö.?) 1, Selmân-ı Kadî (ö.?) 1, Sıdkî (ö.?) 1, Subhî (ö.1599-1600) 1, Ulûmî (ö.1575-76) 1, Ulvî (ö.1585) 1, Vechî (ö.?) 1, Yahya Bey (ö.1582) 1, Zâtî (ö.1547) ise su redifli 2 gazel yazmıştır. Fuzûlî ve Eğridirli Şerîfî (ö.1630) de su redifli 1 kaside kaleme almışlardır. Ayrıca Hayretî su redifli gazellerinin dışında Kanûnî Sultan Süleyman'a “âb” redifli bir kaside takdim etmiştir.

Tablo 5: Su Redifini Kullanan 16. Yüzyıl Şâirleri

Şâir Adı	Redif	Nazım Şekli/Sayısı	Beyit Sayısı	Vezin
Ahmed Bey	Su	1 gazel	11 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün

Aşkî	Su	1 gazel	7 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Âtâ	Su	2 gazel	5+5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Bâkî	Su	2 gazel	5+5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Behiştî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Derûnî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Eflâkî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Fârîsî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Fevrî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Fikrî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Gedâyî	Su	1 gazel	6 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün /fā'îlün
Gubârî	Su	1 gazel	7 beyit	fā'îlātün/fâi'lātün/fā'îlātün

				/fā'ılün
Hâfız-ı Âcem	Su	1 gazel	7 beyit	fā'ılātün/fāi'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün
Hayâlî Bey	Su	1 gazel	7 beyit	fā'ılātün/fāi'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün
Hayretî	Su Âb	2 gazel 1 kaside	5+6 beyit 39 beyit	fā'ılātün/fāi'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün mef'ûlü/fā'ılātü/mefā'ılı /fā'ılün
Latîfî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ılātün/fāi'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün
Lami'zâde Çelebî	Su	3 gazel	7+7+9 beyit	fā'ılātün/fāi'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün
Muhibbî	Su	2 gazel	5+6 beyit	fā'ılātün/fāi'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün
Mü'min Çelebî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ılātün/fāi'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün
Nazmî	Su	6 gazel	11+5+5 +5+5+5 beyit	mefā'ılün/mefā'ılün/fe'ülün mefā'ılün/mefā'ılün/fe'ülün fā'ılātün/fā'ılātün/fā'ılātün /fā'ılün

		1 murabba	5 drtlk	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln fā'ilātn/ fā'ilātn/ fā'iln fā'ilātn/ fā'ilātn/ fā'iln mefā'iln/mefā'iln /mefā'iln/mefā'iln
Rahmî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln
Revâyi	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln
Rindî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln
Ruhî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln
Sebzî	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln
Sehî Bey	Su	1 gazel	5 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln
Selikî	Su	1 gazel	9 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn /fā'iln
Selmân-ı Kadî	Su	1 gazel	6 beyit	fā'ilātn/fā'ilātn/fā'ilātn

				/fâ'îlün
Sıdkî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Subhî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Ulûmî	Su	1 gazel	7 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Ulvî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Vechî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Yahya Bey	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Zâtî	Su	2 gazel	7+9 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Fuzûlî	Su	1 kaside	32 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün
Şerîfî	Su	1 kaside	27 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün /fâ'îlün

Tablodan anlaşıldığı üzere, 16.yüzyılda ‘‘Su’’ redifini en çok kullanan şâir Edirneli Nazmî’ dir. Üsküplü Âtâ, Bâkî, Hayretî, Lami’zâde Çelebî, Muhibbî ve Zâtî

de iki veya üç gazel meydana getirmişlerdir. Fakat değinilmesi gereken bir husus söz konusudur. Genellikle şâirler “su” redifini kullanmak için gazel veya kaside nazım şeklini tercih ederken Edirneli Nazmî altı gazeliyle birlikte bir de “su” redifli murabba kaleme almıştır. Dîvân’ından ve çeşitli makalelerden yapılan taramaya göre ise, Nazmî’nin çok fazla şiir söylediği açıklanmaktadır. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* web sitesine, Dr. Sibel Üst’ün *Edirneli Nazmî Dîvânı* isimli çalışmasına ve muhtelif kaynaklara bakıldığında Nazmî’nin “su” redifini neden çok kullandığı ile ilgili herhangi bir noktaya denk gelinmemiştir. Ancak değinilmesi gereken bir husus vardır. Bahsi geçen kaynaklarda Nazmî’nin Dîvân’ında 7002 gazel, 524 murabba, 364 tarih, 16 mesnevi ve çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış şiirler mevcuttur. Sayılardan da anlaşıldığı üzere Nazmî’nin neden altı tane “su” redifli gazel ve bir tane murabba yazdığı meydana çıkmıştır. Sonuç olarak, fazla şiir kaleme aldığı için 16.yüzyılın “su” redifini en çok kullanan şâiri Edirneli Nazmî’dir.

1.1.3. Su (âb-mâ) Redifini Kullanan 17.Yüzyıl Şâirleri

17.yüzyılda 16.yüzyıla oranla epey az “su” redifli şiir ele alınmıştır. Enverî (ö.?) 1, Neşâtî (ö.1674) 1, Rızâyî (ö.1629) 1, Sabrî (ö.1645) 1 ve Sabûhî (ö.1647) 1 “su” redifli gazel yazmışlardır. Bunun dışında 17.yüzyılın adını duyurmuş Nefî, Nâbî, Nâ’îlî, Nev’î-zâde Atâyî, Gevherî, Veysî vb. şâirleri bizzat “su” veya “âb” redifini kullanmasalar bile “âb-ı kevser”, “âb-ı zülâl”, “zülâl-i ‘adl”, “seyl-i revân”, “âb-ı revân”, “bârân-ı rahmet”, “ebr-i bahâr”, “ebr-i nisân”, “zülâl-i Hızır”, “âb-ı zezem” gibi su ile alakalı terkipleri şiirlerinde eksik etmemişlerdir.

Tablo 6: Su Redifini Kullanan 17. Yüzyıl Şâirleri

Şâir Adı	Redif	Nazım Şekli/Sayısı	Beyit Sayısı	Vezin
Enverî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ‘ilâtün/fâi‘lâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün

Neşâtî	Su	1 gazel	6 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün
Rızâyî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün
Sabrî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün
Sabûhî (Şeyh Ahmed Dede)	Su	1 gazel	6 beyit	fâ'îlâtün/fâi'lâtün/fâ'îlâtün/fâ'îlün

Yukarıdaki tabloda göze çarpan bir durum mevcuttur. 15 ve 16.yüzyıllarda “su” veya “âb” redifli gazellerin yanında kasideler de olduğu kaydedilmişti. Fakat bu yüzyılda yazılan herhangi bir kasideye rastlanmamıştır.

1.1.4. Su (âb-mâ) Redifini Kullanan 18,19 ve 20.Yüzyıl Şâirleri

18.yüzyılda üç divân şâiri “su” redifini kullanmıştır. Belîğ (ö.1760-61) 1, Nâşid (ö.1791-92) 1 ve Yetîm-i Kadî (ö.1746) 1 gazel yazmışlardır. Fakat bu yüzyılda birçok tanınmış şâir olduğu halde “su” veya “âb” redifini neden kullanmadıkları anlaşılmamaktadır. Nedîm, Sünbülzâde Vehbî, Koca Râgıp Paşa, Enderunlu Fâzıl ve Nahîfî vb. şâirler “miyâh”, “âb-ı zülâl”, “çeşme-i zülâl”, “zülâl-ı nûr”, “feyz-i bârân”, “zülâl-i nazm”, “katre-yi bârân” ve “bârân-ı kerem” gibi suyu ifade eden terkipleri ve benzetmeleri kullanmayı ihmal etmemişlerdir. Ancak 18.yüzyılın gözde şâiri Şeyh Gâlib’in Dîvân’ı tarandığında bir nokta göze çarpmıştır. Dîvân’ın “Gazeller” adlı bölümünde 16 ve 17.gazel dikkat çekmektedir. Gazellerin biri “âlem-i âb”, diğeri ise “âteş-i âb” redifleriyle yazılmıştır. Tam olarak “âb” redifli şiirler kategorisine koyulmasa bile “âb” kavramının her beyitte tekrar etmesi bu iki gazelin de belirtilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle, Şeyh Gâlib’in de kısmen âb redifini kullandığı söylenebilir.

Tablo 7: Su Redifini Kullanan 18. Yüzyıl Şâirleri

Şâir Adı	Redif	Nazım Şekli/Sayısı	Beyit Sayısı	Vezin
Belîğ	Su	1 gazel	10 beyit	mef'ülü/fâ'ilätü/mefâ'ilü/fâ'ilün
Nâşid	Su	1 gazel	9 beyit	fâ'ilätün/fâi'lätün/fâ'ilätün/fâ'ilün
Yetîm-i Kadî	Su	1 gazel	5 beyit	fâ'ilätün/fâi'lätün/fâ'ilätün/fâ'ilün

Fakat bir hususa değinmek gerekmektedir. Prof. Dr. Tahir Üzgör' ün *Su Redifli Şiirler ve Fuzûlî' nin Su Kasidesi' nin Kompozisyonuna Dâir* isimli makalesinde Belîğ mahlaslı şâir Mehmed Emin'in gazelinin 11 beyit olduğunu ileri sürmektedir. Ancak H. Gamze Demirel'in *18.Yüzyıl Şâirlerinden Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tahlil)* adlı doktora tezi incelendiğinde ise gazelin 10 beyitten meydana geldiği anlaşılmıştır. Demirel, bizzat Belîğ Dîvânı üzerinde çalıştığı için gazelin 10 beyit olduğu dikkate alınmıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde sadece iki şâirin “su” redifi ile şiir yazdığını söyleyebiliriz. Dehrî (ö.?) 1 kaside, Ömer Necmî Efendi (ö.1889) ise 1 gazel kaleme almıştır. Fakat Dehrî'nin kasidesi önceki dönemlerde yazılan kasidelerden farklı bir boyuttadır. Kaside Allah'ı, peygamberleri, dört halifeyi, devlet adamlarını vb. gibi şahsiyetleri methetmek amacıyla yazılmaktadır. Ancak Dehrî “su” redifli kasidesinde övgü yapmaktan ziyâde döneminin sosyal ve ekonomik durumuna, edebiyatına eleştiri yapmaktadır. Bundan ötürü, Dehrî'nin hiciv tarzında bir kaside yazdığı söylenebilir.

Tablo 8: Su Redifini Kullanan 19. Yüzyıl Şâirleri

Şâir Adı	Redif	Nazım Şekli/Sayısı	Beyit Sayısı	Vezin
Dehrî	Su	1 kaside	22 beyit	fâ‘ilâtün/fâi‘lâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün
Necmî	Su	1 gazel	7 beyit	fâ‘ilâtün/fâi‘lâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün

20. yüzyılda ise tespitlerimize göre sadece bir şâir ‘‘Su’’ redifli şiir kaleme aldığı için ayrı bir başlık açılmamıştır. Abdülaziz Mecdî (ö.1941) su redifli iki kaside yazmıştır. Bahsi geçen kasidenin biri Fuzûlî’nin ‘‘Su Kasidesi’’ ne nazîre mahiyetindedir. İki kasidenin de vezinleri aynıdır: Fâ‘ilâtün/fâi‘lâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün. Ayrıca, 32 beyitlerdir. İçerik bakımından da benzerlik vardır, her iki şiirde de Hz. Peygamber’e övgü yapılmaktadır. Fakat bir farklılık göze çarpmaktadır. Mecdî, Fuzûlî’ye göre bazı beyitlerde daha fazla ‘‘Hikemî’’ bir dil kullanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1. DÎVÂN ŞİİRİNDEKİ ÂŞIK VE SEVGİLİNİN SU İLE İLİŞKİSİ

1.1. SU - SEVGİLİ İLİŞKİSİ

Klasik Türk edebiyatında sevgili pek çok farklı kavramla anılmaktadır. Şâir; mâşuk, dilber, dilrubâ, mahbûb, dost, yâr, sultan, dildâr, şâh, nigâr, mehpâre vb. gibi sözcükleri kullanarak sevgiliyi şiirlerine konu etmektedir. Bu kavramları kullanmasının sebebi sevgiliyi üstün, hoş ve zarîf bulmasındandır. Mecâzî söyleyiş ile sevgili pek çok özelliğiyle anlatılmaktadır. Acı verici olmasıyla, yaptığı nazla, çektirdiği türlü cefâ ve eziyetle nakledilirken bir de güzellik unsurlarıyla açıklanmaktadır. Göz, kirpik, çene, çene çukuru, yüz, yanak, sine, bel, ayak, boy, saç, kaş dudak vb. gibi güzellik unsurları dîvân şâiri tarafından özenle dillendirilmektedir. Su redifli şiirlerde de bu unsurlara değinildiği görülmektedir.

Su (âb-mâ) redifli şiirlerde yapılan incelemeye göre, sevgilinin güzellik unsurlarından yanak, yüz, dudak, saç, kirpik, boy, ayak, çene ve kaş ile suyun ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Suya insânî özellikler verilerek sevgilinin güzellik unsurlarını kıskanması sağlanmıştır. Bunları bölüm bölüm başlıklar halinde incelemek daha faydalı olacaktır.

1.1.1. Yanak

Klasik edebiyatta sevgilinin yanağı bazen tek anlatılırken bazen de yüz ile birlikte verilmektedir. Yanağın en çok dikkat çeken özelliği parlak ve aydınlık olmasıdır. Bununla birlikte yanağının al al olması da sözkonusu edilmektedir. Ayrıca, yanağın ışık saçması, temiz ve taze olma özellikleri de anlatılmaktadır. Suyun kişileştirme yapılarak sevgilinin yanağına benzemek istemesi, aynaya teşbih edilmesi gibi durumlar da mevcuttur.

Nazmî, *Su, sevgilinin yanağına benzediğinden beri gül bahçesine lütfuyla şeref verir*, beytiyle suyun sevgilinin yanağına benzediğini belirtmektedir. Sırf sevgilinin yanağına benzediği için de gül bahçesine akarken o gül bahçesine şeref kattığını belirtmektedir. Çünkü sevgilinin yanağı kıymetlidir:

Benzeyelden ‘arız-ı dil-dāre şu

Luṭf-ıla virür şeref gül-zāre şu

Nazmî D. - G 5387/1

Diğer beytinde ise, suyun isteğiyle, temiz ve saflığıyla gönülden akıp akmamasını sorgulayarak sevgilinin yanağına kendisini benzettiğini aktarmaktadır. Bu sebeple de her gönüle girebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, hüs-n-i ta’lil vardır. Başta “Su gönüllere akacak mı?” su’âlî akılları karıştırırken sonrasında sevgilinin yanağına benzediği için güzelleme yapılmıştır:

Gitmese n’ola dilinden şevk ile şâfî şanemā

Kendini teşbîh ider çün ‘arız-ı dil-dāra şu

Nazmî D. - G 5372/2

Lem’î de bu fikri sürdürmektedir. *Su, sevgilinin yanağını kendisine benzettiğinden beri Allah şahit ki halk içinde bir damla şöhret buldu*. Suyun sevgilinin yanağına olan benzerliği sebebiyle meşhûr olduğunu dile getirmektedir:

Kendüsin teşbîh idelden ‘arız-ı dildāra şu

Halk içinde buldı şöhret Hâk bilür bir pāre şu

Lem’î/Pervane Beg Mecmuası- G 5916/1²⁶

Nazmî ve Lem’î’nin düşüncesinin tam aksini düşünen şâirler de vardır. Sevgilinin yanağına benzemek veya benzemeyi istemek onlar için seçici bir özellikken Hâfız-ı Acem, Hayretî, Sabrî ve Rindî için böyle değildir. Bu şâirler

²⁶ Kâmil Ali Gıynaş, *Pervâne Bey Mecmuası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017. (Lem’î, Gubârî, Selmân-ı Kadî, Hâfız-ı Acemi, Subhî, Derûnî, Kandî, Sabûhî, Rindî, Lâtîfî, Yetîm-i Kadî, Vechî, Mü’min Çelebi, Gedâyî, Mustafa Çelebi, Revâyî, Eflâkî, Neşâtî, Sabrî, Enverî, ‘Ulûmî, Fikrî, Sıdkî, Sehî, Sinânî, Rahmî, Fevrî, Vefâyî, Behiştî ve Rızâyî isimli şâirlerin beyitlerinin tümü bu kaynaktan alınmıştır !) (Zâtî, Hayretî ve Hayâlî Bey’in ise, bazı beyitleri bu kaynaktan alınmıştır!)

sevgilinin yanağını kimseye layık görmemektedirler ki o yüzden en ufak bir benzetmeye dâhî tahammül edememektedirler. Ondan ötürü, suyu sevgilinin yanağına benzediği için devamlı aşağılamakta ve hor görmektedirler. Hâfız-ı Acem, *Su, sevgilinin yanağına kendini benzediği için utancından tağlara düşüp başını alıp gitti*, beytiyle bunu gösterirken Hayretî ve Rindî, sevgilinin yanağına benzemek isteyen sudan bahsederek onu kınamaktadır ve hatta “utancından yere geçmek” deyiimiyle belirtmektedir. Rindî de suyun sevgilinin yanağına benzemeye çalışmasından ötürü yol bulup geçemediğini, delik bulup akamadığını, öylece tıkanıp kaldığını bildirmektedir:

Kendüyi benzetdüğüçün ‘arız-i dildāra şu

Başın alup gitdi şerminden düşüp tağlara şu

Hâfız-ı Acem/Pervane Beg Mecmuası- G 5921/1

Ḥacletinden yire geçse yiridür her bār şu

Ḥaddüne öykündi ḥaddin bilmedi ey yār şu

Hayretî D. - G 389/1

Bilmeyüp öykündi çün kim ‘arız-i dildāra şu

Ḥacletinden yire geçse yiridür bî-çāre şu

Sabrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5910/1

Yañıluban öykünelden ‘arız-i dildāra şu

Kim delik olsa geçerdi yirlere bî-çāre şu

Rindî/Pervane Beg Mecmuası- G 5926/1

Nazmî’nin ise başka bir beytinde suyun sevgilinin yanağını anarken gönlünün âh çektiğini görmekteyiz. Gönlün çektiği âh ateşe dokunursa acısı katlanacak ve

inlemesi artacaktır. Su ateşe değerse ateşi söndürür ve dumanlar çıkar. O dumanlar suyun çıkarttığı âhlardır.

‘Ārız-ı yâri añup dil âh ider

Nâle eyler pes doğunsa nâra şu

Nazmî D. - G 5387/2

Aşkî de sevgilinin yanaklarını aynaya benzeterek suyun yansıma özelliğine vurgu yapmaktadır. Çünkü sevgilinin yanaklarının yansıması suya aksolmaktadır. Bu güzel yanak ve yüzün yansıması suda gözüksün diye su akmayı bırakmaktadır. *Su, (sevgilinin) ayna gibi yanaklarının yansımasını bağrına basarak, güzel yüzü vardır deseler uygundur:*

‘Ārızuñ ‘aksin başupdur bağrına âyînevâr

Vechi vardur diseler irmiş durur dîdâra şu

Aşkî D. - G 387/4

Derûnî ise, sevgilinin yanaklarının şarap renginde olduğunu söylemektedir ve yanaklarını güle benzetmektedir:

Behcet-i meyden nigâruñ gül gül olmuş ruğları

Hem-dem olmazdı Derûnî gerçi hergiz yâre şu

Derûnî/Pervane Beg Mecmuası- G 5923/5

Hayâlî Bey, *‘Ālemin gösterişinden kalbimi temizledim/uzaklaştırdım. Sevgilinin yanağına gönlüm susamış/özlemiş dersem ne olur?* Beytiyle suyun dünyevî heves ve arzulardan arındığını, mâsîvâyı terk ettiğini dile getirerek sadece sevgilinin yanağına susadığını ve sadece onun yanağına bakmayı istediğini terennüm etmektedir. Yanak ile asıl kastedilen ise, tevhid inancıdır. Çünkü şâir O’na yani Allah’a erişmeyi talep etmektedir:

‘Ālbümü pâk eyledüm alâyişinden ‘âlemüñ

N’ola ben dil-teşne dirsem ‘arız-i dildâra şu

Hayâlî Bey/Pervane Beg Mecmuası- G 5902/5

Nazmî ise bir beytinde suyun sevgilinin yüzüne âşık olduğundan beri yanaklarına da müptelâ olduğunu söylemektedir:

‘Āşık olaldan berü dīdāra şū

Mübtelādur ‘arız-ı dil-dāra şū

Nazmî D. - G 5386/1

Diğer beytinde ise resim gibi sevgilinin yanağında oluşan çizgilere değinerek o çizgilerden incecik tozların gittiğini belirtmektedir ve suyun bu noktaya üzüldüğünü anlatmaktadır. Yanağındaki çizgiler sevgilinin hatlarıdır, fakat bu çizgiler aynı zamanda yaşlılık ṣalâmetidir. Su bundan dolayı keder duyuyor olabilmektedir. Ayrıca, bu beyitte yanak sudur. Yanağın üzerindeki incecik tozlar suyun üzerine serpilmiş minik tozlardır. Şöyle ki, suyun kirlenmiş olması ihtimalini de unutmamak gerekmektedir.

Gider ḥaṭṭuñ nigārā ‘arızundan

Ġubār ile bulur zīrā keder şū

Nazmî D. - G 5348/7

‘Ulûmî, *Dostlar suyun yüzü sevgilinin yanaklarıyla kendini kıyasladığından beri yerlere düştü*, diyerek suyun yerden akma, sürünme özelliğine vurgu yaparak kıyas yapması hasebiyle değerinin de düştüğünü iddiâ etmektedir:

Yırlere düşdi yüzi utandığından dostlar

Kendüyi nisbet idelden ‘arız-i dildāra şū

‘Ulûmî/Pervane Beg Mecmuası-G 5912/5

Vefâyî ise diğer şâirlerden farklı bir tutumla sevgilinin yanağını konu etmiştir. Sevgilinin yanakları bin canı ifade etmektedir ve şifa kaynağı gibidir. Çünkü o her zaman ömür ağacını tazelemektedir. Şâir burada teşbih yapmaktadır, suyu yanağa benzetmektedir. Yanağın bin can ile dolu olması suyun şifa, ferahlık ve ihsan verici olma özelliğiyle bağdaştırılabilir. Ayrıca yanağın ömür ağacına tazelik vermesi de suyun hayat kaynağı olmasına işarettir.

Ey Vefâyî tâzeler her dem dıraht-i ‘ömrümi

N’ola biñ cân ile dirsem ‘ârız-i dildâra şü

Vefâyî/Pervane Beg Mecmuası-G 5927/5

Zâtî de âşığa rüzgâr aracılığıyla sevgilinin yanağının kokusunun haberinin verildiğini anlatmaktadır ve suyun da sert bir mavi dalga halini aldığını belirtmektedir. Dîvân şiirinde sabâ yeli veya rüzgârının sevgilinin yanağının kokusunu çalmak için estiği eser. İskender Pala’nın *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*’nde geçmektedir. Zâtî de bu beytinde bahsi edilen konuya değinmiştir.

‘Ârız-i cānāneden virüp haber şād itdi bād

Zātiyā geydi revān bir mevci mā’î hāre şü

Zâtî/Pervane Beg Mecmuası-G 5898/7

Necâtî Bey’in ise Şehzâde Mahmûd’a sunduğu âb redifli kasidesinin 17, 18 ve 21. Beyitlerinde sevgilinin yanağı ile suyu nakletmektedir. 17. Beyitte sevgilinin yanağını güneşe benzetmektedir. Güneşe benzeyen yanak gözyaşlarını ısıtmaktadır, burada hüsn-i ta’lîl yapılmıştır. 18. Beyitte de “Bahar günlerinde suyun bulanık olması gibi yanağının üzerine hat (ayva tüyleri), çizgi çekerse yeri var,”²⁷ söylemiyle şehzâdenin yüzündeki çizgilerle ilkbaharda suyun üzerine konan küçük toz ve topraklarla ilişki kurmaktadır:

Mihr-i rûhuñ hayâli gözüm yaşın itdi germ

Bildüm ki gündən olur imiş tâbdâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/17

Haññ dâ’ire çekerse rûhuñ üzre vechi var

Rüz-ı bahârda olmaz iken bî-gubâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/18

²⁷ H. Dilek Batıslam, “Necâtî’nin ‘‘Âb (Su)’’ Redifli Kasidesi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2021, s. 1678

Hayretî ise, Kânûnî Sultan Süleyman için kaleme aldığı âb redifli kasidesinin 8 ve 9. Beyitlerinde su üzerinden sevgilinin yanağından bahsetmektedir. “Ey âfitâb, su yüz bularak senin yanağının aynasına karşılık gelmeyi / karşılık vermeyi dilemiş” beytinde şair, sevgilinin yanağını aydınlığı ve parlaklığı yönüyle aynaya benzetmektedir. Su ise yüz bularak sevgilinin ayna gibi olan yanağının parlaklığına karşılık gelmeye çalışmaktadır. Görüldüğü üzere sevgilinin yanağı ile su karşılaştırılmakta ve sevgilinin yanağı parlaklık bakımından sudan üstün tutulmaktadır.’’²⁸ 9. Beyitte de suyun Kânûnî’nin yanağının güzelliğini görünce, şahit olunca şuurunu kaybettiğini ve mahcup olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, su ile yanağın temizliği ve duruluğu arasında bağlantı kurulmasıyla hüsn-i ta’lîl yapılmıştır.

Yüz buldı ise dilemiş ide mukâbele

Âyine-i ‘izâruna ey âfitâb âb

Hayretî D. - K 10/8

Gördi şafâ-yı ‘arızunu gaşy olup revân

Düşdi yüzünün üstine itdi hiçâb âb

Hayretî D. - K 10/9

1.1.2. Yüz

Dîvân şiirinde yüz, Farsça kökenli “dîdâr” kavramı ve Arapça kökenli, Cenâb-ı Hakk’ın sıfatlarından olan “cemâl” kavramı ile geçmekte olup birçok şiirde kendini göstermektedir. Sevgilinin güzellik unsurlarının en önemlisi yüzdür. Çünkü yüzünün tümü dilberin bütün güzelliklerini ortaya dökmektedir ve âşığını etkilemektedir. Genel olarak yüz rengiyle, parlaklığıyla, yumuşaklığıyla öne çıkmaktadır. Eğer sevgilinin yüzü alsa, güllere benzetilmekte veya utanma duygusu ile zikredilmektedir. Parlaklığıyla ise, aya benzetilmektedir ve bu ay nurlarla doludur. “Bütün bu yönleriyle yüz, âşığın seyretmeye doyamadığı bir yerdir. Sevgili

²⁸ Belde Aka, “Divan Şiirinde ‘‘Âb’’ Motifinin Methiye Unsuru Olarak Kullanımı: Hayreti’nin ‘‘Ab’’ Redifli Kasidesi,” *Turkish Studies*, Ankara, 2013, s.427

yüzünü arada sırada gösterir, ʿârz-ı dîdâr eyler. Âşık da bu anı görmek için her şeyini vermeye hazırdır. Sevgilinin karanlık saçlara geceye benzetilince yüzü o gecenin mehtâbı olur.’’²⁹ Birçok benzetme ve mecaza tâbii olan yüz, su redifli şiirlerde de yerini almıştır.

Hayretî, (*Ey ay parçası -olan- sevgili!*) *Suya baktıkça görünenin senin yüzünün yansıması sanma. Senin resmin gönüle çizilmiştir*, beytiyle sevgilinin yüzünün sadece suya yansıdığını değil âşığın yüreğine de yansıdığını ifade etmektedir. Ayrıca, suyun görüntü aksettirmesi özelliğine değinilmiştir. Durgun suların görüntü aksettirme hususiyetinden bahsedilmiştir. Özetle; sevgilinin yüzünün suya yansıması söz konusudur. Yüzünü aya benzetir. Ay da suya yansır. Senin suda görünen benim gönlümün tasvirimden ibarettir, demektir.

‘Aks-i rüyuñ şanma bakduğça görinen âbda

Dilde nağş itmiş-durur taşvîrûñ ey meh-pâre şu

Hayretî/Pervane Beg Mecmuası- G 5899/2

Ahmed Bey ise, *Su, vahdet şarabından bir yudum almış, böylece (sevgilinin) yüzü gibi ayna imişcesine saf ve berrak gözükmektedir*, söylemiyle hafif bir şekilde tasavvufa yönelmektedir. Vahdet, birlik inancına hâkim olduğunu belirtmektedir. Haricinde ise, su burada kişiselleştirilmiştir. Vahdet/birlik şarabı içerek kendisini sevgilinin yüzünün saflığıyla kıyasa sokmakta, ayna gibi olduğunu iddia etmektedir. Sevgilinin yanağının ayna gibi olması da pürüzsüzlüğü, berraklığı, temizliğinden ibarettir. Bu nedenle su ile sevgili (yanağı) arasında ilişki kurulmuştur.

Bâde-i vahdetden almış gâlibâ bir cür‘a kim

Şâf olupdur gösterür âyine-veş dîdâr şu

Ahmed Beg D. - G 226/3

Nazmî de evrenin varolmasından itibaren sevgiliye âşık olduğunu bildirmektedir. Yaratılışından beri sevgilinin yüzüne âşık ve hasrettir. Bunun dışında, suyu bir aynaya teşbih etmektedir ve sevgilinin yüzünün o suya yansımasını,

²⁹ İskender Pala, “Dîdâr” *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, , Kapı Yayınları, İstanbul, 2016, s.116

sevgilinin yüzünün aynada gözükmüşçesine açıklamaktadır. İlâveten o yansıyan yüzü âşık bağına basmak istemektedir:

‘Aks-i rûy-ı yâri başsa bağına âyîne-vâr

N’ola ‘âşıkdur ezelden tâ ebed dîdâra şu

Nazmî D. - G 5372/3

Selmân-ı Kadî de Nazmî ve Ahmed Bey gibi suyu bir aynaya benzemektedir ve aksettirme, yansıtma özelliğine değinmektedir. *Ey yeni ay! Su yüzünün yansımaları derinden görüp bu gökyüzüne şevkten dalgalar bıraktı*, beytiyle sevgilinin yüzünü aya benzeterek “yeni ay” diye nîdâ etmektedir.

‘Aks-i ruhsârûn derûnında görüp ey mâh-i nev

Şaldı mevci şevkten bu günbed-i devvâra şu

Selmân-ı Kadî/Pervane Beg Mecmuası- G 5920/5

Ahmed Bey diğeri bir beytinde ise, *Ey gül yüzlü, (senin) yüzünün (bu) hali geceleri uyuyamadığın için mi? (Yüzün) ara sıra kızarır, belli yeri olmayan bir su gibi (hal) değiştirir*, diyerek sevgilinin yüzünün kırmızı olmasından bahsetmektedir. Sevgilinin yüzünün kızarıklık olma hâli utangaçlık ‘alâmetidir. Ayrıca, sevgilinin yüzünün bir kızarıp bir bozarması, onun hal değişiklikleri üzerinde durulduğunu belirtmektedir. Suyun her yerden akma özelliği ve belirli, sınırlı bir akma yeri olmadığı ifade edilerek sevgilinin yüzünün de renginin devamlı değişmesi öne sürülebilir.

Ḥâl-i ruhsârûn ‘aceb sâhirdür iy gül-çihre kim

Gâhi âteş ‘arz ider geh gösterür seyyâr şu

Ahmed Beg D. - G 226/5

Hayretî de âb redifli kasidesinin birkaç beytinde sevgilinin yüzünü sözkonusu etmektedir. 6. Beyitte; sevgilinin yüzünü güneşe benzetmekte ve bütün evreni aydınlatmaktadır. Ayrıca, güneş ve zerre ilişkisi üzerinde durulmaktadır. “Sen ay yüzünün suya girdiğini işittiğinden beri su, güneşi göreceksin diye ne zamandır titrer” beytinde ise Hayretî, gece ay ışığının denize düşmesini ay yüzünün suya

girmesi olarak hayal etmektedir. Suyun titremesinin nedeni ise güneşin çıkacağı korkusudur. Çünkü güneş çıkınca o ay yüzlü kaybolacaktır. Bu bağlamda beyitte “yakamoz” mazmunu vardır.”³⁰ 8.beyitte de durum böyledir. 10. Beyitte ise, şâir hüsn-i ta’lîl sanatını uygulamıştır. Çünkü sevgilinin yüzünün peçesiz gören suyun hiç düşünmeden şuurunu kaybettiği anlatılmıştır. Burada suyun farkındalığı olmadan akma özelliğiyle âşığın kendinden geçmesi güzel bir sebebe bağlanmıştır.

Deryāya düşse zerre-i mihr-i cemāl-i dost

Virürdi kâyināta güneş gibi tâb āb

Hayretî D. - K 10/6

Sen meh-liķānun işideli şuya girdüğün

Lerzān olur kaçan ki göre āfitāb āb

Hayretî D. - K 10/7

Bî-ihtiyār vālih olup gitdi kendüden

Dîdār-ı yârı seyr ideli bî-nikāb āb

Hayretî D. - K 10/10

Gûbârî de Hayretî gibi sevgilinin yüzünü güneş gibi görmektedir, fakat sevgilisine ay olarak hitap etmektedir. Gökte olanın güneş olmadığını asıl güneşin yârinin yüzü olduğunu belirtmektedir. Burada ay olarak bilinen sevgili de sudur. Güneşin yansıması suya vurur, su parıldayarak etrafa aydınlık verir bu durum sevgilinin yüzüyle bağdaştırılmıştır. Şâir hüsn-i ta’lîl yapmıştır.

Gün degüldür bu görinen gökde ey māhum benüm

Şaldı hüsnüñ pertevini günbed-i devvāra şu

Gubârî/Pervane Beg Mecmuası- G 5918/4

³⁰ Belde Aka, a.g.m., s.427

Hayretî farklı bir beytinde ise, suyun sevgilinin gül bahçesinden aktığında sevgilisinin yüzünü gördüğünü bildirerek ona dünyaların bahşedildiğini düşünmektedir ve hatta cennete bile düştüğüne inanmaktadır. Çünkü âşık sevgilinin yüzünü görme isteğiyle devamlı etrafında dolaşmaktadır, su da burada âşıktır ve arzusu yerine gelmiştir.

İdemez şimden girü cennetde de bir dem qarâr

Gülşen-i küyünda çün gördi senüñ dîdâr şü

Hayretî D. - G 389/3

Nazmî de sevgilisine “Ey dost” diye nîdâ ederek yüzünün parlaklığını gördükçe mest olup sersemleştğini dile getirmektedir. *Ey dost, yüzünün aşığı olduğumdan beri yüzünü gördükçe kendimden geçirim:*

Olaldan ‘âşık-ı dîdârüñ ey dost

Yüzüñ gördükce kendüden gider şü

Nazmî D. - G 5348/2

Diğer beytinde ise, sevgilinin yüzüne övgüde bulunmaktadır. *Ey Nazmî! Ne güzel ki, yaratılışı temiz ve hoş huylu yüze âşık olmuştur:*

Olubdur Nazmiyâ dîdâra ‘âşık

Zihî hoş-‘tab‘ u pākîze-güher şü

Nazmî D. - G 5348/11

Bu fikri başka bir beytinde de devam etmektedir. Sevgiliye âşık olan su şerefli bir varlıktır. *Su, ezelden beri (sevgilinin) yüzünün âşığı olup sefayla akarak şereflenir:*

Müşerrefdür şafâ birle ki ezelden

Olupdur ‘âşık-ı dîdâr olan şü

Nazmî D. - G 5349/2

Neşâti ve Seliki ise, suyu sevgilinin yüzüne âşık, her yerde onu arayan çaresiz bir âşık olarak nitelemektedir. *Su, çaresizce kararsız (bir şekilde) sevgilisini arar, benim gibi (sevgilinin) yüzüne âşıktır:*

Yok kararî cüst ü cüy-i yâr idüp bî-çâre şü

Var ise bencileyin ‘âşık-durur dîdâra şü

Neşâti/Pervane Beg Mecmuası- G 5909/1

Yok kararî cüst ü cüy-ı yâr eder bî-çâre şü

Var-ısa bencileyin ‘âşık-durur dîdâra şü

Selîkî D. - G 56/1

Vefâyî diğer şâirlerden farklı olarak iki farklı unsuru bir arada kullanmıştır. Toprak ve suyu birlikte vererek toprağı kişileştirmiştir. Toprak yere serilmiş, taşla yaslanmış, suyun üzerinden akıp sevgilisine gittiğine şahit olmaktadır, sevgilinin yüzüne âşık olduğunu anlamaktadır. Bunların haricinde; toprak bu beyitte suya âşıktır, çünkü sudan beslenmektedir. Ona göre sevgilinin yüzü ise rakiptir, su ise toprağın sevgilisi mâhiyetindedir. Su kendisine hayran olan toprağı bırakıp sevgilinin yüzüne meyletmektedir:

Vadî-i miñnetde toprak döşenüp taş yaşdanur

Vechi var dirse gören ‘âşık-durur dîdâra şü

Vefâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5927/2

Zâtî ise, *Ey cân! Su dâimâ Tur’da Musa gibi kelâma gelir, meğer senin yüzünün âşığı olmuştur*, diyerek Hz. Mûsâ’nın Tur dağına çıkmasına telmihte bulunmuştur. “Yaygın görüşe göre Tûr ismi tek başına Tûr-i Sînâ’yı karşılamaktadır. Tûr Sûresi onun ismin(i) taşımaktadır. Bu sûrenin birinci, Tîn Sûresi’nin ikinci ayetinde ona yemin vardır. Bir ayette, üzerinde yetişen hem yağ hem katık veren ağaçla birlikte zikredilmiştir (Mü’minûn 23/20). En yaygın şekilde ise Hz. Musa ile ilgili kıssalarda söz konusu edilmiştir. Hz. Musa burada Allah ile konuşarak vahiy

almış ve ilahi tecelliye mazhar olmuştur.”³¹ Şöyle ki, Hz. Mûsâ'nın Allah ile olan konuşmasını, Allah'ın tecellisi olarak ağacın işâret edilmesi hususunu bildiren şâir Hz.Musâ'nın Allah ile konuşmak onu görmek isteme hâlini suyun sevgilinin yüzünü görme isteğine bağlamaktadır. Bu şekilde hüsn-i ta'lîl yapmaktadır.

‘Âşık-i dîdâruñ olmışdur meger cānā senüñ

Ṭür'da Mûsā gibi dā'im gelür güftāra şu

Zâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5898/2

1.1.3. Dudak

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan yüz ve yanağın dışında en çok dikkat çeken unsurlardan biri de dudaktır. Dudak diğer bir deyişle leb, her türlü özelliğiyle âşığına tesir etmektedir. Sevgilinin dudağının şekli, dar ve yuvarlak olması, sonrasında ise etrafının ayva türleriyle kaplı olması, dudağı gizlemesi şiiirlere konu olmuştur. Bunların dışında rengi çoğunlukla la'l diye zikredilmekte ve o kıymetli taşın kırmızılığına benzetilmektedir. Haricinde ise, sevgilinin dudakları devamlı kapalı olduğu için açılmamış bir goncayı anımsatmaktadır. Ayrıca, dudaklar ölünün ruhunun çıktığı son uzuvdur, o nedenle dîvân şâiri dudak ve hayat arasında ilişki kurmuştur. Sevgilinin dudağından “âb-ı hayât”, “âb-ı hayvân” veya “çeşme-i hayât” aktığını ileri sürmektedirler. Akan suyun da şifâlı su olduğunu düşünmektedirler. Su (âb-mâ) redifli şiiirlerde de bunu görmek mümkündür. Ahmed Bey'in bir beyti bahsi geçen konuya misâl olarak verilebilir:

Âb-ı hayvân istemez la'lün şarâbın nûş iden

Ḳandı onlar dostum lâzım degül tekrâr şu

Ahmed Beg D. - G 226/8

Şâir, sevgilinin dudağının suyunu içtikten sonra hayat/dirilik suyunu istemeyecektir. Çünkü sevgilinin dudakları kırmızı olması ve sarhoş edici hasebiyle şaraba benzetilir. Onun dudaklarından şarap içebilen âşık, hayat/ölümsüzlük suyunu

³¹ Abdullah Eren, “Klasik Türk Şiirinde Tasavvufî Açından Tûr-i Sînâ”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018, s. 199

tatmak istemez, çünkü ona ölümsüzlüğü veren sevgilisinin dudaklarıdır. Bu nedenle sevgilinin dudağı ve su (şarap) arasında ilişki kurulur.

Muhibbî ise, Eğer dudak suyundan bir damla su vermezsen bu yanık gönüllü Muhibbî, harâretten yok olur, beytiyle âşk ateşiyle yandığını söylemektedir. Sevgilinin dudak suyundan yani âb-ı hayât suyundan içmeyi istemektedir:

Bu Muhibbî teşne-dil olur harâretten helak

Virmez iseñ ger zülal-i la'lden bir pâre şü

Muhibbî D. - G 2319/5

Subhî de susamış bir âşık olarak önümüze çıkmaktadır, fakat o aynı zamanda hastadır. Hasta gönlüne şifâ, âşk derdine de devâ için sevgilinin dudaklarından akan suyu istemektedir. Ondan ufak bir buse alarak dinç olmayı ve kendine gelmeyi talep etmektedir. Ayrıca şâir bu beytinde hasta yatağındakilere su verme âdetine de değinmektedir:

Teşneyem şandur beni âb-i hayât-i la'lüñe

Ey şabîbüm ölmedin irgür dil-i bîmâra şü

Subhî/Pervane Beg Mecmuası-G 5922/2

Fuzûlî ise, *Ben (senin) dudağının (suyunu) arzulamaktayım, zâhitler de kevser suyunu talep etmektedirler. Nitekim mest olan (insana) şarap içmek iyi geldiği gibi ayık olana da su içmek hoş gelmektedir*, diyerek tasavvufî bir düşünce ile suyla dudağı anlatmaktadır. Nilgün Açık, “Fuzûlî’nin Su Kasidesi ile Abdülaziz Mecdî’nin Su Kasîdesi Karşılaştırması” adlı makalesinde bu beyti şöyle yorumlamaktadır: “Leb dudak ile birlik, teklik, vahdet kastediliyor; mey ile ilahi aşk anlatılıyor. Kendinden geçmiş rind tipi olan âşık, dudak ve şarabı arzuladığını söylerken aslında vahdeti ve ilahi aşkı istiyor yani fenafillaha ulaşmak arzusunda. Zahidlerin ibadetlerini, cennetteki kevser adlı suya kavuşmak için yani çıkar için yaptıklarını belirten Fuzûlî bu durumu hicvediyor. Rindler, sadece ilahi aşkla

fenafillaha, yokluğa ulaşmak arzusundadırlar, başka bir beklentileri yoktur.’’³² Şöyle ki şâir kısmen bu beytinde rintlere övgüde bulunmaktadır.

Men lebüñ müştâkıyam zühhâd kevser ʔâlibî

Nite kim meste mey içmek hoş gelür hûş-yâra şü

Fuzûlî D. - K 3/10

Aşkî de, sevgilinin dudaklarını içinde şarap dolu bir kadehe benzeterek ondan hayat suyu beklemektedir. Bir damla suyun bile susamış insana can vereceğini, harâretini gidereceğini bildirmektedir:

Câm-ı la'lünden eyâ ser-çeşme-i âb-ı hayât

Teşnelikten cân virür 'Işkî meded bir pâre şü

Aşkî D. - G 387/7

Kandî ise, sevgiliye ‘‘Tatlı dilli şâhım’’ diye seslenerek susuzluğunu dile getirmektedir. Sevgilinin konuşmasından, şeker veya bal gibi sözlerinden ziyâde onun dudaklarından akan gül suyunu talep etmektedir. Sevgili, âşıkla muhatap olmaz. Şâirin sevgilinin dudaklarının suyunu gül suyuna benzetmesi ise o dudakların renginden ötürüdür, sevgilinin dudakları kıpkırmızıdır. O dudaklardan akan su susamış Kandî’yi ferahlatacaktır. *Ey tatlı dilli şâhım, Kandi susamış ne olacak? O şeker sözünü sunma, dudaklarının gül suyunu sun:*

Teşnedür ʔandî n’ola ey hüsrev-i şîrîn-zebân

Şun cülâb-i la’li şunma ol şeker-güftâra şü

Kandî/Pervane Beg Mecmuası- G 5924/7

Revâyî, *Ey sofî! Bana şeytanın güya imân için hastaya su sunması gibi, yârin kırmızı dudakları (için) can verirken öğüt ver*, beytiyle şeytanın son nefesini verecek insanın imanını alma isteğine telmihte bulunmuştur. Ölüm döşeginde olanlar canını verirken çok susuz kalmaktadır, hararetlenmekte ve dudakları kurumaktadır. O esnada canını Allah’a teslim etmekte olan kişinin dudağına pamuk ile Zemzem suyu, gül suyu veya normal bir su damlatmak gerekmektedir. Diğer türlü şeytan o kişinin

³² Nilgün Açıık, ‘‘Fuzulî’nin Su Kasidesi ile Abdülaziz Mecdî’nin Su Kasidesi Karşılaştırılması’’, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD)*, 2020, s. 498

başına çökerek “Sana su vereyim, fakat sen de bana imânını vereceksin,” şartını sunmaktadır. Revâyi beyitte bundan bahsetmektedir. Haricinde ise, sevgilinin dudağı için can veren âşığı konu ederek ondan nasihat istemektedir. Şâir şeytanın insana su sunarak imanını alması mevzuunu, sofinin sevgilinin dudakları için can veren âşığa öğüt verme olayıyla bağdaştırarak hüsn-i ta’lîl yapmaktadır.

La’l-i yâre cân virürken baña pendüñ şüfîyâ

Güyyîyâ şeytân şunar îmân için bîmâra şü

Revâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5907/3

Sehî Bey ise, suyu sevgili olarak düşünmekte ve ondan derman beklemektedir, suyu kişileştirerek kendisine şerbet akıtmasını söylemektedir. *Su; epeydir eşiğinde yatarım, senden derman beklerim, dudaklarından ara ara Sehi’ye şerbet sun:*

İşigüñde haste yatur haylîden dermân umar

Leblerüñden şun Sehî’ye ara şerbet ara şü

Sehî Bey/Pervane Beg Mecmuası- G 5917/5

Sıdkî, *Gönül ayrığıyla hasta düşmüştür, bu hasta ve susuz (âşık) için istenilen dudaklarındaki hayat suyudur*, diyerek sevgilisinden ayrılan âşığı konu etmektedir. Âşık yârini kaybettiği için aşkından dertlenip hasta olmuştur, susuz kalmıştır. Onun tek çaresi ise sevgilisinin dudaklarındaki âb-ı hayâttır. Ayrıca, bu beyitte hasta yatağındakilere su verme hususu da mevcuttur.

Hastedür hecrüñle dil la’lüñ baña âb-i hayât

Şöyle kim merğüb olur haste vü bîmâra şü

Sıdkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5914/4

Ali Şî’r Nevâî ise, sevgilinin dudaklarındaki suyun birçok kişiye (el ağzına) güçlülükle can vermesini anlatmaktadır. İlâveten, “Çeşme-i hayvân” suyunun sevgilinin dudaklarının suyunun yanında bir hiç kaldığını belirterek kıyasa sokmaktadır:

Yitmey il ağzığa la'l-i âb dâring cân birür

Bu letafet birle yoktur çeşme-i hayvânda şu

Nevâî D. (Fevâydü'l-Kiber) - G 535/2

Rahmî, *Bu ihtiyar kadının âleminde şirin dudaklarının özelliklerinden bahsedeli, su kendini çaresizce Ferhad gibi atar/akıtır*, beytinde çarhı yaşlı bir kadın olarak göstermektedir. “Çarh, kâinatın yaratılışından beri mevcut olup bütün olaylara şahit olduğu ve ufuk çizgisinde kavisli şekilde görüldüğü için beli bükülmüş bir ihtiyar veya kocakarıya da benzetilir. Çarh-ı ham-kâmet, çarh-ı bîve, çarh-ı pîre-zen, çarh-ı pîr sözleri bu münasebetle kullanılır.”³³ Evrende, bu âlemde sevgilinin dudaklarını metheden şâir suyu Ferhâd’a teşbih ederek kendini kaybettiğini/akıttığını aktarmaktadır. Şirin ile Ferhad hikâyesine telmihte bulunarak aynı zamanda “Şirin” kavramını tevriyeli bir şekilde kullanmıştır. Çünkü sevgilinin dudakları için şirin sözcüğünü sıfat olarak tercih ederken bir yandan da Şirin ile Ferhâd hikâyesine değinmiştir.

Diyeli şîrîn lebûñ vaşfın bu çerh-i pîre-zen

Kendüyi Ferhâdveş tağdan atar bî-çâre şu

Rahmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5932/2

Diğer şâirler beyitlerinde dudak ile suyu olumlarken Subhî aksini yapmaktadır. Subhî’ye göre su, sevgilinin dudaklarını benzetmek istediği için halkın diline düşüp diken gibi gözükmektedir, yani herkesi rahatsız etmektedir. Halka, insanlığa yaşam kaynağı olduğu halde kendisini sevgiliyle bir tutmamalıdır. Çünkü sevgilinin dudaklarındaki kevser veya âb-ı hayât suyu ile kıyas bile edilemez. Bu nedenle su, kötü bir şekilde halkın diline düşerek aşağılanmakta ve tenkit edilmektedir.

Hoş şafâ diken varup düşmezdi halkuñ diline

Şubhiyâ öykünmese ol la'l-i güher-bâra şu

Subhî/Pervane Beg Mecmuası-G 5922/5

³³ Cemal Kurnaz, “Çarh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993

“Hayretî ise, sevgilinin ağız suyundan bahsetmektedir. “Sevgili ağız suyunun (salyasının) bir damlasını yere damlatsa, esrar toza dönüşüp saf şarap da su olur” beytinde şair sevgilinin ağızından damlayan suyun olağanüstü özelliklere sahip olduğuna vurgu yapar.”³⁴

Bir kıtra ağızı yârını tırmazsa yire yâr

Esrâr olup ğubâr ola şâfî şarâb âb

Hayretî D. - G 10/5

1.1.4. Saç

Güzellik unsurlarından olan saç, klasik şiirde genellikle mû, ğisû ve zülûf/zülf gibi isimlerle kendini göstermektedir. Sevgilinin saçının şekli, rengi ve kokusu her biri farklı biçimlerde âşığı cezbetmektedir. Umûmîyetle sevgilinin saçı dağınık ve perîşân halde gözükmektedir, bu durum âşığı mest etmektedir. Koku bakımından da miske, anbere, semene veya nâfeye benzemektedir. Renk olarak ise, sevgilinin saçları hep siyah anlatıldığı için Leylâ’, gece veya küfür şeklinde nitelendirilmektedir. Sevgilinin saçlarının biçimi sınırsız benzetme ve mecâzla aktarılmaktadır. Fakat o saçlar çoğu zaman âşığın takıldığı bir zincir, çengel veya ejderhayı anımsatmaktadır. Su redifli şiirler üzerinden saçın bu özelliklerinin su ile nasıl ele alındığını incelemek faydalı olacaktır.

Revâyî, âşık olan suyu Leylâ’nın saçına ve gözlerine hayran bir şekilde kaleme almıştır. *Su, Leylâ’nın bir (tel) saç ve âhu gözleri için Mecnûn gibi âvâre olmuş dağlara düşmüş yürüyor*, beytiyle Leylâ ile Mecnûn hikâyesine telmih yaparak suyun sevgilinin saçı sebebiyle Mecnûn gibi dağlara akmasını, başıboş bir halde gezmesini ifade etmektedir:

Tağlara düşmüş yürür Mecnûnveş âvâre şu

Bir saçı Leylâ gözi âhû için âvâre şu

Revâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5907/1

³⁴ Belde Aka, a.g.m., s. 426

Sabrî ise, suyun ay parçası gibi güzel sevgilinin yüzünü görerek saçlarına karşı akmasını söylemektedir. Sevgilinin yüzü tertemizdir, su oradan saçlarına karşı akarak kıymetlenmekte, değeri artmaktadır. Şöyle ki, bu beyitte suyun sevgilinin saçları ve yüzüne değmesi hasebiyle onurlanma hususuna değinilmektedir:

Zülfüne qarşu yüzün görüp gönül aqmaq neden

Aqar imiş qadre irse çünki ey meh-päre şü

Sabrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5910/4

Aşkî, gözyaşlarının sevgilinin saçlarına zarar vermemesini istemektedir. Ardından Tatarlara atıfta bulunarak onların kokusunun bile ziyan verici olduğunu belirtmektedir. “Klasik Türk şiirinde “Tatar” kavram olarak: yakıp yıkan, akıncı, yağmalayan gibi savaşçı vasıflar yüklenmiş ve ok, navek, taraç gibi savaş aletleriyle bu vasıflar güçlendirilmiştir. Diğer taraftan “Tatar” ifadesiyle ile Doğu Türkistan kast edilmiş: nafe- i Tatar, misk-i Tatar, ahûyu Tatar gibi olumlu ifadelerle kullanılmıştır.”³⁵ Fakat bu beyitte şâir nâfe-i Tatar terkiibini olumlu değil de olumsuz anlamıyla ele almaktadır ve sevgilisinin saçına hiçbir şekilde kötülük gelmesini istememektedir:

Zülf-i pür-çine hatâ irgürmesün yaşum şaqın

Çoq ziyân eyler toqınsa nâfe-i Tâtâra şü

Aşkî D. - G 387/2

Diğer beytinde de Aşkî, *Yılanın ağzına nisan bulutundan ne zaman su düşse zehre dönüştüğü gibi sevgilinin de saçının ucuyla dudağını rakibe sunarsa zehir olur*, beytinde hüsn-i ta’lîl sanatını ustaca kullanmıştır. Nisan yağmurları halk arasında şifâlı sular olarak bilinmektedir ve hatta hasta olanlara içirilmekte, yaralı ciltlere sürülmektedir. Buna rağmen, şâir nisan bulutundan düşen yağmurun yılanın ağzına düşse de şifa vermeyeceğini, yılanın ağzında o suyun yeniden zehir etkisini alacağını bildirmektedir. Sevgilinin saçının ucu da âşığa zehir sunmak için bir araçtır. O saçların ucu sevgilinin dudağındaki zehri âşığa sunacaktır. Yani sevgili âşığa hiçbir zaman tat ve değer vermeyecektir.

³⁵ Buse Atalay, “Klasik Türk Edebiyatında “Tatar”, *Kesit Akademi Dergisi*, 2017, s.413

Zülfün ucıyla lebüñ şunma raķibe zehr olur

Ebr-i nīsāndan kaçan düşse dehān-ı māra şu

Aşķi D. - G 387/4

Gubārî ise, sevgilinin yüzüne saçlarının ne zaman düşse onu kaldırdığını söylemektedir. Suyun ateşe değince ortaya çıkardığı duman ile sevgilinin saçlarını kaldırması arasında ilişki kurarak hüsn-i ta'lil yapmıştır. Çünkü sevgilinin yüzü ve saçları âşğın en çok dikkatini çeken bölgeleridir. Bilhassa yüzü göze çarpmaktadır, sevgili saçlarını geri atınca o güzel yüzünü gören âşık mahvolmaktadır. Su ile ateş de öyledir, su ateşe bir damla bile dökülse o ateş tepki göstererek dumanlar çıkarmaktadır.

Yār zülfin ref' ider ursa kaçan ruhsāra şu

Nitekim kalker duhān her dem urılsa nāra şu

Gubārî/Pervane Beg Mecmuası- G 5918/1

Nâşid, *Gecenin karanlığında kâkülünün (diğer) eşine ağlasam, gözyaşımın dalgası halka halka kara su olurdu*, diyerek başının iki yanından yüzüne dökülen perçemlere ağlayınca gözyaşlarının da onlar gibi dalga dalga ve siyah renkte akacağını belirtmektedir. Bu beyitteki târik-kara-şeb ve mevc-halka güçlü bir tenasüp oluşturmaktadır. Ayrıca, bahsedilen gözyaşı ve saç suyu kastetmektedir.

Târik-i şebde 'ayāl-i kâkülüñle ağlasam

Olur idi halka-i mevc-i sirişkim kara şu

Nâşid D. - G 78/2

Selmân-ı Kadî ise, sevgilinin saçına farklı bir boyuttan bakmaktadır. Şâir, burada sabah vaktinde çiçekler üzerinde oluşan çiğ tanelerini anlatmaktadır. Uzaktan bakanlar çiçekler parladığı için onları gümüş renkte görmektedir. Burada habab, yani su kabarcıkları da bir elbise gibi görünmektedir. Ayrıca, sevgili kokularını bahçeden değil, bahçeler ve çiçekler kokularını sevgilinin saçlarından almaktadırlar. Hâliyle sabâ yeli, gümüşt en elbiseler giyinmiş, sevgilinin saçlarından aldığı kokuyu bahçeye taşıyan bir şattardır, denebilir.

Geydürüp bir cübbe-i sîmîn şabāya her ḥabāb

Būy-i zülfüñçün tutar baş üstine bî-çāre şu

Selmân-ı Kadî/Pervane Beg Mecmuası- G 5920/3

1.1.5. Kirpik

Müje veya müjgân kavramlarıyla da bilinen kirpik, dîvân şiirinde kısmen gamzeye benzetilmektedir. Çünkü kirpik gamze gibi öldürücü, yaralayıcı, hançerleyici özellikler taşımaktadır. Ayrıca kirpikler ok veya peykân isimleriyle de şiirde geçmektedir. Sevgili, kirpikleriyle aşığa ok atarak onları yaralamakta, kılıçtan geçirmekte veya hançerlemektedir. Su (âb-mâ) redifli şiirlerde ise, kirpiğin ucundan damlayacak olan bir yudum suyun hayat vericiliği sözkonusu edilmektedir.

Lâtîfî, *Ayrılık ateşiyle (yanan) hâlîme kimse bakmaz, (işte) o zaman (senin) kirpiğin ağızıma bir parça su damlatır*, beytiyle ayrılık ateşine düşmüş bir âşığın susuz kaldığını dile getirmektedir. Fakat sevgili burada merhametli bir şekilde ele alınmıştır ki âşığa kirpiklerinden su akıtarak onu ferahlatır:

Āteş-i fūrkatle ol dem kimse bakmaz ḥālūme

Kirpügüñ ṭamzırdı ağızuma yine bir pâre şu

Latîfî/Pervane Beg Mecmuası- G 5900/2

Hâfız-ı Acem de bu fikri sürdürmektedir. *Ayrılık ateşiyle (yanan) canımdan ümit kesmiştim. (Lakin) okunun ucu (kirpiklerinin ucu) gönlüme bir damla su septi:*

Kesmiş idüm âteş-i hecrüñde cānumdan ümîd

Sepdi peykân-i ḥadengüñ göñlüme bir pâre şu

Hâfız-ı Acem/Pervane Beg Mecmuası- G 5921/5

Fuzûlî ise, yaralı insanların suyu tedbirli bir şekilde içmesi ile sevgilinin kirpiklerinin kelamının edilmesini bağdaştırarak hüsn-i ta'fîl yapmaktadır. Yaralı insanlar; fazla su içtiklerinde kanamaları artabilir, iyileşmeleri zorlaşabilir. Fuzûlî de bu zorluğu sevgilinin (Hz. Peygamber'in) kirpiklerini şiirlerine konu ederken yaşadığını, ürkerek dile getirdiğini ifade etmektedir:

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözin

İhtiyâz ilen içer her kimde olsa yâra Şu

Fuzûlî D. - K 3/4

Vefâyî, ‘‘Ey Şâh!’’ hitâbıyla sevgilinin kirpiklerinden bahsederek âdetâ ona meydan okumaktadır. Yaralı olan sinesine sevgilinin okları yani attığı yan bakış gelmektedir, fakat âşık bundan hiçbir şekilde acı duymamaktadır. Sevgili onun canını yakmak için yapsa bile, attığı oklar âşığı aksine teskin ederek rahatlatmaktadır ve yarasına Şifâ olmaktadır:

Sîne-i süzânuma geldükçe peykânun Şehâ

Râhat olursam n’ola teskîn virürmiŐ yâre Şu

Vefâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5927/3

Yahyâ Bey ise, sevgilinin kirpiklerinin yüreğine değmesi, Şöyle ki ok mahiyetindeki bakışların âşığın gönlünü yaralamasıyla, suyun ateşe damladıkça çıkan sesleri arasında bağlantı kurmaktadır. Feryat ve figân çekerek ağlama hususiyetini ateşe damlayan suların çıkardığı seslere bağlamasıyla hüsn-i ta’lîl yapmıştır. Ayrıca su ve ateş tezatını da dile getirmiştir.

Geçse peykânun gönülden arturur efgânımı

Nâleler peydâ ider tokundığınca nâra Şu

Yahyâ Bey D. - G 362/3

1.1.6. Boy

Dîvân Şiirinde boy, Arapça kökenli kad ve kâmet sözcükleriyle anlatılmaktadır. Sevgilinin boyu çoğu zaman servi ağacına benzetilmektedir. Çünkü servi çok uzun ve düz bir ağaçtır, sevgilinin endâmı da kusursuzdur. Salına salına gezerken âşığını mest ederek, etrafta kargaŐa koparabilir. Bazen de sevgilinin boyu taze bir fidân olarak zikredilmektedir. Şâirler, su redifli Şiirlerde de bu tip özellikleriyle sevgilinin boyuna temâs etmektedir.

Muhibbî, *Ey sevgili, fidan boyunu gözyaşından sakın. Çünkü suyun fazlası ağaca zararlıdır dediler*, beytiyle sevgilinin boyunu bir fidana benzetmektedir ve gözyaşlarının sevgilinin boyuna posuna zarar vermesinden endişe duymaktadır. Bunların haricinde, boyu bir ağaç olarak tanımladığı için fazla suyun ağaçları çürütebildiği mevzuunu sözkonusu etmektedir. Çünkü âşık çok ağlamaktadır ve bu hâlden sevgilinin etkilenmesini istememektedir.

Naḥl-i ḳaddüni nigârâ eşk-i çeşmünden sakın

Keşret itse didiler eyler ziyân eşcâra şu

Muhibbî D. - 2772/5

Nâşid, sevgilinin yürüyüşünün gönül çekici olduğunu söylemekte ve salınarak yürümesini gülbahçesine yavaş yavaş akan bir suya benzetmektedir. *Gönül çeken boyunun hafifçe titreyiş/salınışını seyreden(ler); güyâ gülbahçesine doğru su aktı, zanneder:*

İhtizâz-ı ḳâmet-i dil-cüsünü seyr eyleyen

Zann eder kim aḳdı güyâ cânib-i gül-zâra şu

Nâşid D. - G 78/6

Nazmî ise, suyu kişileştirerek selvi boylu sevgilisini arayan bir âşığa teşbih etmektedir. *Su, selvi boylu yâri aramak için bağlardan akarak gül bahçesine varır/akar:*

Cüst ü cû-yı serv-ḳadd-i yâr için

Bâğ bâğ aḳup varur gül-zâra şu

Nazmî D. - G 5386/2

Rızâyî de suyun âvâre bir âşık olduğundan bahsederek gönlünün selvi boylu sevgilisine aktığını dile getirmektedir:

‘Aşık-i dîdâr-i dildâra dönüp âvâre şu

Aḳdı bu gönlüm gibi bir serv-i hoş-reftâra şu

Rızâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5929/1

1.1.7. Ayak

Klasik şiirde sevgilinin ayağı için bire bir benzetmeler, mecazlar veya çeşitli örnekler olmasa bile “sevgilinin ayağının tozu/toprağı” çok kez zikredilmektedir. Anâsır-ı erbaanın önemli unsurlarından olan toprak su kadar mühimdir. Şâirler bundan ötürü sevgilinin ayağının tozu veya toprağı olma durumunu övgü mâhiyetinde kullanmaktadır. Toprak içerisinde mücevherler, türlü cevherler barındırır. Bundan dolayı da ehemmiyet kazanmaktadır. Su redifli şiirlerde ise, şâirler su ile sevgilinin ayağını veya sevgilinin ayağındaki toprağı birlikte aktarmışlardır.

Gubârî, *Ey Gubari; su kendini yârin ayağının toprağına benzetirmiş, Karun gibi yere geçsin de göreyim*, beytiyle sevgilinin ayağının toprağına benzemek isteyen suya hiddetlenmekte ve hatta eleştirmektedir. Karun ise, Kur’ân-ı Kerîm’de ve Türk edebiyatında zenginliği ile geçmektedir. Fakat “Kârûn, cimriliğı ve zenginliği sebebiyle gururlanmasından dolayı yerin dibine batırılınca çok güvendiğı hazineleri de kendisiyle birlikte yok olmuştur.”³⁶ Bundan ötürü, şâir “yere geçmek” deyiimiyle Kârûn ile suyu benzeterek aşığılamıştır.

Ey Ğubârî yire geçsün göreyin Kârûn gibi

Kendüyi teşbîh idermiş Ğāk-i pây-i yâre şü

Gubârî/Pervane Beg Mecmuası- G 5918/7

Derûnî ise, *Su, ayağını öpmenin hasretiyle yerle bir olup durmaksızın çaresizce döğünerek taşlarla ağlar*, diyerek sevgilinin ayağını öpme makâmını özlediğini belirtmektedir. Sevgilinin eşiğine erişip eteğini veyahut ayağını öpmek âşığa şeref kazandırmaktadır. Âşık ise, yani su bir türlü sevgiliye akamamakta ve taşlara çarparak kendini dövmetedir. Şâir, âşığın bu durumunu “yerle bir olmak” deyiimiyle açıklamıştır. Ayrıca, yerle bir olma deyiimi suyun yerden akma hususiyetini de ifâde etmektedir.

Pây-büsuñ Ğasretinden Ğāk ile yeksan olup

Döğünüp taşlarla ağlar dem-be-dem bî-çâre şü

³⁶ H. İbrahim Şener, “Kârûn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2001, C.21

Derûnî/Pervane Beg Mecmuası- G 5923/4

Sıdkî de bu düşünceyi devam ettirmektedir. *Su, çaresizce mihnet/keder taşıyla başını döver, ayağını öpme hasretiyle durmaz, âvâre âvâre yel gibi akar:*

Seng-i miḥnetle döger başın gören bî-çâre şü

Ḥasret-i pâ-busuña ṭurmaz yiler âvâre şü

Sıdkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5914/1

Bâkî ise Derûnî ve Sıdkî ile aynı fikirde değildir. Bilâkis suya sevgiliye meyletmemesini söyleyerek onu, “İsyankâr ol” ve “Nazlı davran” diyerek ikâz etmektedir. Çünkü su yani âşık sevgilinin ayağının yanından akarak onun ayaklarını öperek yalvarırsa sevgili şımaracak, kendini üstün görecektir. Şâir, bunu anlatırken de “Baş eğmek” deyimini, “Başını yere eğmez” şekliyle olumsuz anlamıyla vermektedir. Ayrıca, servi ağacı sevgili olarak önümüze çıkmaktadır. Servi ağacı, elif gibi dimdiktir, hiçbir şekilde eğilmez. Bundan ötürü, şâir sevgiliyi serviye benzetmektedir. Hüsn-i ta’lîl sanatını ise, mâhirâne kullanmıştır.

Mâ’il olma serkeş ol maḥbûba istiğnâ gerek

Serv baş eğmez ayağın öpe ger yalvare şü

Bâkî D. - G 550/3

“Sen yürüyüp giden bir servi fidanı gibi olduğun için su, ayağına yüz sürmekle övünür,”³⁷ beytiyle Necâtî Bey sevgiliyi, sevgilinin boyunu serviye benzetmektedir. İlâveten suyun sevgilinin ayağına yüz sürmesiyle kıvanç duyduğunu belirtmektedir. Fakat Necâtî Bey, âb redifli kasidesini Şehzâde Mahmûd’a yazdığı için aslında onun ayağına yüz sürenlerin gururlandığı bildirmektedir. Ayrıca, şâir “Ayağına yüz sürmek” deyimini söyleyişini güçlendirmektedir.

Sen bir nihâl-i serv-i revân mislisin k’ider

Yüz sürmek ile ayağına iftiḥâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/13

³⁷ H.Dilek Batıslam, a.g.m., s. 1677

1.1.8. Çene

Dîvân şiirinde çene; zenâh, zenâhdan, veya zekân isimleriyle bilinmektedir. Fakat şâirler çeneden ziyâde çenenin ortasında bulunan çukurluğu şiirlerinde anlatmaktadırlar. O çukur âşık için bir zindan veya kuyu niteliğindedir. Çünkü âşık sevgilisine yüreğini kaptırdığını için o çukura düşmektedir. Çukur hususiyeti, su redifli şiirlerde de yoğun bir şekilde kullanılmasa bile yine de geçmektedir.

Sinânî, *Yanakların ateş gibi kırmızıdır, çene çukurunda ise, su/âşık asılıdır. Meclisi süsleyen karanlık mı yoksa aydınlık mıdır?* Beytiyle suyu kişileştirerek sevgilinin al yanaklarından etkilendiğini belirtmektedir. Sevgilinin yanakları utandığı için kırmızıdır, bu durum da âşığa tesir etmektedir. Sevgiliye öylesine âşık olmuştur ki çene çukuruna asılı kalmıştır. Ayrıca, şâir bu beyitte suyun akıp herhangi bir çukurda birikinti oluşturma hususuna değinmektedir. Bahsedilen noktayı ise, âşığın sevgilinin çene çukuruna düşmesi olarak açıkladığı için hüsn-i ta'lîl yaptığı anlaşılmaktadır.

Ruĥlaruñ âteş zenaĥdânuñ mu'allak âbdur

Meclis-ârâ olsa tañ mı ara âteş ara şu

Sinânî/Pervane beg mecmuası- G 5933/1

1.2. SU - ÂŞIK İLİŞKİSİ

Klasik edebiyatta şâir her zaman âşiktir. Şâir, sevgilisi için kendi duygu ve düşüncelerini anlatmak amacıyla şiirini kaleme almaktadır. Sevgiliden hiçbir beklentisi yoktur. Ona maddî veya fiziksel açıdan değil, manevî açıdan ihtiyaç duymaktadır. Sevgilinin hayâli dâhî âşığı teskin edebilmektedir. Bu yoğun aşkı anlatmak da mahâret istemektedir. Dîvân şiirinde ise, bu aşkı ele almak için birçok unsur kullanılmaktadır. Başta insan üzerinden anlatılan bu aşk bazen hikâyeler üzerinden bazen de tabiat unsurları üzerinden açıklanmaktadır. “Anâsır-ı erbaa”nın en önemli unsuru olan su şâirler tarafından oldukça tercih edilmiştir.

Su (âb-mâ) redifli şiirler üzerinden aşk, âşık türleri ve rollerini konu etmek lüzumlu görülmüştür. Toplamda 12 âşık modeli çıkartılmıştır: Âvâre âşık, divâne

âşık, âh çeken âşık, ıstırap çeken âşık, perîşân âşık, hasta âşık, yaralı âşık, sevinçli (mutlu) âşık, (sevgiliye) susamış (özlem duyan) âşık, gam yükünü çeken âşık, sevgiliye kavuşmayı dileyen âşık ve canını ortaya koyan âşık. Bunları ise başlıklar altında açıklamak daha yerinde olacaktır.

1.2.1. Âvâre Âşık

Ele alınan ilk âşık türü âvâre âşık olup dîvân şiirinde en çok konu alan âşıktır. Âşık köle, sevgili şâhtır, hükümrandır. Sevgili, zalimlik yapar, güven vermez, hilecidir, oyunbozandır, âdeta bir hercâi gibidir. Âşığına pas vermez, rakibe yanaşır. Âşığa olan ilgisini, sevgisini sürekli saklar. Âşık onun için kendini yerden yere vursa, tâkâti kesilse bile başını çevirip bakmaz, onun acınacak halinden etkilenmez. Âşık ise bütün bunlara karşın yine sevgilinin tavırlarına ufak bir “of” bile demez, yakınmaz. Aksine sevgiliye sitem etmeden onun aşkıyla sarhoş olmuş bir halde âvâre âvâre dağlarda, vadilerde gezer.

Enverî, *Su, hava kabarcıklarıyla dolmuş sevgilinin köyüne gidiyor. Yüzü güzel âşık avare olmuş, (etrafta) gezip duruyor*, beytiyle suyun âşık gibi sevgiliye yaklaşmak istediğini, etrafta başıboş gezdiğini söylemektedir:

Pür-ḥabâb olmuş gider şevk ile kûy-i yâre şü

‘Âşık-ı dîdâr olup olmuş-durur âvâre şü

Enverî/Pervane Beg Mecmuası-G 5911/1

Suyun bir yerlerde birikmesiyle, âşıkların Mecnun olup çalışmaz, başka şey yapamaz düşünemez halleri arasında ilişki kurmuştur. Suyun ve aşığın avare özelliği arasında bağlantı oluşturmuştur. Suyun akışı, onun şevk ile akması yorumlanmış ve üzerindeki hava kabarcıkları da bu şevkten kaynaklanan unsurlar olarak nitelendirilmiştir. Özetle; suyun sürekli bir tarafa akması, sevgiliyi araması, sevgilinin diyârına gitmesi söz konusudur. Aşığın sevgilinin diyârına gitmesi aşığın heyecanıyla ilişkilendirilmiştir, bunu suyun kabarcıklarından anlamak mümkündür. Neticede; akarsuyu sevgiliye kavuşmak isteyen heyecanlı, hararetle aşığa benzetmiş, diyebiliriz.

Lâtîfî ise, gözyaşları aracılığıyla âşğın âvâreliğini anlatmıştır. Şâirin gözyaşları su gibi âvâredir, yani hangi yöne aktığı belli değildir, başıboş bir şekilde her yere akmaktadır. Çünkü âşğı aşkın yangını ile dağlara düşmüştür:

Eşk-i çeşmüm gibi olmuşdur meger âvâre şu

Ol sebebden 'ışk ile düşmüş-durur taşlara şu

Latîfî/Pervane Beg Mecmuası- G 5900/1

Sabrî, sevgilinin yürüyüşüne değinerek suyun âvâreliğini bildirmiştir. Klasik şiirdeki uzun boylu sevgili dâimâ âheste âheste gzmektedir. Su ise, bu yürüyüşe gönlünü kaptırmıştır, sabah yeli gibi âvâre bir şekilde birden akar gider:

Bî-karâr oldu yiler âvâre bād-i şubh-veş

Göñlin akıtdı gibi sen serv-i hoş-reftâra şu

Sabrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5910/3

Bâkî; *Su, deli divane âşıkmiş gibi sevgiliye gönlünü akıtmasaydı, aşk vadisine düşüp âvâre olmazdı*, beytiyle Leylâ ile Mecnûn hikâyesine telmih yapmıştır. Suyu âşık gibi göstererek, kişileştirerek âşk vâdisinde aylak bir şekilde dolandığını söylemektedir. Leyla ile Mecnûn da aşkları için âvâre olmuştur.

'Âşıkâne gönlünü akıtmayaydı yâre şu

Olmaz idi vâdi-i 'aşka düşüp âvâre şu

Bâkî D. - G 550/1

Hayâlî Bey de bu fikri sürdürmektedir. *Su, âşık gönlünü sevgiliye akıtmasaydı, aşk vadisine düşüp avare olmazdı*:

'Âşıkâne gönlünü akıtmasa idi yâre şu

Olmaz idi vâdi-i 'aşka düşüp âvâre şu

Hayâlî Bey D. - G 1/1³⁸

Leylâ ile Mecnûn'un ilham verdiği beyitler oldukça fazladır. Fevrî ve Lem'î'nin de beyitlerinde bunu görmek mümkündür. Fevrî, *Su, Mecnun gibi*

³⁸Ali Nihat Tarlan, **Hayâlî Bey Dîvânı**, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul, 1945, s. 338

Leyla'nın taş gönlü için taşlarla döğünüp âvâre bir şekilde çöllere düştü, derken Lem'î, Su, o Mecnun gibi dağlara düşüp gitmesin, bir Leyla gibi salına salına aşkına âvâre şekilde yürüsün, diyerek suyu âşık rolünden çıkarıp Leylâ yani sevgili gibi aktarmak istemiştir. Suya acı çektirmekten ziyâde sevgili gibi umarsamaz bir şekilde akmasını, yürümesini istemiştir:

Düşdi sen Leylâ dili sengin için Mecnûnvâr

Döğünüp taşlarla şahrâlara âvâre şu

Fevrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5931/3

Nice ol Mecnûn-şifat tağlara düşüp gitmesün

Oldı bir Leylâ-ıırâmuñ ışıkına âvâre şu

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5916/2

Dîvân şâiri, “Su (âb-mâ) redifli şiirlerde âşığın âvâre hâlinin aktarımını su vâsıtasıyla yapmaktadır. Bu hâlin anlatımını yaparken de en çok suyun akarken taşlara çarpması ve dövünmesine değinmektedir. Zirâ su dağlardan akarken, nehirden akarken taşlara çarparak akmaktadır, bu çarpmanın nedeni suyun âvâre akmasıdır. Şâir de suyun bu özelliğini âşığın başıboş hallerine benzeterek aşkı açıklamaktadır. Lem'î, Eflâkî ve Sinânî'nin bu hususla ilgili beyitleri mevcuttur:

Âb ile olmuş ayağı kuyına tolaşmadan

Başını taşâ döğüp olmuş-durur âvâre şu

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5915/3

Taşlar ile döğünüp gögsi gögerse vechi var

Âşık olmuşdur ne çâre eylesün âvâre şu

Eflâkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5908/4

Cezbe-i didâruña lâyıķ olursa vechi var

Döginüp taşlarla ağlayup gezer âvâre şu

Sinânî/Pervane Beg Mecmuası- G 5933/4

Âşığın âvâreliğini aktarma ögelerinden biri de sevgilinin güzellik unsurlarıdır. Klasik şiir şâiri sevgilinin yanağını görmek isteyen âşığın su olarak göstererek, bu istekle artık şaşkınlaşma, âvâre olma durumunu izâh etmektedir. Fikrî'nin bir beyti misâl olarak verilebilir: *Meğer su ezel günü (sevgilinin) yüzüne âşık olduğu için durmadan (onun) yanağının isteğiyle avare olmuş.*

‘Âşık olmuşdur meger rûz-i ezel didâra şu

Kim hevâ-yi ‘arızuñla dem-be-dem âvâre şu

Fikrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5913/1

Behîştî de bu düşünceyi sürdürmekle berâber bir kadehin içindeki, şarabın üzerindeki kabarcıkları konu etmiştir. Su, sevgilinin yanağını ve yüzünü görme arzusuyla figân etmekte, âvâre olmaktadır. Bu husus ise, şarabın üzerindeki hava kabarcıklarının parça parça olup başıboş durmasına benzetilmektedir. Burada hüsn-i ta‘lîl sanatı kullanılmıştır:

Her kaçan gelse hevâ-yi ‘arızuñdan zâra şu

Pâreler kendin habâb-i mey gibi âvâre şu

Behîştî/Pervane Beg Mecmuası- G 5928/1

Sevgilinin yanağının yanında yüzü ile de âşık âvâreleşebilmektedir. Çünkü âşığın dünyada bulunduğu sürece tek isteği sevgilinin yüzünü görebilmektedir. Zâtî ise bu hâlin tam aksini beytinde ifade etmektedir ve suyu sevgilinin yüzüne benzemek için heveslenen bir unsur olarak belirtmektedir. Bununla birlikte benzemek istediği için de bir âşık gibi âvâre ilden ile aktığını bildirmektedir. Şöyle ki, Zâtî suyu hem âşık hem sevgili gibi anlatmaktadır.

Dem-be-dem taqlîd idüb ben ‘âşık-ı didara şu

Seyr ider ilden ile şüride-vü-âvâre şu

Zâtî D. - G 1219/1

Âşığın âvâreliği, Nazmî ve Rahmî'nin beyitlerinde suyun aşk müptelası gibi inleyerek sevgilinin köyünden veya rastgele etraftan akması belirtilerek anlatılmıştır. Bu iki şâirin beyitleri çok basit, kolay gözükmekle birlikte “sehl-i mümteni” örneği olarak gösterilebilir. Çünkü şâirlerin vermek istediği hassasiyet gâyet rahat bir şekilde verilecekmiş gibi gözükmektedir, fakat bunu yapabilmek güçtür.

Nazmî gibi mübtelâ-yı ‘aşkdur

Kim gezer nâlân olup âvâre şu

Nazmî D. - G 5386/5

Her habâbı dîdedür bakmağa rûy-i yâre şu

Ŧolanup kûyın olur bir ‘aşık-i âvâre şu

Rahmî/Pervane Beg Mecmuası - G 5932/1

‘Ulûmî ise, suyun gül bahçesinde servinin etrafından âvâre âvâre aktığını söylemektedir. Bu beyitte sevgili, servi ağacıdır. Su genellikle ağaç diplerinden aktığı için su da âşık olarak nitelendirilmiştir:

Gülşen içre ٲolaşur ٲurmaz olup âvâre şu

İRmege sen serv ayağına diler bî-çâre şu

‘Ulûmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5912/1

1.2.2. Dîvâne Âşık

Dîvâne, meczûp, deli, çılgın veya mecnûn pek çok kavramla açıklanabilen bu kelime klasik edebiyattaki Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şirin, Hüsrev ile Şirin, Süheyl ile Nevbahar hikâyelerindeki âşığı izâh etmektedir. Âşıklar sevgilileri için bir arayışa girmekte ve zorluktan zorluğa koşmaktadırlar. Gerekirse çöllere dâhî düşmekte, dağ delmekte ve kendini perîşân ederek aklını, irâdesini kaybetmektedirler. Su (âb-mâ) redifli şiirlerde de sözkonusu edilen dîvâne âşık sudur. Şâirler suyu bir Mecnûn veya Ferhâd gibi anlatmaktadırlar. Tezkire yazarı

Lâtîfî dâhî suyun sevgilinin saçlarının siyahlığı sebebiyle ağlayarak Mecnûn gibi dağlara düştüğünü söylemektedir:

Leylî-i zülf-i nigâr için beni ağlar görüp
Şevk ile Mecnûn-şıfat düşdi o dem tağlara şu

Latîfî/Pervane Beg Mecmuası- G 5900/3

Eflâkî, Hüsrev-i Şirin ve Ferhâd ile Şirin hikâyelerine telmihte bulunmuştur. Şirin'in dudaklarından çıkacak olan sözleri bekleyip dağlara düşenin Ferhâd olduğu Hüsrev'in ise arabozucu olduğu anlaşılmaktadır:

İntizâr olup leb-i şîrinünün güftârına
Hüsrevâ Ferhâd'ın olmuşdur düşüp tağlara şu

Eflâkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5908/2

Hâfız-ı Acem ise, *Su, sevgilinin köyünün Kâ'be'sini tavaf ettiğinden beri dâima şaşkınlıkla her bulduğu duvara dolaşıp yüzünü sürer*, beytiyle suyun dîvâne olduğunu belirtmektedir. Dîvân şiirinde sevgilinin köyü Kâ'be gibidir. Âşığın merkezî alanı dâima sevgilinin köyüdür. Sevgilinin köyüne gitmek, Kâ'be'ye gidip ibâdet etmek, hayır işlemek gibidir. Hâfız da suyun sevgilinin köyüne akarak hayret ettiğini ve o hayretle her duvara sıçrayarak geçtiğini bildirmektedir. Bu ise bir dîvânelik 'alâmetidir.

Kâ'be-i küyün tavâfı hayretinden dâ'imâ
Tolaşup yüzler sürer her bulduğu dîvâra şu

Hâfız-ı Acem/Pervane Beg Mecmuası- G 5921/3

Nazmî'nin de benzer bir beyiti vardır. Su, yüzünü sevgilinin toprağına sürer, çünkü daima kiblesi kapısıdır ve kapısına secde etmektedir.

Kılur kıblem kapuña secde dâyim
Ki yüzün toprağına her şu sürer şu

Nazmî D. - G 5348/3

Hayâlî Bey ve Lemî de âşığın dîvâneliğini zincir kavramı üzerinden ifade etmektedir. Hayâlî, ezel gününde sevgiliye âşık olan suyun hayret vadisinde zincirini sürdüğünü söylerken, Lemî suyun sevgilisine bağlı olan bir esir gibi zincirli olduğunu ve o zincirini sürüyerek dağlara gittiğini belirtmektedir. Burada suyun yerden sürünerek akması zincire benzetilmiştir.

Vādî-i hayretde zencirin sürür dîvânevâr

‘Âşık olmuşdur meger rûz-i ezel dîdâra şu

Hayâlî Bey/Pervane Beg Mecmuası- G 5902/2

Râh-i ışkuñda senüñ dîvâne olsa eger

Düşmez idi böyle zencirin sürüp tağlara şu

Lemî/Pervane Beg Mecmuası- G 5915/5

Zâtî ise, sevgilinden beklediği sıcaklığın, samimiyetin ve ilginin dîvânesi olarak çöllerdeki bir âşık gibi aktığını söylemektedir. *Ey peri! Güzelliğinin ilkbaharının divanesi (olan) su, sahrada çaresizce zincirini sürerek akar gider.*

Ey perî şahrâda zencirin süriyüp seyr ider

Nev-bahâr-i hüsnüñüñ dîvânesi bî-çâre şu

Zâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5898/6

Nazmî, suyun sevgiliye gönlünü akıtmasaydı, delirmeyeceğini açıklamaktadır:

Göñlini akıtmasaydı sevdiğüm sen yâre şu

Hîç düşmezdi delürüp göz göre tağlara şu

Nazmî D. - G 5373/1

Diğer beytinde ise, suyun çağlayarak açmasının hiçbir zaman geçmeyeceğini ifade etmektedir. Çünkü o bir dîvâne âşıktır.

Geçmese hergiz n’ola çağlañlığı

‘Aşq şeydâsıdurur bî-çâre şu

Nazmî D. - G 5386/4

Selîkî ise, suyun yani âşîğın sevgilinin yüzünü gördükten sonra tekrar onun peşine akmasını ve onu aramasını dillendirmiştir. *Dostum, su senin yüzünü bir kere görmüştür, çaresizce yine göreyim diye (seni) arar.*

Dōstum dīdāruñu bir kerre görmüştür senüñ

Cüst ü cū eyler yine görem deyü bī-çāre şu

Selîkî D. - G 56/6

Necâtî Bey de suyun dīvâne gibi gece gündüz taşla göğsünü, sinesine durmadan dövdüğünü belirtmektedir. “Suyu kişileştirdiği beyitte şair, suyu deli gibi bağrını taşla ezip yürüyen ve yüz üstü gece gündüz her yöne ilerleyen bir insana benzetmiştir. Bu benzetmede suyun taşlara çarparak yüz üstü gece gündüz sürekli her yöne akma özelliği etkili olmuştur.”³⁹

Dīvâne gibi tâş ile göğsin dōğüb yürür

Yüz üzre her cevānibe leyl ü nehār āb

Necâtî Bey D. - K 5/5

1.2.3. Âh Çeken Âşık

Klasik şiirde “Âh” iç yakan bir nîdâdır. “Âh, bir acı ünlemidir. Dîvân şiirinde âşîğın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. “Âh” denildiği zaman, ağızdan çıkan buğu münasebetiyle hüsn-i ta’lîl sanatı kullanılır. Ağızdan çıkan buğunun göğe doğru yükselmesi nedeniyle “*mazlûmun âhı yerde kalmaz/çıkır âheste âheste*” atalar sözüne konu olmuştur.”⁴⁰ Hatta âh âteşi göğe kadar yükselip Kâbe-i Kavseyn’e ulaşır, yani Hakk’ın katına erişir. Bazen de âşık yangınıyla içten bir âh çeker, buna karşılık ay, güneş ve yıldızlar yanmaktadır. Gubârî’nin aşağıdaki beytinde ise, suyun dağın tepesinden coşarak akmasını çeşmeden akan bir suya benzetmemesi gerektiğini söylemektedir. Âşîğın ahıyla sert

³⁹ H.Dilek Batıslam, “Necâtî’nin “Âb(Su)” Redifli Kasidesi, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2021, s. 1674

⁴⁰ İskender Pala, “Âh” *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016, s.10

taşların, mermer taşlarının bile eriyip aktığını vurgulamaktadır. Şöyle ki âh bazen ay, yıldızı, güneşi yakmakta bazen de taşları eritmektedir.

Çeşme şanma çağlayup yir yir akan kuhsârda
Oldı âhumla eriyüp cümle seng-i hâre şu

Gubârî/Pervane Beg Mecmuası- G 5918/5

Su redifli şiirlerde ‘‘âh’’ kavramı genellikle sert taş veya mermer taş üzerinden izâh edilmektedir. Hâfız-ı Acem de suyun yani âşîğın ahıyla mermer taşın bile eridiğini, fakat sevgilinin taş gönlünün yumuşamadığını açıklamaktadır:

Ol büt-i sengîn-dile derdâ ki te’sîr eylemez
Âteş-i âhumdan olur gerçi seng-i hâre şu

Hâfız-ı Acem/Pervane Beg Mecmuası- G 5921/2

Âşîğın âhının sevgiliye etki etmediğini anlatan pek çok beyit mevcuttur. Neşâtî ve Selîkî’nin beyitleri de bunlardan bazılarıdır:

Katı gönline nigâruñ hîç te’sîr eylemez
Âteş-i âhumdan olur gerçi seng-i hâre şu

Neşâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5909/5

Katı gönline nigâruñ hîç te’sîr eylemez
Âteş-i âhumdan olur gerçi seng-i hâre şu

Selîkî D. - G 56/7

Zâtî, *Ey sert kayaya(Mermer taş) bürünen (sevgili)! Sakın taş/katı gönüllü olma. (Çünkü o) mermer taş bir nefeste ahımın ateşiyle yanar,*’’ beytiyle ise taş yürekli sevgilinin öyle olmaması gerektiğini hiddetle söyleyerek âhı ile yanıp yok olabileceğini belirtmekte, onu uyarmaktadır:

Olma sengin-dil şaşın ey hâre-i sengin geyen
Nâr-ı âhumdan olur bir demde seng-i hâre şu

Zâtî D. - G 1219/2

Sâbûhî de suyu kişileştirerek âşığın gözlerinin yaşına ve yakıcı âhına şahit olan bir dostu terennüm etmektedir. Bu dost Ferhâd gibi dağlara düşen bir meczûptur. Âhı kaldıramayıp feryat ve figân ederek dağlara kaçmıştır:

Eşk-i çeşmüm âh-i süzânum görüp Ferhâd-veş

Başladılar nâleye kûh ü fiğân ü zâra şu

Sabûhî/Pervane Beg Mecmuası- G 5925/4

“Su, su dolabını nasıl inim inim inletirse gözden yaş aktıkça gönül de inilteler çıkarır.” beytinde şair, gönlünün inlemeleriyle su dolabının inlemeleri arasında bir benzerlik ilgisi kurmuştur. Su dolabı döndükçe su dağıtırken inlemeye benzer sesler çıkarır. Şairin gönlü de tıpkı su dolabı gibi gözünden yaş aktıkça inlemektedir.”⁴¹ Bu iniltelerin sebebi âşığın âh çekmesinden dolayıdır.

Yaş akduğınca gözden ider nâleler gönül

Dolâbı inledür nitekim zâr zâr âb

Necâtî Bey D. K 5/14

1.2.4. İstirap Çeken Âşık

İstirap herhangi bir konuda, hem manevî hem de maddi açıdan çekilen cefâyı ifade etmektedir. Klasik şiirde ıstirap kavramı dîvân şairleri tarafından çeşitli sıfat, benzetme ve mecazlarla kullanılmaktadır. Âşkın verdiği acı ve kederle yaşanan sıkıntıları bildirmek için ele alınmaktadır. Misâl olarak, Ahmed Bey’in *Ey şâhım, gözümün yaşının güzellik bağından akmasını engelleme! (Çünkü) gül bahçesine taze suların akması lazımdır*, beytiyle ıstirap çektiğini dile getirmektedir:

Bâğ-ı hüsnünden şehâ men’ itme çeşmüm yâşını

Tâze vü ter tutmağa lâzım-durur gülzâr şu

Ahmed Beg D. - G 226/10

⁴¹ H.Dilek Batiislam, “Necâtî’nin ‘Âb (Su)’ Redifli Kasidesi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2021, s. 1677

Şahım hitabıyla sevgiliye seslenen Taşlıcalı Ahmed, sevgilinin bahçesinden uzak durmak istemediğini söyler. Gözyaşlarının sevgilinin bahçesine akması onun için büyük bir elemidir. Bundan ötürü sevgiliye yalvararak gül bahçesinin ancak taze sularla güzelleştiğini vurgular. Onun taze gözyaşlarıyla sevgilinin bahçesi yeşillenir, renklenir. Burada su ile aşkın gözyaşı arasında ilişki vardır ve bu gözyaşları aşkın ıstırap çekmesinden ötürüdür.

Diğer bir beytinde ise, aşağılık dünyadan şikâyet etmektedir. Sevgilinin elinden içecek olarak kanlı su içtiğini ve yiyecek olarak da keder yediğini belirtmektedir:

Dehr-i dūndan Ahmedā kim şikāyet eyleyem

Yidüğüm ğamdır elinden içdüğüm hūn-bār şū

Ahmed Beg D. - G 226/11

Hayretî, sırlarını bilen ve onun gönlünün halinden anlayan olmadığına sitemde bulunmaktadır. Gözyaşlarının sebebinin de çevresindeki kişilerin, dostlarının ve sevgilisinin ilgisizliğinden ötürü olduğunu bildirmektedir:

Eşk-i çeşmüm gibi dāyim çağlamazdı Hayretî

Olmasa ahvāl-i dilden vākıf-ı esrār şū

Hayretî D. - G 389/6

Nâşid ise, suyu tekrardan kişileştirerek sevgilinin güzelliğiyle yanan, feryat eden bir âşık gibi aktarmaktadır. Sevgilinin yüzünün yansıması suyun üzerinde olmadığı için de durulduğunu söylemektedir. Artık sevgili gitmiştir ve bu nedenle su çağlayarak akmayacaktır. Haricinde ise, şâir suyun yansıma ve yansıtma özelliğini belirtmektedir:

‘Aks-i ruhsāruñ düşelden şanma kim cūşān olur

Mā’il oldu hūsnūñe feryād eder hem-vāre şū

Nâşid D. - G 78/8

Hayretî'nin de âb redifli kasidesindeki bir beytinde “ıstırap çeken âşık”ın anlatıldığı farkedilmiştir. Ancak bu kaside padişaha özgü yazıldığı için su âşıktan ziyâde padişah için ıstırap çekmektedir. “Burada suyun yerden akması, padişahın eşiğine basmasına bağlanmış; böylelikle hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. Beyitte aynı zamanda suyun basıp geçmesi ve alçağa düşmesiyle denizin yükselip alçalması yani med-cezir mazmunu vardır.”⁴²

Gerçi ki basdı geçdi yüce âsitânunu

Alçağa düşdi çekdi niçe ıztırâb âb

Hayretî D. - K 10/32

1.2.5. Perîşân Âşık

“Perîşân” kavramının kelime anlamı, dağınık ve düzensizdir. Fakat kelime anlamının yanında bir de daha çok kullanılan mecâz anlamı mevcuttur: “Acınacak durumda, zavallı, kederli, muztarip.”⁴³ Klasik şiirde ise, kelime anlamından ziyâde mecaz anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bu şiirin başkahramanları olan âşık ve sevgili üzerinden bu kavram en iyi haliyle anlatılmaktadır. Yüreği taşlaşmış dilberin âşığa kahırdan başka bir şey vermemesi hasebiyle âşık perîşânlık çekmektedir. Su redifli şiirlerde de âşığın perîşânlığının her yönü anlatılmaktadır.

Subhî, *Su, yârin güzelliğiyle perişan olunca çaresiz bir şekilde hasret vadisinde gözyaşı döker*, beytiyle sevgilinin âdeta bir nigâr olduğunu ifade etmektedir. Yâr öylesine güzeldir ki âşıktaki hâl bırakmamıştır. Bundan ötürü, âşık çaresiz kalmış, gün geçtikçe özlem duymuş ve feryat figân ağlamıştır:

Oluban şürîde vü şeydâ cemâl-i yâre şu

Vādî-i hasretde göz yaşın döker bî-çâre şu

Subhî/Pervane Beg Mecmuası-G 5922/1

⁴² Belde Aka, “Divan Şiirinde “Âb” Motifinin Methiye Unsuru Olarak Kullanımı: Hayretî'nin “Âb” Redifli Kasidesi” *Turkish Studies*, Ankara, 2013, s. 431

⁴³ Perişan. *Kubbealtı*, Erişim Tarihi: 04.06.2022, <http://lugatim.com/s/peri%C5%9Fan>

Lem'î ise, perîşân âşığı farklı bir biçimde anlatmaktadır. *Su, peri gibi güzel olan seni gördüğünden beri baş açık dağlara düşmüş, perişan olmuştur, (çünkü sana) âşık olmuştur*, diyerek peri gibi kusursuz sevgiliyi gören âşığın aklını kaybedip, dağlara düştüğünü belirtmektedir:

‘Âşık olmuşdur görelden sen perî-ruhsâra şu

Baş açık şürîdeñ olmuşdur düşüp tağlara şu

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5915/1

Nazmî, suyu kişileştirerek âşık gözüyle aktarmaktadır. Perîşânlığının sebebini de zincirleme akmasına bağlamaktadır. Şelâlelerden durmadan akan sular veya deniz dalgaları zincir gibi gözükmektedir. Şâir bu olaya değinerek âşığın gözyaşları ile denizler arasında ilişki kurmaktadır. Çünkü âşığın gözleri de sürekli akmakta ve zincir oluşturmaktadır. Şöyle ki şâir hüsn-i ta'lîl yapmıştır:

Olmasaydı 'ışk-ıla şürîde-hâl

Şöyle gelmezdi müselsel zâra şu

Nazmî D. - G 5386/3

‘Ulûmî ise; *Su, taş gönüllülerin zulmünü çekme konusunda bana benzemez, çaresizce hangi taş hangi sertse başını ona vurur/vursun*, beytinde âşık ile suyu ayırmaktadır. Âşığı sabırlı, suyu ise sabırsız olarak nitelendirmektedir. Zirâ âşık sevgiliden gelen her çileye dayanabilmektedir, fakat su buna dayanamayıp nehirler arasında çağlayarak akarken kendini taşlara vurmaktadır:

Seng-diller cevriini çekmekde öykünmez baña

Çankı taş katıysa ursun başını bî-çâre şu

‘Ulûmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5912/2

1.2.6. Hasta Âşık

Su redifli şiirlerde âşığın birçok türü incelenmiş olup bunlardan bir diğeri de hasta âşıktır. Genel olarak, makalelerde ve çeşitli çalışmalarda âşık anlatılırken “hasta âşık” adlı bir bölüm üzerinden açıklanmamıştır. Su şifâ, nimet, ihsân, müjde

anlamalarını taşıdığı için bu çalışmada böyle bir kısım açılması lüzumlu görülmüştür. Çünkü âşık sevgilinin derdinden bî-tâp düşecek; su ile iyileşecek, ferahlayacak ve güzelleşecektir. Bunun dışında geleneklerimizde hasta yatağındakilere su verme âdeti vardır. Beyitlerde “Hasta âşık” modeliyle bahsedilen adet ile birlikte de görülebilmektedir.

Vefâyî, *Aşk âteşi ile susuzluktan güçsüz kalmıştır, (öyleyse) hayra girip hasta gönüle su veren kimdir?* diye suâl ederek sevgiliye kinâye yapmaktadır. Aşk ateşi gönlü kavurur ve yakar. Âşık bu nedenle fazlasıyla susuzluk çekmektedir, dermânı kalmamıştır. Sevgiliye “Hayra girip hasta âşığa su veren kim?” suâlini sorarak aslında ondan su istediğini vurgulamaktadır. Hasta gönüle su istemesi ise, esâsında sevgiliden gelecek olan merhâmet ve ilgidir. Fakat hiçbir zaman sevgili onu vermemekte ve âşık dâima susuz kalmaktadır. Ayrıca, hasta insana su verme âdeti vardır. Bunu yapan insan hayır işlemiş olmaktadır. Beyitte bu ayrıntı da mevcuttur.

Teşnelikten nâr-i ışk ile zebûn olmuş durur

Hayra girüp kim-durur viren dil-i bîmâra şu

Vefâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5927/4

Yetîmî, sıkıntı ve mihnet köşesinde darmadağın bir haldedir. Sevgiliyi çağırıp ondan bir yudum su isteme derdindedir. Fakat o sevgili verecek midir? Vermediği için ona suyu lâıyk gören tek şey, âşığın kendi gözleridir. Onlar gözyaşı dökerek âşığı bir nebze de olsa feraha erdirmektedir.

Çağırup mihnet bucağında diyem bir pâre şu

Gözlerümden gayrı yok virür bu ben bîmâra şu

Yetîmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5901/1

Fikrî'nin de yukarıdaki beyite benzer bir beyiti mevcuttur. *Ey Fikri, gam köşesinde (olan) hasta gönlüme gözlerimden başka kimse bir yudum su vermedi.*

Künc-i gamda gözlerümden gayrı bir dem Fikriyâ

Virmedi bir kimse bir içim dil-i bîmâra şu

Fikrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5913/5

Selmân-ı Kadî, gam köşesinde gönlünün susuz kaldığını sevgiliye bildirmektedir. Bu susuz hastaya ise yardım etmesini, bir yudum da olsa su vermesini söylemektedir:

Künc-i gamda teşne-dil kaldum meded bir pāre şü

Ey ṭabībüm ol dem iḥsān eyle ben bīmāra şü

Selmân-ı Kadî/Pervane Beg Mecmuası- G 5920/1

Lem'î de *Gam köşesinde hasta olsam pamuk ile ağızım(daki harareten açılmış) uçuklara bir damla su damlatırlar*, beytiyle Selmân-ı Kadî gibi gam köşesindedir. Fakat o Kadî'den daha kötü haldedir. Kadî su içse iyileşebilecek vaziyettedir. Lem'î ise artık ölüm döşegindedir. Dudakları çatlamış can verecek olan hastayı anımsatmaktadır. Şâir, burada ağızına pamukla su damlatma âdetine değinmektedir. Şöyle ki, âşık sevgili için canını vermek istemekte olup ondan son nefeste bir yudum su arzulamaktadır:

Haste olsam ğam bucağında baña tebhāleler

Penbe ile ṭamzırurlar ağızuma bir pāre şü

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5916/3

Fârîsî “Eyvâh!” çekerek sevgilinin hasreti sebebiyle çektiği gam ve keder yüzünden can verdiğini dile getirmektedir. Fakat sevgili buna rağmen ona bir yudum su vermemekte ve ona hor davranmaktadır:

Hasretiyle ger belā-yi gamda cān virdüm dirîğ

Ağızuma ṭamzırmadı kimse benüm bir pāre şü

Fârîsî(Mustafa Çelebi)/Pervane Beg Mecmuası- G 5906/2

1.2.7. Yaralı Âşık

Dîvân şiirinin en bahtsız karakteri olan yaralı âşık, su redifli şiirlerde çokça kullanılmış olup farklı örneklerle anlatılmıştır. Bu âşık bazen sevgilinin kılıcıyla yara alırken, bazen de hançeriyle yaranlanmaktadır. Aşığı yaralayacak hususlar bunlarla sınırlı olmamakla birlikte sevgilinin ok gibi kirpikleri de aşığın gönlünü yakmaktadır.

Ancak su redifli şiirlerde su da âşık olarak önümüze çıktığı için taşlara çarparak sinesini morartan âşık modeli de dikkat çekmektedir. Enverî'nin *Ey Enveri! Aşığın sinesi (göğsü) taşla dövmekten, ağlayıp yakarmaktan dolayı morardı. Derler ki güzel yüzlü (bu) âşık suya benzer*, beyti buna en iyi örnektir:

Ağlayup taşlarla dögmekden gögerdi sinesi

Enverî beñzer ki dirler 'âşık-i dîdâra şü

Enverî/Pervane Beg Mecmuası-G 5911/5

Su hem âşık hem Enverî'dir. Suyu aşığa ve dolayısıyla kendine benzetmektedir. Âşık olarak dövünmek suretiyle göğsünün göğermiş/morarmış haliyle suyun taşlara çarparak akışı arasında ilişki kurarak anlatmıştır. Suyun da Enveri gibi sevgiliye kavuşma yolunda taşlara çarpa çarpa akışını ve o arada çıkan su damlacıklarını gözyaşı olarak tasavvur ederek Enveri ile su arasında bağlantı oluşturmuştur.

Kandî, kanlı gözyaşlarının sel oluşturmasını ve çok gözyaşı dökmeyi talep etmektedir. Çünkü onun gönlü yüz parça olmuş yaralanmıştır. Ancak ağlayarak yanan yüreğinin ateşi sönecektir:

Âb-i hûn-âlûdı ey çeşmüm yiter seyl-âb kıl

Kim cerâhatla olupdur bu dil-i şad-pâre şü

Kandî/Pervane Beg Mecmuası- G 5924/4

Aşk (var) olalı, (o) aşkın esiri ne yaptı, gör! Nice yarlardan(uçurumdan) uçtu, parça parça oldu, beytiyle Rindî varoluştan itibaren aşkın olduğunu örtük bir şekilde vermekte ve aşğın o ilk andan itibaren bunu kabul ettiğini söylemektedir. Şâir aşkı için uçurumlardan atlayarak birçok parçaya bölünmüştür. Bunun dışında, beyitte kısmen bezm-i elest günü anlatılmaktadır. “Elestü bi rabbiküm” ayetine telmih vardır. “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna karşılık ruhların “Evet, buna şahidiz,” demesi varoluştan Hakk'a olan hakiki aşka yönelip kabullenildiğinin göstergesidir.

Olalı 'ışkuñ esîri n'eyledi gör aña 'ışk

Niçe yârlardan uçurdı oldı pâre pâre şü

Rindî/Pervane Beg Mecmuası- G 5926/4

Sâbûhî ise, sâkîye serzenişte bulunmaktadır. Ondan artık şarap arzu etmemektedir. Çünkü sunduğu şarap onun gönlünü iyileştirmez. Ay yüzlü sevgilisi onu sevmez ve hiç sevmeyecektir. Haricinde ise, Şarap ve sâkî kavramları tenasüp oluşturmaktadır.

Sâķīyā mecrūhdur gönlüm gider mey şunmağıl

Bilmez misin anı ey meh-rū ki sevmez yāre şu

Sâbûhî/Pervane Beg Mecmuası- G 5925/3

Selmân-ı Kadî başka bir sitemle beytini ele almaktadır. Aşk ehlini beytine konu ederek fazlasıyla kılıç yarası aldıklarını aktarmaktadır. Fakat bu durumda sevgiliye isyan etmekten ziyâde aşk ehline laf söylemektedir. Kılıç yarası almış âşıkların ölmesini olumsuzlaştırarak, eğer ölüyolarsa o sevgili su dökmesin demektedir. Çünkü âşık sevgilisinden aldığı darbeyi veya yarayı kıymetli bir hediye almış gibi görmelidir:

Zahm-i tîğūndan ölürse ey perī-ruḥ ehl-i 'ışk

Dökmesün lâzım degül hiç bütün efgāra şu

Selmân-ı Kadî/Pervane Beg Mecmuası- G 5920/2

1.2.8. Sevinçli (Mutlu) Âşık

Dîvân şiirinde genel manada mutlu, sevinçli âşık örnekleri çok nadirdir. Çünkü âşık ebediyen eziyet çekmek zorundadır ve bu eziyetle beslenmektedir. Fakat bu başlığın ele alınmasının sebebi, aşğın umutlu olmasıdır. Sevgiliye karşı olan en ufak bir yaklaşımla kendini kâinatın en zengini hissetmesidir. Bunun haricinde, su gibi çağlayarak heyecanla yârine erişmek istemesi de sevinçli âşık kategorisinde sergilenebilir.

Fikrî, *Sabah vakti o gonca dudaklı gül yanaklı sevgili su verse, gül bahçesinin meydanındaki çınar jalelerle el çırpar*, beytiyle sevgilinin su verme hayaliyle sevinmektedir. Bu sevinç sadece kendisine özgü olmamakla beraber çevresini de

etkilemektedir. Gül bahçesindeki çınar ağacından jalelere kadar mutluluk yayılmaktadır. Çınar ağacı ve jaleler kişileştirilerek el çırpma özelliği verilmiştir. Çınar ağacının yaprağı beş parmağı açık olan el şekline benzediği için el çırpma yetisiyle anılmıştır.

Jälelerle şahñ-i gülşende tamām el yur çenār

Subh-dem ol gönçe-leb ursa gül-i ruhsāra şu

Fikrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5913/4

Gedâyî ise; gül bahçesinin aşğın gönlünü açmasını, ferahlık vermesini örnek vermektedir. Bunun yanında da sevgilinin dudaklarını sürekli andığı için, güzelliğini de devamlı olarak düşündüğü için kendi gönlünün de mest olduğu dile getirmektedir. Sevgiliye yakınlaşmasa bile onu düşünmek, onu durmaksızın zikretmek yeterlidir.

Leblerüñ zikriyle hüsñüñ fikri egler göñlümi

‘Āşıküñ göñlini açar ara gülşen ara şu

Gedâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5905/5

Sehî Bey, *Yârin köyüne gidene kadar yüzümü toprağa sürdüm, yaşım aktı gitti. Çünkü su sevgiliye âşıktır, durmadan çağlayarak akar, diyerek suyu kişileştirerek sevgilinin köyüne gözyaşı dökerek giden bir âşık olarak tanımlamaktadır. Ancak su yerden aktığı ve toprağın üzerinden aktığı için sevgilinin köyünün toprağına yüzünü sürerek gitmektedir. Ayrıca, aşğın heyecanlı ve sevinçli olması suyun çağlamasına benzetilmektedir.*

Yüz urup toprağa yaşum gitdi küy-i yâre dek

Ṭurmayup çağlar akar ‘âşık-durur dīdāra şu

Sehî Bey/Pervane Beg Mecmuası- G 5917/3

Aşğın gözyaşı Selikî'nin beytinde ise, mutluluk veren bir su olarak nitelendirilmektedir. Sevgiliye ulaşamayan aşğın gözyaşları günden güne artmaktadır. Fakat yine de âşık bundan haz almakta ve bahar yaşadığını vurgulamaktadır. Şöyle ki, o gözyaşları aşğın gıdasıdır, hayatını yeşertmektedir.

Devr-i hüsñünde yaşum günden güne efvn olur

Kim bahār eyyāmı ola artar ey meh-pāre şu

Selîkî D. - G 56/3

1.2.9. (Sevgiliye) Susamış (Özlem Duyan) Âşık

Genel olarak, sevgiliye susamış yani özlem duyan âşık dîvân şiirinin içeriğini ifade etmesinin yanı sıra bilhassa su redifli şiirlerde kendini göstermektedir. Teşne kavramı bunun bizzat kanıtı olarak gösterilebilir. Susamış anlamını taşıyan bu kelime şiirlerde “teşne-dil (gönlü susamış)”, “teşne-leb (dudağı susamış)” ve “teşne-gân (susamışlar)” tabirleriyle de kullanılmaktadır. Su kavramıyla bizzat bağlantılı olduğu için de “susamış âşık” modeli su redifli şiirlerde sürekli karşımıza çıkmaktadır.

Kandî, *Ey tatlı dilli şâhım, Kandî (sana) susamış ne olacak? O şeker sözünü sunma, dudaklarının gül suyunu sun*, beytiyle susuzluk halini sevgiliye bildirmektedir. Fakat onun tatlı dillerini istememektedir. Sözlerinden ziyâde dudaklarından gelecek olan suyu dilemektedir. Çünkü sevgilinin dudaklarının suyu âb-ı hayât mahiyetindedir. Sevgili Kandî’ye dudaklarının gül gibi kokan suyunu sunarsa susuzluğu gidecektir:

Teşnedür Kandı n’ola ey hüsrev-i şîrîn-zebân

Şun cülâb-i la’li şunma ol şeker-güftâra şu

Kandî/Pervane Beg Mecmuası- G 5924/7

Lem’î ise, Kandî’den farklı olarak sevgilinin su ikram etmemesinden şikâyetçidir. Sevgili ona hiçbir şekilde dudaklarını sunmamakta kendini sakınmaktadır. Bu nedenle âşık sevgiliyi merhametsizlikle suçlayarak, “Bir damla susuz olsam vermezdi”, diyerek sitem etmektedir.

Ol lebi âb-i hayâtuñ rahmı yok ben teşneye

Lem’iyâ ger şusuz olsam mâ dimez bir pāre şu

Lem’î/Pervane Beg Mecmuası- G 5915/7

Muhibbî, *Bu gönül, İskender gibi zulmet vadisinde kaldı. O zavallı, susuzluktan can verdi, bir yudum su bulamadı*, beytiyle Hızır-İlyas kıssasına telmihte

bulunmuştur. Dîvân şiirinde Zulmet Vâdisi, Karanlık Ülkeleri olarak bilinmektedir. Hızır, İlyas ve İskender üç arkadaş âb-ı hayât için yola çıkmışlardır, fakat İskender Zulmet Vadi'sini aşamadığı için hayat suyundan içememiştir, susuz kalmıştır. Muhibbî bu konuyu beytine sunmuştur.

Vâdi-i zulmetde bu dil kaldı İskender gibi

Teşnelikten virdi cân bulmadı ol bî-çâre şu

Muhibbî D. - G 2772/2

Mü'min Çelebi ise, Kerbelâ hadisesine telmihte bulunmuştur. Hz. Hüseyin'in şehit olma anını hatırlatarak onun susuz kaldığını aktarmaktadır. Yezîd'in onun dudaklarına sahip olduğunu belirterek öfke duymaktadır. Bunun dışında, şâir kendini Hüseyin gönüllü olarak bildirmekte hüsn-i ta'lîl yapmaktadır. Olumsuz bir olayı güzel bir sebebe bağlamaktadır. Sevgiliyi ise, gaddar Yezîd'e benzetmektedir.

Teşnedür cânâ Hüseyin-i dil bulunmaz çâre şu

Mâlik oldu la'lüne kaldı Yezîd ağyâre şu

Mü'min Çelebi/Pervane Beg Mecmuası-G 5904/4

1.2.10. Gam Yükünü Çeken Âşık

Gam yükünü çeken âşık, dîvân şiirindeki âşık modelini bire bir sergilemektedir. Âşık karşılıksız bir şekilde sevgiliyi sevmektedir. Onun ters davranışlarından, zulümlerinden, öldürücü bakışlarından, devamlı olarak kaçmasından şikâyet etmemektedir. Sevgilinden gelen her türlü olumsuzluğu olumluyla çalışmakta ve hatta nimet olarak görmektedir. Bu nedenle gam yükünü en çok âşık çekmektedir.

Fevrî, *Sevgilinin güzel yüzü olmasa, âşık mermer/sert kaya gibi olan gönlünü siyah topraktan köhne bir yatak etmezdi*, diyerek âşığın güzel yüzü için sayılamayacak kadar çok acı çektiğini vurgulayarak artık gönlünün yana yana kavrulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, gönlünü topraktan yapılmış bir yatağa

benzetmektedir. Çünkü çektiği gam, dertler dolayısıyla yüreği kararmış bir toprak gibi olmuştur.

İtmez idi ‘âşık dīdār-i dildār olmasa

Pisterin hāk-i siyeh bālīni seng-i hāre şu

Fevrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5931/2

“Sevgilinin güzel yüzü olmasa, âşık mermer/sert kaya gibi olan gönlünü siyah topraktan bir yatak etmezdi,”⁴⁴ beytiyle Hayretî Pazar yerleri üzerinden gam çeken âşığı anlatmaktadır. Pazar yerlerinde her şey sergilenmektedir. Fakat bu sergilenen ürünlerin veya malzemelerin satış politikası da vardır. Bazı satıcılar hileye başvurabilmektedir. Beyitte de satıcı, pazarcı sevgilidir. Âşığı çeşitli kandırmacalarda bulunmaktadır. Bunu gam pazarında yapmaktadır. Fakat aşk ilmi çok ince bir kabiliyet isteyen bir alandır. Buna rağmen gam pazarının dört köşesi de ustalarla doludur.

Yalnız Ferhād bilmez fenn-i ‘ışkı hāşılı

Topludur bāzār-ı gam üstādlarla çār şu

Hayretî D. - G 389/5

1.2.11. Sevgiliye Kavuşmayı Dileyen Âşık

Sevgiliye kavuşmayı dileyen âşık, daha çok hayal âleminde gezmektedir. Çünkü dīvân şiirinde âşık ve sevgili hiçbir şekilde visâl eyleyememektedir. Buna rağmen âşık sevgiliye kavuşma arzusunu kendine hedef edinmekte ve onun köyünde, evinin bahçesinde, onun dolandığı servi ağaçları dibinde gezmektedir. Tek bir bakış bile ona kavuşma olarak gözükmektedir. Hâsılı, sevgiliye kavuşmayı dileyen âşık türüne su redifli şiirler üzerinden bakmak daha yararlı olacaktır.

Sabrî, *Su, sevgilinin köyüne yüzünü yere sürerek geldiğinde yâre birazcık yüz sürmeyi diler*, beytiyle suyun yerlerde sürünme, akma özelliğini aktararak âşık

⁴⁴ Ali Yıldırım, “Hayreti Divanında Geçen ‘Gam’ Kelimelerinin Tasarımı”, *Doğu Esintileri Dergisi*, Fırat Üniversitesi, Erzurum, Sayı 3, 2015/11, s.240

moduyla sevgilinin köyüne geldiğini bildirmektedir. Dağı, tepeyi aşır gelmesinin tek sebebi vardır. O da yârinin yüzünü görebilmesi ve ona kavuşmayı istemesidir.

Yüzi üzre sürinüp geldiği budur kûyına

Kim diler bu vech ile yüz süre pây-i yâre şu

Sabrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5910/2

Sıdkî ise, sevgiliye kavuşma zamanının uzaklaştığını belirtmekte sebebinin ise suyun dağa ve çöle akmasından kaynaklı olduğunu söylemektedir. Çünkü âşık yani su sevgilinin köyüne akmalıdır. Başka yerlere aktığı sürece sevgilinin yakınından uzaklaşmış olmaktadır. Şöyle ki, bu beyitte de sevgiliye kavuşma isteği olmadığı için bir sitem söz konusudur.

Güyyâ düşmüş cüdâ vâşl-i nigâr-i yardan

Kim olur hem dem revân şahrâya vü kuhsâra şu

Sıdkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5914/3

1.2.12. Canını Ortaya Koyan Âşık

Çalışmada ortaya konulan âşık türlerinden biri de “canını ortaya koyan âşık”tır. Çünkü dîvân şiirindeki sevgili tatminsizdir. Aşığına sürekli kibirli bakmakta ve ona kahr çekirtmektedir. Şöyle ki âşık sevgiliden cefadan başka bir şey görmemekte ve acı hissetmektedir. Yine de gaddar sevgilinin küçücük de olsa ilgisini, şefkatini görebilmek için ona canını vermeyi bile düşünmektedir. Su redifli şiirlerde de canını ortaya koyan âşık türü incelenip Enverî’nin hoş bir beyitine rastlanmıştır:

Tag kesmekden özin Ferhâd’dan yüksek tutar

Baňa gelse kıomaz alçak ider bî-çâre şu

Enverî/Pervane Beg Mecmuası- G 5911/4

Enverî’nin bu beytinde dağ delmekte su Ferhat’tan daha üstün olduğunu düşünmektedir. Çünkü su dağın içine işliyor, suya engel yoktur; üstünden aşamasa, altından aşar. Bu dağ delmekte su Ferhat’tan daha üstündür. Ayrıca, su burada

Ferhat'la kendini mukayese etmektedir. Dağ delme konusunda kendini kıyaslar, buradan suyun âşık olduğunu anlıyoruz. Âşıklık konusunda suyun daha gayretli ve becerikli bir âşık olduğunu görürüz. Şair diyor ki, âşıklıkta bana gelince alçak gönüllü davranır, benimle böyle iddialaşmaz. Kendini hem Ferhat'tan hem sudan daha üstün bir âşık olarak görmekte ve fahriye yapmaktadır.

Nazmî ise, *Su, terazi ile yüksekten koşarak kendi canını fedâî gibi hiçe sayan güçlkle doludur*, diyerek suyu aşığa benzetmekte ve aşığı fedâî olarak nitelemektedir. Fedâî herhangi bir gaye için kendi canını hiçe sayan, kendini kurban edenlere söylenmektedir. Bu beyitte de âşık rolünde olan su fedâîdir ve sevgiliye kavuşmak için güçlüklerle dolu olan yoldan gitmektedir, şöyle ki canını tehlikeye atmaktadır. Ayrıca, şâir bu beyitte suyun yükselme ve alçalma durumuna değinmektedir.

Terâzûy ile balâdan segirdüp

Özin cân-bâz-veş pür tâb ider şu

Nazmî D. - G 5348/9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2. SU REDİFLİ ŞİİRLERDE BULUNAN ATASÖZÜ/DEYİM VE ÂDETLER

2.1. ATASÖZÜ VE DEYİMLER

Atasözü, atalarımızın veya geçmiş zamanda yaşayan büyüklerimizin deneyimledikleri tecrübelere, gözlemlere göre oluşturdukları kuşaktan kuşağa aktarılan sözlerdir. Deyim ise, bir düşüncenin anlatılmasını daha etkileyici hale getirebilmek için oluşturulmuş, mecâzî anlamda kullanılan söz kalıplarıdır. Atasözü ve deyimler yaşamla bire bir bağlantılı oldukları için geleneği, kültürü, insanlığı yansıtmaktadırlar. Su da böyledir. Hayat kaynağı olarak her alanda kendini göstermektedir. Bu nedenle, su ile ilgili birçok atasözü ve deyim bulunmaktadır. Söz konusu edilen atasözü ve deyimler günlük hayatta göz önüne çıkmakla beraber edebiyat ve sanatta da yer almaktadır. Bilhassa içeriğin su olduğu atasözü ve deyimler çeşitli eserlerde ve hatta şiirlerde kullanılmaktadır. Bundan ötürü, “Su (âb-mâ)” redifli şiirlerdeki atasözü ve deyimler araştırılmıştır.

“Su (âb-mâ)” redifli şiirlerde yapılan incelemelere göre suyla ilgili iki atasözü ve dört deyim sürekli tekrarlandığı dikkat çekmektedir. Bunun sebebi şiirlerin nazîre formunda yazılmasındandır. Konusu edilen atasözleri: “Su bulanmayınca durulmaz,” ve “Duvarı nem insanı gam yıkar.” Deyimler ise; “(Ayağına) kara sular inmek”, “Yüz suyu dökmek”, “Ağzı sulanmak” tır. Bunları sırasıyla örnek beyitler aracılığıyla vermek yerinde olacaktır.

2.1.1. “Duvarı Nem İnsanı Gam Yıkar” Atasözü

“Duvarı nem insanı gam yıkar,” atasözü hem insanla hem de su ile ilişkilendirilebilir. Duvar, su aldıkça veya çektikçe zamanla rengi değişmekte, küflenmekte, yapısını bozulmakta ve temeli hasar görmektedir. İnsan da herhangi bir

konuda üzüntü veya keder yaşadığında yıpranmaktadır. Şöyle ki, duvara suyun iyi gelmemesi gibi insanı da gam çürütmektedir.

“Su (âb-mâ)” redifli şiirlerde ise, bizzat insanın yaşadığı kederle alakalı olmasa da yine de insan ve duvarla ilişkili beyitler mevcuttur. Yetîmî, Fuzûlî, Bâkî, ʿUlûmî ve Hayâlî Bey “Duvarı nem insanı gam yıkar,” atasözünü kendi yorumlarıyla beyitlerinde sunmuştur.

Yetîmî Ey iddiacı kimse, (göz) yaşuma meyletme! Bilmez misin ki bir duvara (gereğinden fazla) yüklenince temelinden yıkılır, diyerek duvarın su çekince kaldıramayacağından pay biçerek iddiacı kimse olarak belirttiği sevgilinin kendisine yüklenmemesi gerektiğini bildirmektedir. Çünkü âşık zaten sevgisinden ötürü fazlasıyla gözyaşı dökmetedir, buna rağmen sevgiliye yaranamamaktadır. Yaranamadığı için kedere boğulmuştur ve bu keder suyun duvara ağır gelmesi gibi ona çok ağır gelmektedir.

Olma mâ’îl yaşuma ey müdde’î bilmez misin

Kim esāsından yıkar irince bir dīvāra şü

Yetîmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5901/2

Fuzûlî ise, sevgilinin bakışlarını keskin bir kılıca benzetmektedir. O bakışlar aşğının yüreğini parçalamakta ve ona acı çektirmektedir. Bunun yanında akarsuyun da kudretiyle duvarlarda çatlaklar ve yarıklar açtığı anlatılmaktadır. Şöyle ki, akarsu nasıl duvarı çatlatıyorsa sevgilinin yan bakışları da aşğın gönlünü parçalamaktadır.

Zevk-ı tîğundan ‘aceb yok olsa gönlüm çāk çāk

Kim mürür ile bıraçur rañneler dīvāra şü

Fuzûlî D. - K 3/3

Klasik şiirde şarap bazen âb-ı hayât suyu olarak nitelendirilmekte bazen de kötü yollara sevk eden bir içecek olarak kendini göstermektedir. Bundan ötürü, sūfî, zâhid veya âlimler üzerinden şarap konu edilmektedir. Sūfî, Hakk yolunu bulan, nefsini öldürmüş, tevhid inancı taşıyan kişidir. Zâhid ise, dünyevî heyecan ve ihtiraslarını kenara bırakmış, ibadetlerini yerine getirendir. Bâkî, ʿUlûmî ve Hayâlî

Bey duvar ile sūfî-zâhid arasında bağlantı kurarak suyu anlatmıştır. *Ey Bâkî, zühd hanen(deki düzeni) şarap (içmek) bozar mı acaba? Çünkü bir duvar (azıcık) su çekse, duvar temelinden yıkılır,* diyerek Bâkî, zâhidin hanesine hiçbir şekilde haram girmediğini, hep Allah yolunda gittiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte evine şarap girince veya haram mal girince yaşamının bozulacağını ifade etmektedir. Fakat bunu su çeken duvarın yıkılmasıyla bağdaştırarak anlatmaktadır.

Bâkîyâ bozsa ‘aceb mi hâne-i zühdü şerâb

Çün esâsından yıkar irişse bir dîvâre şu

Bâkî D. - G 550/5

Hayâlî Bey ve ‘Ulûmî de Bâkî’nin beytine benzer mahiyette beyitler meydana getirmiştir. Hayâlî Bey, zâhide seslenmek yerine sâkîye seslenerek zühdün evine, hanesine şarap girerse düzenin bozulup bozulmayacağını sorgulamaktadır. *Ey Zâhid! Zühdün evini/hanesini şarap bozar mı acaba? (Çünkü) bir duvara su erişince (onu) temelinden yıkar:*

Sâkîyâ bozsa ‘aceb mi hâne-i zühdü şarâb

Çün esâsından yıkar erişse bir divâra şu

Hayâlî Bey D. - G 1/4

Zâhidâ bozsa ‘aceb mi hâne-i zühdi şarâb

Kim esâsından yıkar irince bir dîvâra şu

‘Ulûmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5912/6

2.1.2. “Su Bulanmayınca Durulmaz” Atasözü

“Su bulanmayınca durulmaz,” atasözü herhangi bir mevzunun karışıklıklara uğramadan açıklığa veya aydınlığa kavuşmayacağı anlamına gelmektedir. 16. Yüzyıl şâiri Subhî, bir beytinde bu atasözüne yer vermektedir. *Ey ay parçası (sevgili!) yaşım(dan dolayı) sürekli delikanlılık etsem de bu ayıp değil! Çünkü su bulanmayınca durulmaz,* diyerek gençlik çağındaki bir delikanlıdan bahsetmektedir.

O delikanlı henüz o kadar toydur ki hata üstüne hata yapmaktadır. Fakat gelişmesi için ders alması gerekmektedir, bu nedenle problemleri davranışları sergilemektedir. Sevgilisine tavır ve tutumlarının gençliğinden kaynaklı olduğunu bildirerek aslında iyi bir insan olduğunu öne sürmektedir. Zamanla hatalarını telafi edecek ve doğru olmaya çalışacaktır. Çünkü atasözünde de söylenildiği gibi su bulanmadan durulmaz.

Таһ degül yaşum delü қанлулық itse dem-be-dem

Kim bulanmayınca tırılmaz çün ey meh-pāre şu

Subhî/Pervane Beg Mecmuası-G 5922/3

“Yüz ağartmak” deyimini bizzat su kavramı barındırmasa da, su ile ilgili bir düşünce çağrıştırmasa da bazı beyitlerde suyla alakalı olduğu tespit edilmiştir. Takdir edilecek tavır ve tutumlar sergilemek anlamındadır. Dîvân şâiri Gedâyî bu deyim, başka bir deyim yardımıyla beytinde kullanmıştır. *Su, delikanlılık zamanlarıma benzer, ne kadar da bulansa durulur, yüz ağartır*, söylemiyle şâir su ile gençlik yıllarını bağdaştırmaktadır. Delikanlılar oldukça heyecanlı, hareketli ve dur durak bilmez bir halde aranır, su da öyledir. Devamlı çağlayarak akar. Bu akış hızlı olduğu için su zorunlu olarak bulanır, gençlik çağındaki delikanlılar da böyledir. Farkında olmadan hataya sapabilirler. Fakat su nasıl temizliğine kavuşursa, delikanlılar da arınarak güzelleşir ve çevresi tarafından beğenilmeye başlar. Şöyle ki, Gedâyî, “Su bulanmayınca durulmaz,” atasözünü “Su bulansa da durulur,” şekliyle yorumlayarak “yüz ağartmak” deyimini ilişkilendirmiştir.

Yüz ağardur giderek beñzer delü қанлу yaşum

Ne қadar bulansa tırılır çü vara vara şu

Gedâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5905/4

2.1.3. “(Ayaklarına) Kara Sular İnmeK” Deyimi

“(Ayaklarına) kara sular inmek,” deyimini geçmişten günümüze oldukça fazla kullanılan günlük hayatta da devamlı duyabildiğimiz bir söz kalıbıdır. Çok yorulmak veya takatsiz kalmak anlamlarında kullanılmaktadır. Her alanda gördüğümüz bu deyim klasik şiir şâirinin de dikkatini çekmiştir ve şiirlere konu olmuştur. “Su (âb-

mâ)’’ redifli şiirlerde çok kez tercih edilmiştir. Aşğın sevgilisini çok beklemesinden, şâirlerin sevgiliyi mısralarında çokça anmasından, ayrılık acısından veya gönül yarasından dolayı bu deyim sıkça kullanılmıştır. Latîfi *Ey Latîfi, o lale(pembe-kırmızı) yanaklı (sevgili), bağı dolaşsın diye dura dura servin ayağına karasular indi*, söylemiyle serviyi bir âşık olarak nitelendirmektedir. Ayrıca, o servi sevgilisini günlerce beklemiştir ve onun etrafında dönüp dolaşsın diye yollarını gözlemiştir.

Ey Latîfî geşt-i bâğ ide diyü ol lâle-ğad

Ṭura ṭura indi servüñ ayağına çara şu

Latîfi/Pervane Beg Mecmuası- G 5900/5

Diğer bir beyitte Subhî, Latîfi gibi nergis çiçeğini kişileştirerek, âşık konumuna getirmiştir. O da sevgilisini beklemekten ayaklarına kara sular inmiştir:

Bâğda yollar gözetmekden gelür diyü seni

Ey gül-i ter nergisüñ indi gözine çara şu

Subhî/Pervane Beg Mecmuası-G 5922/4

Ey Hayâlî, o servi boylu (sevgilinin) yollarını gözlemekten sahra lalelerinin gözüne karasular indi, diyerek Hayâlî Bey de sahra lalelerini teşhis sanatını kullanarak kişileştirme yapmış ve laleleri takatsiz halde bekleyen aşğa benzetmiştir. Sonraki beyitte Muhibbî'nin de servi ağacı için aynı benzetmeyi yaptığı görülmektedir.

Ol boyı servüñ Ḥayâlî gözlemekten yolların

Lâle-i şahrâlaruñ indi gözine çara şu

Hayâlî Bey/Pervane Beg Mecmuası- G 5902/7

Bâğ-ı hüsnüñde şehâ bir toğru hizmetkârdur

Durmag-ıla indi servüñ ayağına çara şu

Muhibbî D. - G 2772/4

Ey padişah, servi güzellik bağında sadık, doğru bir hizmetkârdır. (Fakat) ayakta durup beklemekten o servinin ayağına karasular indi.

Gubârî de Halinin hasretiyle durmaksızın yollarını gözlemekten çimendeki nergisin gözlerine karasular indi, söylemiyle nergisi sevgilisini bekleyen bir âşık duruşuyla göz önüne sermektedir.

Hasret-i hâlûñle yollar gözlemekten dem-be-dem

Gözlerine nergisüñ indi çemende kara şü

Gubârî/Pervane Beg Mecmuası- G 5918/3

Behiştî ise, sevgilinin en önemli güzellik unsuru olan yüzüne odaklanmıştır. Sevgilinin yüzü, yüz hatları, çizgileri ve ayva tüyleri divan şiirinde büyük önem taşımaktadır. Âşık, sevgilisinin ay gibi parlayan yüzüne ve detaylı bir şekilde baktığı çizgilerine fazlasıyla hayran olduğu için şaşkınlıktan duramamıştır. Bu duruma karşılık servi dayanamayıp ayağına kara sular inmiştir.

Sāye şanma hañ-i yāruñ hayretiyle tırmadın

Ey Behiştî indi servüñ ayağına kara şü

Behiştî/Pervane Beg Mecmuası- G 5928/5

Eflâkî diğer şâirlerden farklı olarak sevgili ve aşğın haricinde bir unsur kullanmıştır. Hz. Yusuf'u kurtların aldığı, vahşice katlettiğini duyan Hz. Yakup (a.s.)'ın günlerce ağlayarak gözlerinin kaybetmesine, göz pınarlarının kurumasına atıfta bulunmuştur. Şöyle ki Hz. Yusuf kıssasına telmihte bulunarak Hz. Yakup'un gözlerine kara sular indi, deyimini kullanmayı tercih etmiştir.

Yūsuf'ını kūrda aldurmışlayın Ya'qub vār

Ol sebebden irdi 'aynına bñaruñ kara şü

Eflâkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5908/3

Şiir insanın heyecanını, ruh halini yansıtmaya biçimidir. Fikrî de kendi halini anlatmak için şiire başvurmuştur. Artık öylesine çok şiir yazmıştır ki kalemin ayağına kara sular indiğini iddia etmektedir:

Başını aşağı şalup hâlümü yazmağ ile

Hâmenüñ indi gözüm nûrı gözine karşı şü

Fikrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5913/3

Ey Sâkî, sabaha kadar hizmetinde (dimdik) durduğu için sürâhinin ayağına karasular indi, diyerek Lem'î bir sâkînin en önemli eşyası olan sürâhiye vurgu yapmaktadır. Mecnûn'un Leylâ'sı, Kerem'in Aslı'sı sâkînin de sürâhisi kıymetlidir. Meyhanede durmaksızın sâkînin elinde hiç bıkmadan gezerek kadeh doldurmaktadır ve dimdik beklemektedir. Bu nedenle onun da ayağına kara sular inmiştir.

Sâkiyâ ş'ol deñlü tırdı hizmetünde şubha dek

Kim surâhîñüñ inüpdür ayağına karşı şü

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5915/4

Başka bir beytinde de sürâhinin dışında, sevgilinin köyünün gül bahçesinde dikilip duran taze gülün ayağına kara sular inmesinden bahsetmektedir:

Gülşen-i küyuñda karşıña dikilüp tırmadan

Ey gül-i ter indi servüñ ayağına karşı şü

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5916/5

Nazmî ise, hayli ağlamaktan gözlerine kara sular indiğini bildirerek bir erkek bebekten ötürü kederli olmadığını bildirmektedir:

Bu gözümün karasın sen şanma oğlancık bebek

Ağlamakdan gözüme derdüñle indi karşı şü

Nazmî D. - G 5373/3

Gözyaşı dökmekle ilgili pek çok beyit mevcuttur. Yahyâ Bey de "Ey can! Yüzünün hasretiyle gece ve gündüz ağlamaktan hayat suyunun gözüne kara sular indi," diyerek âb-ı hayât suyunu bile güç bir duruma sokacak kadar ağlayan bir aşığı betimlemiştir:

Ḥasret-i dīdāruḡ ile ağlamaḡdan rūz u ŧeb

‘Aynına Āb-ı Ḥayātuḡ indi cānā ḡara ŧu

Yahya Bey D. - G 362/2

Sabûhî ise, ay ile güneş tutulmasına telmihte bulunarak sevgilinin ayrılığını söz konusu ederek feleḡin gözlerine kara sular indiḡini belirtmiŧtir.

Mihr ile mâhı tutilmiŧ ŧanmañuz inmiŧ durur

Hecr-i dildār ile çerḡuñ gözlerine ḡara ŧu

Sabûhî/Pervane Beg Mecmuası- G 5925/2

Yârin yanaḡında siyah çizgiler görmedim. Ya rab! Kimsenin gözüne kara su inmesin, diye seslenen Vechî sevgilinin hatlarının yok olduḡunu düşünerek kahrolmaktadır.

‘Ārız-i cānānede ḡaḡḡ-i siyāhı görmedin

İnmesün Yâ Reb kimesnenüñ gözüne ḡara ŧu

Vechî/Pervane Beg Mecmuası- G 5903/4

Zâtî aŧaḡdaki beytinde, bir yandan sevgilinin güzelliklerini anlatan kaleminin o güzellikleri ifade etmede yetersiz kaldıḡını bildirirken diḡer yandan da hüsn ü hat sanatına deḡinmiŧtir. Beyitte iki anlam birden aktarıldıḡı için tevriye sanatını ustalıkla kullandıḡı söylenebilir.

Hüsn-i ḡaḡuñ vaŧfı baŧa varmadı cānā ḡalem

ŧ’ol ḡadar ḡurdı ki indi ayaḡına ḡara ŧu

Zâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5898/4

Diḡer beytinde ise, *Su, yanaklarını kiskandıḡından ötürü gör bak, yüzünü karartır. Kalem, mektubun(kâḡıdın) gözüne karasular indirmiŧtir,* diye seslenirken suyu kiŧileŧtirerek kıŧkanç birine benzeter. O sevgilinin yanaklarının ay gibi parlamasını, aydınlık olmasını çekemediḡi için sinirlenir ve somurtur. Kalem ve kâḡıtta bu güzelliḡe ŧahittir, onlar da artık sevgilinin yanaklarını anlatmaktan tükenmiŧtir.

Gör ne yüzi qaradur andan 'izāruñ kıskanub

İndürübdür nāmenüñ 'aynına hāme kara şu

Zâtî D. - G 1219/5

2.1.4. “Yüz Suyu Dökmek” Deyimi

“Yüz suyu dökmek, ” deyimi ilk yazılı kaynağımız Kutadgu Bilig'den beri birçok dîvânlarda, mecmuâlarda ve çeşitli eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Anlamı, çok fazla yalvarış etmek, kendini hırpalayacak gururunu yerlere serecek kadar bir konu üzerine dil dökmektir. “Bugün de kullandığımız “yüz suyu” tabiri (ise), aynı şekilde şeref, itibar, hatır anlamlarını ihtiva etmektedir.”⁴⁵ “Su (âb-mâ)” redifli şiirlerde bahsi geçen deyim ve tabir pek çok kez göze çarpmaktadır. Örneğin; Belîğ,

Değeri yüksek bir inciyken hata yapıp yüz suyu dökme, (onurunu) koru,
diyerek kıymetli bir şahıs olduğunu ve birilerine yalvarıp yakararak kendini düşürmemesi gerektiği öğüdünü vermektedir:

Hıfz eyle âb-rüyı ki dirler hata idüp

Dürr-i girân-māye iken âb-ı rüya şu

Belîğ D. - G 174/6

Gedâyî ise, suyu kişileştirerek sevgilinin yüzüne bakma arzusu taşıdığını bildirmektedir. Bu nedenle sevgilinin köyüne giderek devamlı onun gül bahçesini suladığını aktarmaktadır. Şöyle ki su, sevgiliyi görmek için o kadar çok akmıştır ki gül bahçesine hiçbir onuru, itibarı kalmamıştır.

Uğrayaldan şevk-i ruhsâr ile kūy-i yāre şu

Haylî yüz şuyını hâşıl eyledi gül-zāra şu

Gedâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5905/1

Başka bir beytinde ise, gözlerinin yaşının ırmak suyundan kat-be-kat fazla aktığını, kanlı yaşlar akıttığını bildirmekte ve sevgili için epey yüz suyu döktüğünü

⁴⁵ Nurettin Demir (ed.), *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2013, s. 17

ifade etmektedir. Sözü'nün kısası; âşık onurunu, gururunu yerlere serecek kadar kanlı gözyaşı dökmektedir:

Çanda yüz yusun gözüm yaşı çatında âb-i cû

Çanlu yaşum çatresinden boyanur çanlara şu

Gedâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5905/3

2.1.5. “Ağı Sulanmak” Deyimi

Ağı sulanmak, deyiminin iki anlamı vardır. Birincisi imrenmek olarak bilinirken ikincisi herhangi bir yiyeceğe karşı istek duyma, iştah artması şeklinde açıklanabilir. Bu deyim, günümüzde imrenmekten ziyade ikinci anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Fakat geçmiş zamanda da çokça kullanıldığı bilinmektedir. 15. Yüzyıl klasik şiir şâiri Kandî ise, *Eğer ağzının havasından sevgilinin dudaklarına su gelse her hasta gönüllü aşığın ağzını sulandırır*, diyerek sevgilinin ağzının suyunun dudaklarına değdiğini belirtmekte ve o dudaklara değen suyun âb-ı hayât suyu gibi dirilik vereceğinden, gönlü hasta aşığı iyileştireceğinden söz edilmektedir. O âşık sevgilinin ağız suyunun dudaklarına değmesine seyrederek iştahı artmakta, onun dudaklarına bir buse kondurarak gönlünün şifa bulacağına inanmaktadır.

Ağzını şulandırur her ‘âşık-i dil-çastenüñ

Gelse ger bād-i dehānından leb-i dildāra şu

Kandî/Pervane Beg Mecmuası- G 5924/6

2.2. ÂDETLER

Herkes tarafından uyulan hal, olagelmiş, alışılmış şey, usûl, görenek,⁴⁶ âdet demektir. Türk kültüründe geçmişten günümüze aktarılan birçok konuda örf ve âdetler mevcuttur. Su ile alakalı âdetler de bunlardan bazılarıdır. “Su (âb-mâ)” redifli şiirlerde de bu âdetler tespit edilip ortaya atılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sonucu hasta yatağındakilere su verme âdeti, ölü yatağındakilere su verme âdeti,

⁴⁶ Adet. *Kubbealtı Lügati*. Erişim Tarihi: 31.05.2022, <http://lugatim.com/s/adet>

hacca giden yolculara su verme âdeti ve su ile uğurluma, yolculama âdeti çeşitli beyitlerde kendini göstermekte olup türlü türlü örneklerle göz önüne çıkmıştır. Bütün bunların başlıklar halinde incelenmesi yerinde olacaktır.

2.2.1. Hasta Yatağındakilere Su Verme Âdeti

Hasta yatağındakiler hareket etmedikleri ve ihtiyaçlarını çoğu zaman kendileri karşılayamadıkları için başkalarına muhtaçtır. Onlara bakan, ihsan gösteren kimseler salih veya salihâ kul olarak nitelendirilebilir. Çünkü hasta yatağında devamlı yatan bir hasta öz bakıma gereksinim duyar. Giyindirmek, yedirmek, içirmek ve vücut bakımı yapmak önemlidir. Ayrıca, sürekli yattıkları için bazı bölgeleri yaralanabilmekte veya zamanla çürüyebilmektedir. İlâveten, sürekli ağızları kurumakta ve hararetlenmektedirler. Bu nedenle bir yudum su bile onlara can vermekte ve dinç tutmaktadır. Şöyle ki, bu âdet de hasta yatağında yatanlara su vererek günümüze kadar gelmiştir. Üstelik bu davranışa çok ehemmiyet gösterilmektedir. Ahmed Beg bir beyinde hararetlenen bir hastanın (aşığın) suya ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir:

Teşne dilden çıkmadı bir dem hayâl-i hançerün

Ârzu eyler nigârâ her zaman bîmâr şu

Ahmed Bey D. - G 226/9

Ey sevgili! Hançerinin hayali bir an bile susamış gönlümden çıkmadı. Her zaman hasta (gönlüm) senden su ister. Sevgilinin güzellik unsurlarından olan gamzesi hançer ile ilişkilendirilmektedir. Sevgilinin gamzesinin hayalini kuran aşığın gönlü susuz kalmış bir hastaya benzetilmektedir. Hasta olan gönül, sürekli hararetlendiği için su içmek istemektedir. Aşığın sevgilinin bakışını istemesi, hastanın su içmesiyle bağdaştırılmaktadır.

Neşâtî de Ahmed Beg gibi sevgilinin hançerinden gelecek olan suyu arzulamaktadır. Aşkından ötürü kavru lan Neşâtî sevgilinin hançerinin onu yaralamasını beklemektedir. Ancak sevgili onu yaralarsa can bulacak, su içmiş gibi ferahlayacaktır. Çünkü sevgiliden gelen acı bile aşığa bir lütuftur.

Hañçerüñden dil şafâlar kesb ider cãnâ senüñ

Hoş gelür ğayet harâretlü olan bîmâra şu

Neşâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5909/4

Fuzûlî ise, sevgilinin kılıç gibi keskin bakışlarını istemektedir. Çünkü sevgilinin attığı bir yan bakış aşğın hasta gönlüne su serpecektir. Sevgilinin bakışı çaresiz bir hastaya verilen su kadar hayırlı ve kıymetlidir.

Ğamm günü itme dil-i bîmârdan tîğun dirîğ

Hayrdur virmek ħarañu gicede bîmâra şu

Fuzûlî D. - K 3/8

Sevgilinin öne çıkan güzellik unsurlarından dudak; rengiyle, biçimiyle, verdiği tatla bilinmekle beraber bir de hayat verici, diriltici özelliğiyle ele alınmaktadır. Dîvân şâiri, gönlü hasta âşık ile sevgilinin dudağı arasında ilişki kurmuştur. Sevgili dudağıyla aşğa ufacak bir buse kondursa bile hasta olan âşık kendine gelmekte ve feraha ermektedir. Eflâkî beytinde, *Ey canımın tabibi, susamışım. Benim gibi bir hasta su içmezse olur, yardım et. Tatlı suyundan (dudaklarından) bir damla su ver*, diyerek sevgiliye olan susuzluğunu gidermek için şeker gibi olan dudaklarından hayat suyu istemekte ve ona yalvarmaktadır.

Teşneyem âb-i zülâlüñden meded bir pâre şu

Ey tabîb-i cãn ölür irmezse ben bîmâra şu

Eflâkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5908/1

Muhibbî de benzer bir beyitle karşımıza çıkmaktadır. Ancak o can vermektedir, canı çıkmadan evvel sevgilinin dudaklarına kavuşup huzura ermeyi arzulamaktadır. *Muhibbi, sıkıntı akşamında ağır bir hastadır, canı çıkmadan, gel o hastaya dudağından su ver.*

Şâm-ı miñnetde Muhibbî key katı dil-ħastedür

Çıkmadın cãnı lebinden gel vir ol bîmâra şu

Muhibbî D. - G 2772/6

Lem'î ise, keder köşesine çekilmiş acı çeken bir hastadır. Hasta yatağında yatmakta ve yardım beklemektedir. Beklenen yardım ancak sevgiliden gelebilir. Harareten dudakları kurumuş ve çatlamaktadır. Ayrıca yaralar belirmektedir. Bu nedenle su içmesi zorlaşır. Ufak bir pamuk yardımıyla yarık olan dudağına su damlatılmasını söylemektedir. O suyu damlatan ise sevgilinin dudağı olursa âşık tamamıyla şifa bulabilecektir:

Ḥaste olsam ğam bucağında baña tebhâleler

Penbe ile şamzırurlar ağızuma bir pâre şu

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5916/3

Zâtî nin de benzer içerikte bir beyti mevcuttur. *Eğer ağızıma pamuk ile bir yudum su damlatmasa, gözlerim ağarmış olsaydı harareten/susuzluktan ölürdüm.*

Ben ḥarâretten ölürdüm ger ağarmış gözlerüm

Penbe ile ağızuma şamzırmasa bir pâre şu

Zâtî D. - G 1219/4

Nâşid bir beytinde susamış insanlar olduğunu ve onların su beklediğini bildirmektedir. Havanın sıcak olduğu zamanlarda susamışlara veya hastalara verilen suyun derman olacağını düşünmektedir:

Çün devâdır vaqt-i germ-i tebde her bîmâra şu

Teşne-gân-ı çeşme-sâr-ı 'aşka ver bir pâre şu

Nâşid D. - G 78/1

Selmân-ı Kadî da, *Ey tabibim! Gam köşesinde gönlü susuz kaldım, o zaman ben(im gibi bir) hastaya ihsan et, bir yudum su ver, diyerek sevgiliye seslenmekte ve ondan bir damla su talep etmektedir:*

Künc-i ğamda teşne-dil kaldum meded bir pâre şu

Ey şabîbüm ol dem ihsân eyle ben bîmâra şu

Selmân-ı Kadî/Pervane Beg Mecmuası- G 5920/1

Zâtî, sevgilinin gözlerinin aşığın kanını içmek istediğini bildirmekte ve ardından hasta insana verilen suyun hoş geldiğini terennüm etmektedir. Sevgili âşıktan ne olsa doymaz, onun canına göz dikmektedir, âşık ise tam aksine sevgiliden hasta gönlüne şifa için bir yudum su beklemektedir:

Şuya dönmiş kanımı her dem gözün içmek diler

Höş gelür cânâ be-ğâyet merdüm-i bîmâra şu

Zâtî D. - G 1219/5

2.2.2. Ölüm Yatağındakilere Su Verme Âdeti

Ölüm döşeginde yatan hasta artık can verme aşamasına gelmektedir. Can çekişmekten takatsiz kalmaktadır. Ölüm zamanı geldiği fark edilince etrafına aile yakınları toplanmakta ve dua okumaktadırlar. Çoğu zaman Yâsin Suresi okunmakta ve hastanın üzerine üflenmektedir. “Can çekişirken, özlem duyduğu birinin resmi veya herhangi bir eşyası üzerine konur. Ağzı yaş olsun, yumuşak olsun diye zezem suyu ile hastanın dudakları sürekli silinir.”⁴⁷ Kaynakta zezem suyu olarak geçse de normal su ile de bu işlem yapılabilmektedir. Su redifli şiirlerde bu âdet çokça geçmektedir. *(O sevgiliye) canımı al (ama) bana bir öpücük ver, dedim. Canın çıksa bile ağzına bir damla su damlası damlatmam, dedi*, beytiyle Hayretî aşığın su yerine sevgilinin öpücük istediğini belirlemektedir. Canını ancak buse karşılığında verebilmektedir. Fakat sevgili kibrinden bir yudum bile su damlatmaz:

Cânımı al tek baña bir buse vir didüm didi

Cân virürseñ ağzuña şamzırmayam bir pâre şu

Hayretî/Pervane Beg Mecmuası- G 5899/3

Yahyâ Bey sevgilinin hançer yarası açtığını ve bu yaranın aşığa ilaç olacağını belirtmektedir. İlâveten sevgiliden su istemektedir. Çünkü can çekişen bir hasta suya ihtiyaç duyar. Şeytan onun imanını almak için su vereyim mi diye kandırmak ister.

⁴⁷ *Ölüm Sırası*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap. Erişim Tarihi: 31.05.2022, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-81012/olum-sirasi.html#:~:text=Hasta%20can%20C3%A7eki%C5%9Firken%20vasiyeti%20al%C4%B1n%C4%B1r,g%C3%BClerek%20can%20C3%A7eki%C5%9Fmesi%20iyiye%20yorulur.>

Fakat kanmamak lazımdır. Bu nedenle âşık da sevgilisinden gelen suyu hoş görmektedir.

Cân virürken hançeründen şun başa bir pâre şu

Ĥâlet-i nez' üzre gâyet hoş gelür bîmâra şu

Yahyâ Bey D. - G 362/1

Nazmî de *Ey Nazmî, sevgili (beni)kılıçtan geçirdi, ölümlü olan bir hastaya bir damla su vermiş gibi (beni) şereflelendirdi*, diyerek sevgilinin verdiği yaranın ölüm döşeğindeki hastaya verilen su kadar önemli olduğunu vurgulamakta ve şeref duymaktadır. Çünkü âşık için sevgiliden gelen yara nefes mahiyetindedir:

Nazmîye tîğ urdı dil-ber virdi şan

Bir ölümlü hasteye bir pâre şu

Nazmî D. - G 5387/5

Diğer beytinde ise, gözlerinin hiç durmadan yaş döktüğünü ancak öleceği zaman ağzına (pamukla) bir yudum su damlatılacağını iddia etmektedir. Gözyaşlarının mükâfatını ölürken alacağı fikrini öne sürmektedir:

Bu gözüm çok yaş [döke] göre ki eñ şoñ oldurur

Ĥamzıracağ öldüğüm çağ ağzuma bir pâre şu

Nazmî D. - G 5373/5

Rahmî ise, *Bağda dudaklarının ayrılığıyla gonca gibi can verirsem, bulut pamuğuyla ağzımın içine bir yudum su damlatsın*, beytiyle aşığın sevgilinin dudaklarından ayrılması sebebiyle can verdiği ve bulutun yağmur yağdırması gibi pamuğun da ölüm esnasında ağzına su damlatmasını beklediği anlaşılmaktadır:

Cân virürsem gönçeveş hecr-i lebûñle bağda

Penbe-i ebr ağzum içre Ĥamzıra bir pâre şu

Rahmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5932/3

Üsküplü Atâ *Gönül, saçlarının (ardındaki) gözlerini ve yanaklarını arz etse ne olur? Canlı suçluyu asarken su vermek adettir*, diyerek aşığın sevgilinin parlak,

aydınlık yanağını ve yüzünü görmek için çok arzulu olduğunu ifade etmektedir. Onu bu özlem bitirecektir. Sevgili burada canlı konumunda âşık ise suçlu konumundadır. Çünkü o sevgiliyi sevdiği için suçludur ve sürekli ceza çekmek zorundadır. Aşığın ölümü sevgilinin ellerinden olacaktır. Fakat âşık asılırken sevgiliden tek şey istemektedir: Bir yudum su!

‘Arızun ‘arz itse çeşmüñ n’ola zülfüñde dile

Virme ‘adetdür aşarken mücrim-i cändâre şu

Üsküplü Atâ D. - G 85/4

2.2.3. Hacca Giden Yolculara Su Verme Âdeti

Sikâye, su içilen kap demektir. Kur’ân-ı Kerîm’de iki ayette geçmektedir. Yusuf Suresi’nin 70. Ayetinde, “Yûsuf, onlara yüklerini hazırlattığı zaman (saraya ait bir) su kabının kardeşinin yükü içine koydurdu. Sonra bir görevli, “Ey kabile! Siz kesinlikle hırsızsiniz!” diye bağırdı,”⁴⁸ olarak su kabı anlamıyla öne çıkmaktadır. Tevbe Suresi’nin 19. Ayetinde ise, “Hacılara su verme ve Mescid-i Harâm’ın imar ve bakım işini (üstlenen kimseyi), Allah’a ve âhîret gününe inanıp Allah yolunda cihad eden kimseyle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında bir değildirler. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez,”⁴⁹ olarak diğer bir anlamıyla kullanılmıştır. Şöyle ki, Mekke’deki hacılara zezem suyu dağıtmaktan bahsedilmektedir. Bu hizmet anlayışı ilk önce Hz. İbrahim(a.s.) ile başlar. Çünkü o Ka’be’ye gelenleri “Hakk tarafından gönderilen bir misafir” olarak görmektedir. Gelenlere ise, su verilmektedir. Sonrasında ise, bu durum bir vazife haline almıştır. Hz. Peygamber (s.a.v)’in dedesi Kusay b. Kilâb Mekke’ye gelenleri çeşitli yiyecek ve giyeceklerle karşılamaktaydı. Ayrıca, Kusay etrafa kuyular yaptırmıştı. Bu kuyular deriden yapılmıştı ve su dağıtımı oradan halledilmekteydi. Mekke’nin fethiyle sikâye görevi Abbas’a geçti. “Hz. Peygamber, Vedâ haccında devesinin üzerinde iken zezemden bir miktar getirilmesini istemiş ve içtikten sonra, “Sünnet olarak algılanmayacağını

⁴⁸ Yusuf Suresi 70.ayet. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim*. Erişim Tarihi: 01.06.2022, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Y%C3%BBsuf-suresi/1666/70-ayet-tefsiri>

⁴⁹ Tevbe Suresi, 19.ayet. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim*, Erişim Tarihi: 01.06.2022, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1252/17-22-ayet-tefsiri>

bilseydim ben de sizinle birlikte buradan su çekerdim” buyurmuştur.”⁵⁰Oradan zemzem içmenin ise, hac ibadet ve vazifeleriyle bağlantılı olmadığı vurgulanmıştır. Sonrasında da, Hz. Peygamber şerbet içtiği için zemzem ve şerbet içme adet olmuş, günümüze aktarılmıştır. Buna ilâveten, su verme veya dağıtma âdetinin eskiden yol boyunca ve hatta Hicaz’a kadar olduğu da söylenmektedir.

Şöyle ki, söz konusu edilen hacca gidenlere su verme âdeti Hz. Peygamber vasıtasıyla günümüze kadar gelmiş olup edebiyatımıza kendini konu etmiştir. Hayretî’ nin su redifli bir gazelindeki, *(O) sevgili, köyünün yolunda Hayreti’ yi hançeriyle yaraladı. Zannedersin ki Ka’be yolunda bir hastaya su verdi*, beyti de buna en uygun örnektir. Sevgili aşığı olan Hayretî’yi yaralayarak ona ihsanda bulunmaktadır. Ka’be yolunda olan yolculara da Allah rızası için su verme âdeti ile ilişkilendirilmektedir.

Hayretî’yi urdı hançerle reh-i küyında yâr

Ka’be yolında şanasın sundı bir bîmâra şu

Hayretî/Pervane Beg Mecmuası- G 5899/5

Behiştî’ nin su redifli bir gazelinde de Hacca gitmiş olanlara su verme âdetiyle ilgili bir ibare mevcuttur. Bulut katarlarının Ka’benin eşiğinde sakkâlık yaptığı söylenmektedir.

Niyyeti budur kaçâr-i ebre olmağdan süvâr

İde saqqâlık işigün Ka’be’sinde vara şu

Behiştî/Pervane Beg Mecmuası- G 5928/2

2.2.4. Su ile Uğurlama Âdeti

Su ile uğurlama âdeti eski Türklerden günümüze kadar varlığını sürdürmüştür, halen de devam etmektedir. Halk arasında yolculuğa çıkanın arkasından su dökmek, giden kişiye mutluluk, huzur ve uğur getireceği anlamını taşımaktadır. Bunun dışında “su gibi gidip su gibi gel,” deyiimi de oldukça

⁵⁰ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Sikâye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2009, 37.cilt, Erişim Tarihi: 01.06.2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sikaye>

kullanılmaktadır. Çünkü yolculuk yapan kişinin kazasız belasız tez zamanda dönmesi istenmektedir. Türklerde var olan bir âdet olmakla birlikte Bulgaristan, Sırbistan ve Balkan ülkelerinde de uygulandığı çeşitli kaynaklarda geçmektedir. Ayrıca bu âdetin nâmı şiirlere kadar ulaşmıştır. Hayâlî Bey, bir beytinde sevgilinin okunun ucunun yani kirpiğinin yaralanmış gönlünde kaldığını ifade ederek incinmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle su onu yâre yani sevgilisine uğurlayacak götürecektir. Şöyle ki, burada su ile uğurlama âdeti örtük olarak uygulanmıştır.

Tîrûñ alduñ kaldı peykānuñ dil-i mecrûhda

Dōstum incinme kim dirler uğurlar yâre şu

Hayâlî Bey/Pervane Beg Mecmuası- G 5902/3

Nazmî' nin, *Ey Nazmi! Sevgilinin yanağının hayali bu yaralı gönlümde kalsa ne olur? Çünkü su onu uğurlar/götürür*, diyerek bir yandan suyun akıcılık özelliğini belirtmekte diğer yandan su ile uğurlanmak geleneğini vurgulamaktadır.

‘Ârız-ı dil-ber hayâli bu dil-i mecrûhda

N’ola kalsa Nazmiyâ çünkim uğurlar yâre şu

Nazmî D. - G 5372/5

Diğer beytinde de sevgilinin yanağından bahsetmektedir. Fakat yukarıdaki beyitte gönlü yaralıydı, bu beyitte ise kırıktır. Nazmî, sevgilinin yanaklarının kırık gönlünde, yüreğinde devamlı kalmasını arzu etmektedir. Kavuşmanın da ancak su aracılığıyla olduğunu bilmektedir. Suyun aşığı sevgiliye eriştiğine inanmaktadır. Diğer açıdan da su ile uğurlama âdetine atıfta bulunmaktadır, gönderme yapmaktadır.

Bu şınık gönlümde kaldıysa yañağun sevgüsü

N’ola sevdiğim bilürsin kim uğurlar yâre şu

Nazmî D. - G 5373/4

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

3. DÎVÂN ŞİİRİNDE SU İLE İLGİLİ MEFHÛMLAR

Su, yaşam kaynağı olması hasebiyle hayatın her alanında kendini göstermektedir. Bundan dolayı, çalışma sürecinde öncelikle tahliller vasıtasıyla suyun ilişkili olduğu konulara odaklanılmıştır. Hemen ardından su ile alakalı kavramlar tespit edilmiş ve içeriklerine hâkim olunmaya gayret edilmiştir. Yapılan tetkikler sonucunda ise, bağlantılı yirmi bir kavram bulunmuştur. Bunlar: Su-gözyaşı, su-söz/şiir, su-Hz. Peygamber, su-sûfi, su-ateş, su-bulut, su-hükümdâr, su-hançer, su-kılıç, su-sâkî, su-ayna, su-nehir, su-adalet, su-şeker, su-harâmî, su-yağmur, su-kevser, su-şarap, su-temizlik, su-tazelik ve su-yumuşaklık şeklinde bölümlendirilmiştir. Bütün bunları ayrı ayrı başlıklar hâlinde incelemek yerinde olacaktır.

3.1. SU - GÖZYAŞI İLİŞKİSİ

Klasik şiirde gözyaşı, başka bir deyişle “dem̃ ”, yahut “eşk” ve “sirişk” kavramlarıyla zikredilmektedir. Âşık, sevgilisi için hiç durmadan, bıkmadan, usanmadan gözlerinden yaş akıtmaktadır. Bu nedenle, gözyaşı ve su mütemâdiyen birbiriyle ilişkili olan kelimelerdir ve hatta gözyaşı devamlı suya benzetilmektedir. Yapılan araştırmaya göre ise, dîvân şâiri suyu en çok gözyaşı ile ilişkilendirmiştir. Beyitler üzerinden bunu göstermek daha faydalı olacaktır.

Ahmed Bey, *Gözyaşı denizi dalgalanıp gözlerimden aktı. Böylece (gözyaşlarımın) tek seferde âlemi boğmasından korkarım*, diyerek gözyaşlarını denize benzetmektedir. Şair, beytinde âşğın derdinden ötürü gözlerinde bulunan yaşların bir denize dönüştüğünü belirtir. Canı o kadar çok yanmıştır ki, o deniz bütün âlemi tek seferde boğabilir ve mahvedebilir. Burada mübalağalı bir anlatım kullanılarak suyun yoğun bir şekilde geldiği takdirde tahrip edici özelliği ile âşğın

gözyaşı arasında ilişki kurmaktadır. Ayrıca, “gözyaşı-deniz-dalga” kavramları güçlü bir tenasüp oluşturmaktadırlar.

Mevc urup deryā-yı eşküm dīdeden oldı revān

Çorqaram kim ‘ālemi ğarq eyleye yekbār şu

Ahmed Beg D. - G 226/6

Diğer beytinde ise Ahmed Bey, *Ey hikmetli kimse, her zaman gece gündüz gözlerimden yaşlar akar, (benim) ilacım ancak sevgilinin ayağının bastığı topraktır.* Beytiyle durmaksızın ağladığını bildirmekte ve çaresinin sevgilinin ayağına toprak olmaktan geçtiğini söylemektedir. Şöyle ki şâirin sürekli gözyaşı dökmesinin sebebi sevgilisine erişememesidir. Burada gözyaşı sudur. Aslında suyun kenarlardan akarak sevgilinin köyüne gelip ayaklarının yanından geçmesi tasvir edilmektedir. Yani şâir, suyun yerlerden akma noktasına değinerek âşığın gözyaşlarını anlatmaktadır.

Hāk-i pāy-i yārdur ancak ‘ilācum iy hākīm

Gözlerimden rüz u şeb tırmaz akar her bār şu

Ahmed Beg D. - G 226/2

Gözyaşı ve su ile alakalı pek çok beyit mevcuttur. Üsküplü Atâ, *(Ey sevgili!) (Senin bana) yüziin güldüğü sürece gözyaşım neden su (gibi) akıp gitsin? Çünkü su belli bir yüksekliğe erişince yükselmesi durur yani (aşık kendini) değerli (hissederse gönlündeki ateş) diner,* diyerek gözyaşlarının akmama sebebini dile getirmektedir. Kendini kıymetli hisseden âşığın gözyaşlarının durabileceği ifade edilmektedir. Sevgilinin yüzü güldükçe âşığın gözyaşları diner, gülmezse akar gider. Bu durum, suyun yükselip alçalma özelliğiyle ilişkilendirilmektedir. Suyun önüne yüksek set bulunduğu su akışı durur, çünkü engel vardır.

Yüzin güldükce niçün aça eşküm

Çü dirler қadre irişse diñer şu

Üsküplü Atâ D. - G 86/3

Revâyi ise; *Ey Revayi! Su bile peri yüzlü sevgiliyi görünce ağlamaya başlamıştır, ben nasıl ağlamayayım*, beytiyle suyun akıcılığından bahsetmektedir. Suyun akışkan olma özelliği âşığın gözyaşlarıyla bağdaştırılmaktadır:

Ey Revânî ben nice ağlamayayın zâr zâr

Ş'ol perî-rûyî görelden başlamışdur zâra şu

Revâyi/Pervane Beg Mecmuası- G 5907/5

Bâkî de beytinde sevgilinin köyüne gözyaşı akıttığını belirtmektedir. *Susamış gönüller -meded, bir damla su- diye çağrışırken, gözlerimin yaşı sevgilinin köyünün Kabe'sinde -meydanında- sel gibi aktı*. Sevgilinin köyü âşığın kiblesidir, şâir o nedenle Ka'be diye anmaktadır. Çevre ise susamışlarla doludur, onların tek isteği bir yudum sudur. Fakat Bâkî çok ağlayıp inlediği için sadece sevgilinin köyüne su akıtmaktadır. Diğer susamış gönülleri görmemektedir ve hatta bir imada bulunmaktadır. Suya ihtiyacı olan insanlar varken o sadece kendini hor gören sevgili için ağlamıştır, gözyaşları boşuna akmıştır.

Kâ'be-i kûyinde kıldım gözlerim yaşını seyl

Teşne diller çağrışup dirken meded bir pâre şu

Bâkî D. - G 550/2

Hayâlî Bey de bu fikri sürdürmektedir:

Ka'be-i kûyunda kıldum gözlerüm yaşın sebîl

Teşne-diller çağrışup derken meded bir pâre şu

Hayâlî Bey D. - G (Harf'ül-vav) 1/2

Derûnî ise, gözyaşlarını inciye benzetmektedir. *Ey ay parçası gibi güzel sevgili! Suyun sedef içinde durdukça inci olması gibi nemli gözlerimde(n akan yaşlar) da şahlara layık inciye dönmüştür*. Sedef, denizin diplerinde olan midye diye bilinen bir inci kabıdır. Yağmur damlaları ile inci oluşmaktadır. Sedef bu damlaları yuttukça su salgılar ve zamanla inci ortaya çıkar. Şâir de bu husûsu gözyaşlarının aktıkça zamanla inci gibi kıymetli olmasına teşbih etmekte ve hüsn-i ta'lîl

yapmaktadır. Gözyaşını inci, gözlerini ise sedef olarak ele almaktadır. Özetle, Durmadan ağlayan Derûnî'nin gözyaşları çok kıymetli bir inci gibidir.

Çeşm-i nem-gînumde dönmişdür dür-i şehvâra şu

Kim şadefde dür olur turduqça ey meh-pâre şu

Derûnî/Pervane Beg Mecmuası- G 5923/1

Hayâlî Bey gözyaşlarını kanlı olarak nitelemektedir. *Eğer gözlerim yasemin yanaklarına suyun kabarcıklarını dökerse, (yanakların) kanlı gözyaşım gibi kızıl kanlara boyansın*, beytiyle sevgilinin yanaklarını yasemine kendi gözyaşlarını da su kabarcığına benzetmektedir. Şâir, feryat figan ağladığı için gözleri kanlanmış ve artık kanlı gözyaşı dökmektedir. Sevgilinin yüzü ise, yasemin çiçeği gibi beyaz ve parlaktır. Aşığın kanlı gözyaşları sevgilinin yüzünü kırmızıya boyayacak, yani kızaracaktır. Kısaca, Hayâlî Bey kanlı gözyaşı ve su arasında ilişki kurarak acısını dile getirmektedir.

Dökse ger çeşmüm habâbı sen semen-ruhsâra şu

Çanlu yaşum gibi boyansun kızıl çanlara şu

Hayâlî Bey/Pervane Beg Mecmuası- G 5902/1

Nâşid ise, sevgilinin hasretiyle gözlerinden akan gözyaşlarını fiskiyeden akan suya benzetmektedir. “İki fevvâre” olarak kastettiği ise gözleridir. Şöyle ki, şâirin gözleri fiskiye, akıttığı yaş da fiskiyenin etrafa saçtığı sulardır:

Hasretüñle olmada eşk-âbe-i çeşmim revân

Çıkmada fiskiyye-i dilden iki fevvâre şu

Nâşid D. - G 78/3

Neşâtî de *Bu zayıf düşmüş beni yârin köyüne ileten gözyaşım olduğu gibi sonbahar yaprağını gül bahçesine ileten de sudur*, beytinde gözyaşının asıl gayesini bildirmektedir. Dîvân şiirinde aşığın çok ağlamasının sebebi o yaşların aşığı sevgiliye götürmesidir. Şâir bunu suyun sonbahar yapraklarını gül bahçesine ilemesiyle ilişkilendirerek hüsn-i ta'lîl yapmaktadır.

Ben za'îfi küy-i yâre ileden eşküm durur

Nitekim berg-i hazānı iledür gül-zāra şu

Neşâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5909/2

Selîkî de aynı düşünceyi sürdürmektedir:

Ben za'îfi kûy-ı yāra ileden eşküm-durur

Nitekim berg-i hazānı iledür gülzāra şu

Selîkî D. - G 56/2

Rahmî ise; *Göğsümün üzerinde güller, elifler, servler, dağlar (var) ancak gözyaşı ırmağım her zaman o gül bahçesine akar*, diyerek göğsünde barındırdığı ağırlıktan, yükten bahsetmektedir. Güller, elifler, servler bir engel mahiyetindedir. Şâir rahatlamak için ağlamayı tercih etmekte fakat o yaşlar, sular hep sevgilinin gül bahçesine akmaktadır. Yani aşğın gönlündeki ateşi söndürmemekte ve ağırlığı kaldırmamaktır.

Sinem üzre dāğlar güller elifler servler

Cüy-i eşkümden açar her demde ol gül-zāra şu

Rahmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5932/4

3.2. SU - SÖZ/ŞİİR İLİŞKİSİ

“Divan şairleri poetik düşünce çerçevesinde söz (sühan, kelam), şiir, lafız ve mana, şair, gazel, kaside, beyit, kalem, mürekkep, kitap, şiir kabiliyeti (tab‘, tabiat), hayal, düşünce (endişe) gibi söz ve anlam sanatı ile ilgili kavramları şiirin en güçlü unsurları olarak kabul etmişler ve bunları çok estetik benzetmelerin ve metaforların temel malzemesi olarak kullanmışlardır. Söz, şiir ve şair ile ilgili teşbih ve metaforlar içerisinde belki de en estetik olanı “su” benzetmesidir.”⁵¹ Bundan ötürü, şâirler şiirlerinin su gibi olduğunu düşünmektedirler. Bahsi geçen mevzûu “Su (âb-mâ)” redifli şiirlerde de kendini göstermektedir. İncelenen şiirler üzerinden yorumlanacak

⁵¹Muhammet Nur Doğan, “Klasik Türk Edebiyatında Su İle İlgili Metaforlar”, *Z Dergisi*, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul, Erişim: [https://www.zdergisi.istanbul/makale/klasik-turk-siirinde-su-ile-ilgili-metaforlar-146#:~:text=%E2%80%9CEcel%20bir%20sakidir.%E2%80%9D%20\(.metafor%20i%C3%A7in%20v erilebilecek%20g%C3%BCzel%20%C3%B6rneklendirir.](https://www.zdergisi.istanbul/makale/klasik-turk-siirinde-su-ile-ilgili-metaforlar-146#:~:text=%E2%80%9CEcel%20bir%20sakidir.%E2%80%9D%20(.metafor%20i%C3%A7in%20v erilebilecek%20g%C3%BCzel%20%C3%B6rneklendirir.)

olursa; şâirler gazellerin ve kasidelerin makta (son beyit) beyitlerinde sözüne övgü yapmaktadırlar.

Selmân-ı Kadî, *Ey Selman! Şiirine hayat suyu deseler ayıp mı olur? Çünkü (sen) şiirler (içinde sevgilinin) pembe/kırmızı dudaklarının özelliklerini anlattın*, beytiyle şiirini kevser suyuna benzeterek methetmektedir. Bir yandan da övgüsünün sebebini açıklamaktadır. Sevgilinin dudaklarını anlattığı için şiiri kendini göstermektedir, şâir bunu savunmaktadır.

Âb-i Kevşer diseler Selmân tañ mı şi'rüñi

Bağladuñ la'l-i lebi vaşfında çün eş'ara şu

Selmân-ı Kadî/Pervane Beg Mecmuası- G 5920/6

Sıdkî ise, sözünün yapısal özelliklerini vermektedir. *Ey Sıdkî! Sözünün yapısı akışkan su gibi tertemiz oldu, (o) kelâmı, şiiri kim duysa o an gelir*, diyerek suyun akışkan olma vasfı ile şiirinin akıcılığını ilişkilendirmektedir. Su, sürekli akarsa ve belirli bir yerde birikmezse temiz kalmaktadır. Bu noktadan da şâirin söyleyişinin sürdüğünü yarıda kalmadığını anlayabiliriz. Haricinde ise, Sıdkî'nin sözleri su gibi güzel, berrak olduğu için duyan herkesi kendine çekmektedir. Burada da şâir su sesi ile şiirin sesini bağdaştırarak hüsn-i ta'lîl yapmaktadır.

Tab'-i nazmuñ Şıdkıyâ âb-i revânveş oldu pāk

İşidürse şi'rüñi ol dem gele güftāra şu

Sıdkî/Pervane Beg Mecmuası- G 5914/5

‘Ulûmî de suyun tazelik vasfını şiirine benzetmektedir. *Ey ‘Ulûmî! Şiirlerinin tazeliğiyle gönül yakıcı olması (bizi) teskin eder. Çünkü ateşi de su yatıştırır*, beytiyle şâir şiirlerinin gönülleri fethetme ve ferahlatma husûsunu suyun ateşi söndürmesiyle ifade etmektedir. Su ile ateş tezadı yaparak şiirini yani sözlerini övmektedir:

Âbdâr eş'âr ile sūz-i dili teskīn ider

Ey ‘Ulûmî sâkin eyler çünki irse nāra şu

‘Ulûmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5912/7

Yetîmî de şiirinin yakıcı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca tazeliğine de temâs etmektedir. “Parlak sözlerle Yetîm’in yanık şiirlerini gören, ‘Suyun ateşe kılıf olması Samîrî sihri değil mi?’ Diye sorar.”⁵² Şöyle ki, şâir ateş gibi yakan eriten sözleriyle insanlara sihir yaptığını ileri sürmektedir. Bu düşüncesini de Sâmirî karakteriyle desteklemektedir. Samîrî’ ye telmihte bulunmaktadır.

Âbdâr elfâz ile sūz-i Yetîmî dir gören

Sâmirî sihri degül mi zarf olmak nâra şu

Yetîmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5901/5

Zâtî ise, şiirini şarap olarak nitelendirmekte ve o şarabı tadanın bir daha o lezzeti unutmayacağını iddia etmektedir. Su ise, burada şaraptır:

Çatresin nūş eyleyen ağlar şarâb-i şi‘rümün

Çamladur kuvvetlüdür ğâyet diyü bir pâre şu

Zâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5898/5

Hayretî ise, suyun taze ve parlaklığıyla şiirini eşleştirmektedir. “Hayreti, hoş şiir söylerse ne var? Âdettir ki su her zaman toprak akıtır.” diyerek şair, divan şiirinde sıkça kullanılan “eş’âr-ı âbdâr” tamlamasıyla şiirini akıcı, taze, parlak bir suya benzetir.”⁵³

Söylerse Hayretî ne var eş’âr-ı âbdâr

‘Âdet durur hemîşe akıdur türâb âb

Hayretî D. - K 10/34

3.3. SU - HZ.PEYGAMBER İLİŞKİSİ

Hız. Peygamber, suyu her hâliyle terennüm etmektedir. Bunun sebebi ise, 16.yüzyıl şâiri Fuzûlî’nin yazdığı “Su Kasidesi”dir. Şöyle ki, Fuzûlî kasideyi kaleme aldığından beri su kelimesi işitildiğinde akıllara direkt Hız. Muhammed (s.a.v.) gelir. Bu na‘t, pek çok şâire örnek teşkil etmiş ve onlar da nazire mahiyetinde

⁵² Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, OSEDAM, İstanbul, 2016, C.1, s. 27

⁵³ Belde Aka, a.g.m., s 431

su redifli gazel veya kasideler yazmışlardır. Abdulaziz Mecdî de bunlardan bir tanesidir. 20.yüzyıl şâiri Mecdî, Tanzimat döneminde yaşamış olsa bile Fuzûlî'nin kasidesine benzer “Su” redifli bir kaside kaleme almıştır. Bu bölümü de Fuzûlî ve Mecdî'nin beyitlerinden yararlanarak yapacağız.

Fuzûlî kasidesinin 16.beytinde yani girizgâh bölümünde Hz. Muhammed'e övgü yapacağını belirterek medhe giriş yapmaktadır. *Su, Hz. Peygamber'in yolunu örnek alarak, âlem/dünya ehline temiz fitratlı oluşunu açıklamıştır/meydana çıkarmıştır*, beytiyle şâir “Kainâtın Efendisi”nin pâk yaratılışlı olduğunu belirterek O'nun yolundan giden suyun da temiz olduğunu söylemektedir. Burada suyun temiz olma özelliğine değinildiğini, anlamaktayız.

Ṭıynet-i pâkini rüşen kılmış ehl-i 'âleme
İktidâ kılmış çarîk-i Aḥmed-i Muḥtâra şu

Fuzûlî D. - K 3/16

Başka bir beytinde ise; *İnsan türünün efendisi, seçilmiş inci denizi Hz. Peygamber'in mucizeleri çirkef kimselerin ateşine su serpmiştir*, diyerek Fuzûlî “seyyid-i nev'-i beşer” ve “deryâ-yı dürr-i ıstıfâ” terkipleriyle Efendimiz'e övgüde bulunarak O'nu inciye benzetmektedir. Bununla birlikte mucizelerini söz konusu etmektedir. “Bu mucizelerden biri örneğin, Hz. Muhammed doğduğunda ateşe tapan Mecûsilerin bin yıldır yanmakta olan ateşi sönmüştür. Böylece su yani Hz. Muhammed, ateşi, küfrü söndürmüştür.”⁵⁴ Neticede bu beyitte su ile kastedilen denizdir, deniz ise Hz. Peygamber'dir.

Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i ıstıfâ
Kim sepüpdür mu'cizâti âteş-i eşrâra şu

Fuzûlî D. - K 3/17

Fuzûlî 19.beyitte de bu fikri sürdürmektedir. *Hz.Muhammed' in mucizeleri âlemde nihayetsiz bir denizmiş, ondan (ötürü) ateşe tapan kâfirler(in ateşini) su söndürmüştür:*

⁵⁴ Nilgün Açıık, “Fuzûlî'nin Su Kasidesi ile Abdülaziz Mecdî'nin Su Kasidesinin Karşılaştırılması”, *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2020, C. 3, s. 503

Mu‘cizi bir baħr-ı bî-pāyān imiş ‘ālemde kim

Yetmiş andan miñ miñ āteş-hāne-i küffāra Şu

Fuzūlî D. - K 3/19

Őiddet günü Hz. Peygamber’in parmağından Ensâr’a su verdiğini (duyan herkes) hayret ederek parmağını dişler/ısıtır, beytiyle ise Fuzūlî Efendimiz’in Hudeybiye’de bulunduğu zamana telmihte bulunmuştur. Parmağından su akıtma mucizesine değinmiştir. Bundan ötürü Őâir su ile Hz. Peygamber’in mucizesini ilişkilendirmiştir, diyebiliriz. Nilgün Açıık ise, bu beyti Őöyle yorumlamıştır: “Hz. Muhammed, Hudeybiye’de iken aşırı sıcaklar olur. Sahabenin beraberinde getirdiği su tahmin edilenden erken tükenir. Peygamberimizin bunun üzerine elinin beş parmağından beş oluk halinde su akıttığı rivayet olunur. Hayret uyandıracak böyle bir mucizeyi kim görse hem mecazen hem de gerçek anlamda Őaşkınlıktan parmağını ısıtır.”⁵⁵

Ėayret ilen barmağın dişler kim itse istimā‘

Barmağından virdüğün Şiddet günü Ensāra Şu

Fuzūlî D. - K 3/20

Mecdî’de Fuzūlî’nin bu beytine benzer bir beyit kaleme almıştır. *Su, cevheriyle âlemi aşikâr kılmamışken, Allah’ın feyzi ve bereketi kalbimi, gönlümü suya kandırmıştır, doyurmuştur,* diyerek Allah’ın ihsanına övgüde bulunarak Hz. Peygamber’i suya benzetmiştir. Aynı zamanda “O” bir cevher gibi kıymetlidir. Su da öyledir. Su nasıl ki her alanda ihtiyaç duyulan bir araçsa Hz.Peygamber olmadan hiçbir şeyin anlamı kalmaz. Burada Enbîyâ Suresi 107.ayet akıllara gelmektedir. “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁵⁶ Őöyle ki Őâir dolaylı iktibas yaptı diyemesek bile yorumlayarak Hz. Peygamber’in âlemlere rahmet olma mevzuunu suyun da rahmet olması ile bağdaştırabiliriz.

Feyz-i Ėaħ āb ile reyyān eylemiştir ħalbimi

Cevher ile girmemişken ‘ālem-i izhāre Şu

⁵⁵ Nilgün Açıık, a.g.m., s.504-505.

⁵⁶ Enbîyâ Suresi 107.ayet, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kurân-ı Kerim*. Erişim Tarihi: 10.06.2022, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2590/107-ayet-tefsiri>

Mecdî D. - K 7/20⁵⁷

Fuzûlî Su Kasidesi'nin 22. Beytinde de Hz. Peygamber'in abdest almasını konu etmektedir. Efendimiz'in yanaklarını güllere benzeterek o yanaklara değen su tanelerinin rahmete mazhar olduğunu dile getirmektedir.

Eylemiş her kıtreden miñ baħr-ı rahmet mevc-ħız

El şunup urğaç vuzû için gül-i ruhsāra şu

Fuzûlî D. - K 3/22

Mecdî ise, kasidesinin 22. Beytinde su ile kendini bir tutarak Hz.Peygamber'e olan aşkını ele almaktadır. Şâir Efendimiz için gözyaşı dökmekte, o gözyaşlarını gören ırmaklar da coşmakta ve çağlamaktadır. Bu beyitte su ile kastedilen ise, âşığın/şâirin gözyaşlarıdır. Özetle, âlemdeki her şey Hz. Peygamber'in adını zikretmektedir, beyitte asıl anlatılmak istenen budur.

Ağladıkça ben nebî 'aşkıyla çağlar cüylar

Şanki 'aşıktır benimle Aħmed'e Muħtār'e şu

Mecdî D. - K 7/22

25. beyitte Fuzûlî mâhirâne bir şekilde benzetme yapmaktadır. Sürekli içki/bâde içenler, içki sonrası yoğun baş ağrısı çekmektedirler. Bu ise dîvân şiirinde "humâr" kavramı ile açıklanmaktadır. Şâir de bahsedilen baş ağrısının geçmesi için sarhoşların sürekli su içtiğini belirterek günahkârlara, hata sahiplerine de Hz.Peygamber için yazılan naatların şifâ olacağını, onlara ihsan vereceğini düşünmektedir. Şöyle ki, burada suyun iyileştirme hususuna değinilmektedir.

Zıkr-i na'tün virdini dermān bilür ehl-i ħatā

Eyle kim def-i ħumār için iħer mey-h'āre şu

Fuzûlî D. - K 3/25

Mecdî ise, yukarıda beyte karşılık kendi beytinde suyu âb-ı hayât terkihiyle tanımlayarak cömert ve lütufkâr olması hasebiyle coşkulu aktığını söylemektedir.

⁵⁷ İbrahim Karataş, "Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Divanı (İnceleme-Metin)", Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s.246-247 (Mecdî'ye ait bütün beyitler bu çalışmadan alınmıştır.)

Yaratılanların güzelliğinden hem sevgiliye hem de başkalarına karşı eli açık olduğunu bildirmektedir. Aslında, burada suyun cömert ve lütufkârlığından kastedilen Hz. Muhammed'in özellikleridir.

Cūd u lütfundan ħurūşān her zamān āb-ı ħayāt

Ĥüsn-i ħulķından verir hem yāre hem aġyāre Şu

Mecdī D. - K 7/25

Su Kasidesi'nin 27.beytinde ise Fuzūlī, Miraç hadisesine telmihte bulunmuştur. Ayrıca, Hz. Peygamber'i çığ tanesine benzeterek kerâmet denizi olduğunu belirtmiştir. Efendimiz göğe yükseldiğinde yıldız ve gezegenlere o denizden su damlatmıştır. Damlatılan su ise Hz. Muhammed'in feyzidir. Mecdī de kendi kasidesinin 27. Beytinde Hz. Peygamber'i; kederli âşıklara/sıkıntıda olan insanlara merhamet saçan, gönüllerini ferahlatan bir su gibi tasvir etmektedir.

Senseġ ol baġr-ı kerāmet kim Şeb-i mi'rācda

Şebnem-i feyzüġ yetürmiş Őābit ü seyyāra Şu

Fuzūlī D. - K 3/27

Her velī olmuş aña bir çeşme-sār-ı ma'rifet

Hep odur her dem veren her 'āŐık-ı ġam-ġāre Şu

Mecdī D. - K 7/27

Fuzūlī ve Mecdī'nin kasidelerinin 29. Beyitleri diğerk beyitlere kıyasla daha fazla benzerlik göstermektedir. Fuzūlī cehennem korkusu yaşıyan kula, ateŐte yanmaması için Hz.Peygamber'in ihsān bulutundan su serpeceğini ifade etmektedir. Bu beyitte ihsān bulutu ile belirtmek istenen, Efendimiz'in Őefāatidir. Su Őefaata olarak tanımlanmaktadır. Kıyamet günü, Hz. Peygamber'in ümmeti "O"ndan Őefāat için dilenecektir. Mecdī ise, sürekli gözyaşı döküğünü fakat yine de yüreğindeki yangının sönmediğini dile getirerek Hz.Peygamber' den lütuf suyu talep etmektedir.

Bîm-i dūzaḥ nār-ı ğamm şalmıŝ dil-i sūzānuma

Var ümîdüm ebr-i iḥsānuḡ sepe ol nāra şu

Fuzûlî D. - K 3/29

Yā Muḥammed ağladım yıllarca nārım sönmedi

Āb-ı lüṭfuñdan söner bir kaṭre düşse nāre şu

Mecdi D. - K 7/29

Su Kasidesi'nin son beytinde ise Fuzûlî, Hz. Peygamber'e dua ederek ondan merhâmet dileğinde bulunmaktadır. Maḥşer gününde, O sevgilinin güzel, tertemiz, berrâk yüzüne kavuşmayı arzuladığını aktarmaktadır. Efendimiz'in ise onu geri çevirmeyeceğinden ümitlidir. Şöyle ki, Fuzûlî onunla kavuşarak rahata erecektir. Beyitte kastedilen vuslat çeşmesi ise, Efendimiz'in sunacağı sudur. Haricinde de şâir tekrardan bu beyitte kıyamet günü Hz. Muhammed'in şefâat etmesine değinmektedir.

Umduğum oldur ki rûz-ı ḥaşr maḥrûm olmayam

Çeşme-i vaşluḡ vire men teşne-i dîdāra şu

Fuzûlî D. - K 3/32

Birçok na'tta ve su redifli şiirlerde Hz. Peygamber ile su arasında ilişki kurulmaktadır. Hz. Peygamber'i su vasıtasıyla anlatan şiirler Fuzûlî ve Mecdi'nin şiirlerinden ibaret değildir. Fakat bu bölümde bahsi geçen beyitlere yer verilmemiştir.

3.4. SU - SÛFÎ İLİŞKİSİ

Sûfî, tasavvuf ehli olanlara denmektedir. Bu kişiler, cehaletten uzaklaşmış Allah'a can veren, O'nun ve Hz. Peygamber için var olduğunu düşünenlerdir. Vahdet-i vücûd inancını özümsemiş şahıslardır. Su redifli şiirlerde de dîvân şâiri **şeyh**, **sûfî**, **pîr** vb. kavramlar ile suyu ele almıştır. Suyun olumlu özellikleriyle sûfilere işaret etmiştir. Ahmed Bey'in bir beytini bu noktada misâl olarak verebiliriz:

Su; gece ve gündüz uyanık (olduğu için) gafletten, kin ve hileden kurtulup, kudretten sefa buldu.

Ğıll u ğışdan pāk olup buldı kudüretten şafā

Çurtılup ğafletten oldı rüz u şeb bīdār şu

Ahmed Beg D. - G 226/4

Suyun hiç durmadan sürekli akması, onun kötülüklerden, hasetlerden kaçması, kurtulması olarak önümüze çıkmaktadır. Burada gayreti olmayan, ibadet etmeyen bir insanın olumsuzluklara saplanıp kalabileceği mesajı vardır. Ondan ötürü suyun devamlı akma özelliği vurgulanarak insanın sürekli çalışması gerektiği, ancak o şekilde huzur bulabileceği ifade edilmektedir. Neticede, şâir hüsn-i ta'lîl yoluyla suyun durmaksızın akma husûsu ile insanın çalışma durumu arasında ilişki kurmaktadır. Sûfiler de böyledir.

Diğer beytinde ise Ahmed Bey, *Şeyh taklitten kurtulup hakiki (ilime) kavuşsa ne olur? (Çünkü) her kirli su (ancak) toprak üzerinde akarak temizlenir*, beytiyle şeyhin Allah'a yönelerek arınmasını, suyun temizlenebilme niteliği üzerinden vurgulamaktadır. Bunun dışında ise şair, şeyh kavramını kullanarak taklitçi insanları, döneminin şairlerini vb. eleştiriye tabii tutabilir. Gerçek ilim insanının taklitçi olmadığını her şeyi hak üzere yaptığı anlayışını sergiler. Bu sebeple, kirli suları belirterek onların ancak topraktan akınca temizlenebildiğini bildirir. Ölümü hatırlayarak toprakla ilişki kurup taklitin kötü bir davranış olduğunu idrak edip ondan vazgeçmek gerekmektedir. Bundan ötürü, Ahmed Bey kirli suların toprakla temizlenmesi örneğini verir.

Çurtılup taqlīdden taḥkīka irse n'ola şeyḥ

Pāk olur aḳmağ ile ḥāḳ üzre her murdār şu

Ahmed Beg D. - G 226/7

Behiştî, *Ey sūfi; hararetlenip başını dövdüğün halvette, bir damla su gözünün önüne gelir, fakat bunu kendi halinden ötürü sanma!* Diyerek aslında şeyhin kibirlenmemesi gerektiğini belirtmektedir. Halvet, “ Şeyhinden emir veya izin alarak ibâdet, zikir, murâkabe, riyâzet ve gönlünü her türlü istek ve arzudan, mâsivâdan

temizleyip benliğinden sıyrılmaya ve Hakk'a erişme amacıyla tek başına bir hücreye kapanma"⁵⁸ ve "Kulun Allah'ın huzûrunda onunla halleşmesi, mânen sohbet etmesi durumu"⁵⁹dur. Şâir sûfinin hâlinin Hakk tarafından ona gelen bir ihsân olduğunu düşünmektedir. Bu ihsânı ise, su olarak ifade etmektedir. Haricinde ise, suyun taşlara çarparak akma husûsiyetini sûfinin hararetle su isteme hâline bağlayarak hüsn-i ta'lîl yapmaktadır.

Şûfî hâlvette hâreter gösterüp baş döğdügin

Hâletinden şanma gözinde uçar bir pâre şu

Behiştî/Pervane Beg Mecmuası- G 5928/3

Belîğ ise, pirlere beytine konu etmektedir. *Eski testiye su konsa (dâhî) sızma yapmadığı gibi pirlere de sırlarını açığa vurmaz*, beytiyle eski testi ile pirlere (büyükler, yaşlılar) arasında ilişki kurmaktadır. Pirlere, varoluş sırlarını herkesle paylaşmazlar, Allah ile olan yârenliklerini açığa vurmazlar. Şâir bu bilgiyi eski testi üzerinden vermektedir. Eski testilerin sağlam olup şarap akıtmadığını bildirmektedir. Burada şaraptan kasıt, sudur. Bundan dolayı; su ile sûfî/pîr bağdaştırılmıştır, diyebiliriz

Pîrâne söyle râzuu pîrân ketûm olur

Konsa terâşşu eylemez eski sebûya şu

Belîğ D. - G 174/3

Başka bir beytinde de Belîğ, *Tarikat sahipleri gayret ederek kararlılıkla menzilin bulur, eğer aranan yola(Hakk'ın yoluna) girersen muhite(Hakk'a) varırsın*, diyerek suyun akıp yolunu bulma halini aktarmaktadır:

Ehl-i ʔarîkat ʔâzîm olup menzilin bulur

Varur muhîte girse eger râh-ı cûya su

Belîğ D. - G 174/7

Yahyâ Bey ise, *Allah'ın yarattığına/yaptığına bak, (lâkin o) küçücük aklını kaybetme! (İşte bu) basiret sahiplerine (Hakk'ın yarattıklarını) gün gibi ibretle*

⁵⁸ Halvet, *Kubbealtı Lügati*. Erişim Tarihi: 09.06.2022, <http://lugatim.com/s/halvet>

⁵⁹ Halvet, *Kubbealtı Lügati*. Erişim Tarihi: 09.06.2022, <http://lugatim.com/s/halvet>

seyretme yeridir, beytiyle Allah'ın yaratmış olduğu eşyayı kastetmekte ve gönlü ile görenlerin o eşyâyı farketme özelliğine değinmektedir. Sûfiler, seyr-i sülûk eğitimi aldıkları için nefsini öldürmüş ve eşref-i mahlûkât menziline erişmişlerdir. Bu sebeple, kalp gözleri açıktır. Allah'ın eşyalar üzerindeki tecellisine şahit olmaktadır ve o eşyadan kaçmamaktadırlar. Şâir beytinde bu noktaya temâs etmiştir. Ayrıca, örtük bir şekilde Hz. Mûsâ'nın ağaç aracılığıyla Allah ile konuşma husûsuna telmih yapmış olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Hakk, o ağacı tecelli sembolü olarak göstermiştir. Bunların dışında, şâir suyun yoğunluğunu Allah'ın yarattığı şeylere yani eşyâya bağlamış olabilmektedir.

Zerre-ves̄ 'aqluñ perîşân itme şun'-ı Hâkka bak

Gün gibi mirşâd-ı 'ibretdür ülü'l-ebşâra şu

Yahyâ Bey D. - G 362/4

3.5. SU - ATEŞ İLİŞKİSİ

Dîvân şiirinde âteş, gerçek anlamıyla verilmekle birlikte mecâzî olarak da kullanılmaktadır. Mecâzî anlamda ise, âşîğın çektiği kederi ve gamı ifade etmektedir. Âşık gönlü yandıkça feryat eder, ancak yine sakinleşemez. Bu sebeple, gözünden yaşlar akıtarak acısını dindirmeye çalışır. Fakat yine de o ateş, yürek yangını sönmez. Selîkî'nin bu konuyu açıklayan bir beytini örnek olarak verebiliriz: *Ey Selîkî, aslında ateşe su dökülse söner (lâkin) gözlerim yaş döndükçe ateşi harlanır.* Beyitten de görüldüğü üzere âşîğın kederi hiç bitmeyecektir. Fakat şâir su ve ateş tezâtını, suyun ateşin üzerine dökülmesi üzerinden ustaca vermiştir.

Süz-ı sînem artuñ olur gözlerüm dökdükçe yâş

Ey Selîkî söyünür gerçi dökilse nâra şu

Selîkî D. - G 56/9

Belîğ ise, su ve ateş ilişkisine farklı bir açıdan bakmıştır. *İnsanlık sahibi (olanlara)/Mert insanlara derim ki; ateş denizinin içine düşen düşmana (dâhî) su yetiştirin,* diyerek yiğit insanlara seslenmekte ve nasihat vermektedir. Şöyle ki, şâir anâsır-ı erbaanın iki unsurunu (ateş / deniz “su”) burada birleştirmiştir. Kötülük

yapan, zulüm uygulayan, aksi davranış sergileyenleri uyarmayı ve hatta onlar olumsuz bir hâle düşerlerse bile yardımda bulunma, refakat etme önerisi sunmuştur. Ateş denizi ise, suyun aslında boğuculuğunu imâ etmektedir. Fakat şâir suyun olumlu vasfını(ferahlık, rahatlık verme) da vermektedir. Ateşe düşmüşleri su ile teskin etmektedir.

Ehl-i mürüvvet aña dirüm kim yetişdüre

Deryâ-yı âteş içre düşerse ‘adüya şu

Belîğ D. - G 174/4

Necâtî, *Bu toprak ile rüzgâr nasıl arkadaş ise, ateş ile su da (sürekli) bir aradadır*, dört unsuru (hava-su-ateş-toprak) beytinde kullanarak ateşle suyun ayrılmaz bir ikili olduğunu belirtmektedir. Birbirlerine tezat olmakla birlikte, aynı zamanda tamamlayıcıdırlar. Bunları sevgili ve âşığa benzetebiliriz. Hiçbir şekilde kavuşamayıp, zıt davranışlar sergileseler bile aslında aşkı tamamlayanlar onlardır. Haricinde ise, şâir anâsır-ı erbâyı kişileştirerek arkadaş gibi ele almıştır.

Nice ki ola bād bu hāk ile hem-nefes

Nice ki nār ile bile eyler qarār āb

Necâtî Bey D. - K 5/23

Hayretî ise, *Sana tutkun/dost olanları ateş yakmasın, Ebû Tūrâb, mahşer günü ellerine su sunsun/döksün*, beytiyle Hz. Peygamber’in Hz. ‘Ali’ye ‘‘Ebû Tūrâb’’ adıyla seslenmesine telmihte bulunmuştur. ‘‘Ebû’’ baba, ‘‘Tūrâb’’ ise toprak demektir. Toprağın babası anlamına gelmektedir. Şâir burada, Allah dostu olanlara dua etmektedir. Ayrıca bu kaside Kanûnî Sultan Süleyman’a yazıldığı için onun cem‘iyetine de dua edilmiştir, diyebiliriz. Şöyle ki, ateş yakıcılığıyla su da ferahlatıcılığıyla öne çıkmaktadır. Mahşerde bizi ateşten kurtaracak ferahlatacak olan el aynı zamanda Hz. Peygamber’dir. Burada O’na da atıf yapılmaktadır.

Yakmaya nār sana hevādār olanları

Mahşerde şuna ellerine Ebû-Tūrâb āb

Hayretî D. - K 10/37

3.6. SU - BULUT İLİŞKİSİ

Bulut, diğerk bir ifadeyle ebr bizzat yağmurla alakalı olduğu için cömertlik, şefkat ve rahmet sembolüdür. Ekseriyetle bulutun yağmur yağdırması âşığın gözyaşı dökmesine benzetilir. Bazen o yağmur damlaları inci gibi gösterilmektedir. Aşkî de

Sözde gül bahçesine, bahar bulutlarının (yağmur) yağdırması gibi güzelliğın(e olan) isteğimden yârin köyüne gözüm yaşlarını akıttı, beytiyle âşığın gözyaşları ve nisan bulutları arasında ilişki kurmaktadır. “Ebr-i bahâr” terkibi, bulutların bahar zamanında ortaya çıkmasını ifade eder. Bu havalarda genellikle yağmur yağar. Şair, sevgilinin köyüne gözyaşlarını akıtmasını bulutların yeryüzüne su akıtmasına benzeterek hüsn-i ta'lîl yapmaktadır.

Şevk-ı hüsninden gözüm akıtdı küy-ı yâre şu

Güyyiâ ebr-i bahârîdür döker gülzâra şu

Aşkî D. - G 387/1

Necâtî Bey ise, nisan bulutlarıyla suyu yenilik ve hayat verme niteliğiyle öne çıkarmaktadır: *Bahâr bulutları yine zemine/yerler su saçtı, yine su cihânın yüzünü yeşilliğe çevirdi/yeşillendirdi.* Ayrıca, bu beyitte “ebr-i bahâr (bahar bulutları) - sebze-zâr (çimenlik,yeşillik)” kavramları tenâsüp oluşturmuştur:

Şaçdı zemîne çün yine ebr-i bahâr âb

Kıldı cihân yüzini yine sebzâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/1

Diğerk beyitlerinde de Necâtî, Şehzâde Mahmûd’ un halkına olan cömertliğini yağmur yağdıran bulutlara benzetmektedir. *Ey gönül! Bu mevsimde susamış gönüllere cihan sultanının elinin bulutu su dağıtır,* beytiyle “ebr-i kef” ile kastedilen şehzâdenin cömert ve eli açık olmasıdır. Şâir bunu su akıtan bulutlar ile bağdaştırmıştır. Bu nedenle, söz konusu edilen beyitte su ve bulut bağlantısı mevcuttur, diyebiliriz.

Ey dil bu mevsim içre olan teşne-dillere

Şâh-ı cihânun ebr-i kefi eyler nisâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/7

Necâtî bu beytinde de aynı düşünceyi devam ettirmektedir:

Sultân-ı dehr hazret-i Maḥmûd Ḥan k'anuñ

Cüdü bulutlarından olur her diyâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/8

Eğer âlem bahçesine/bostanına rüzgâr su vermezse ne keder! Çünkü (senin) adâletinin bulutu su dağıtıcısıdır, beytiyle ise şâir şehzâdenin adaletini bir su bulutuna benzetmektedir. Bunun haricinde ise şâir feleğe (rüzgâra) meydan okumaktadır. Rüzgâr bu dünyaya su getirmezse ne olacaktır? Necâtî Bey'e göre hiçbir pürüz çıkmayacaktır. Çünkü Şehzâde Maḥmûd'un adaletli elleri herkesin üstüne degecektir, onlara su yağdırarak, ferahlatacaktır.

Ebr-i 'adâletüñ çü saḳâdur ne ğam eger

Bostân-ı dehre virmez ise rüzgâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/11

3.7. SU - HÜKÜMDAR İLİŞKİSİ

Hükümdâr veyâ padişâh, bir devleti yönetenlere denilmektedir. Vasıfları; cömert, âdil, kuvvetli, akıllı, dürüst, vefâlı, sabırlı, ihtiyâtlı, yumuşak davranışlı ve erdem sahibi olmaktır. Dîvân şâiri, hükümdarların bu özelliklerini “Su (âb-mâ) redifli şiirlerde su ile bağlantı kurarak anlatmıştır.

Necâtî Bey'in Şehzâde Maḥmûd'a ithâfen yazdığı “âb” redifli kasidenin 9. Beytinde, *O (öylesine) bir pâdişah ki düşmanlarını savuşturmak için su(yun) taş(lar)dan ona hisâr/kale yapmadığı gün yoktur*, diyerek suyu kişileştirmektedir. Su, burada bir muhâfız gibi Şehzâde Maḥmûd'un yaşadığı toprakları korumaktadır. Şöyle ki, suyun akarak zamanla taşları yığma özelliği üzerinden şâir hüsn-i ta'lîl yapmaktadır.

Bir şehriyârdur o ki a'dâsı def' için

Gün yok durur ki yapmaya taşdan hisâr âbi

Necâtî Bey D. - K 5/9

Farklı bir beytinde ise, Ey şâh! Sular kabarcıklardan başına taç takarak gezmektedir. Senin devrinde su taçdâr (hükümdâr) olsa ne olacak? Diyerek suyu kabarcık, kabarcığı ise taç olarak nitelendirmektedir. Su kabarcığı başına taç takıp gezen bir hükümdarı anımsatmaktadır. Bunun haricinde, şâir tenasüp sanatını kullanmıştır. Şeh ve tâc kelimeleri ile yapmıştır.

Şular habâbdan başına tâc urub gezer

‘Ahdünde nola olsa şehâ tâcdâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/12

Necâtî Bey dışında Hayretî’nin de su-hükümdar ilişkisine destek olacak beyitleri mevcuttur. “O büyük paşanın lütuf rüzgârı esse kara taş la’l; su, parlak inci olur.” beyitiyle şair, o büyük paşanın lütfunun rüzgârı estiğinde kara taşın değerlenip la’l taşına; suyun de parlak bir inciye dönüşeceğini söyler.”⁶⁰ Hayretî su ile inci arasında bağlantı kurmuştur. Çünkü İskender Pala’ya göre, inci denizin derinliklerinde bulunan midye olarak bildiğimiz sedefin içerisinde oluşmaktadır. Fakat şöyle bir ayrıntı vardır, bu sedef bahar geldiğinde nisan yağmurları yağarken ağzını açarak su almış. Yağmur suyu ise, bir süre sonra sedefi rahatsız edince sıvı edinerek inci meydana getirirmiş. Şâir de Sultan Süleyman için suları inci gibi yapacak diyerek hükümdarı methetmektedir.

Pâşâ-yı a‘zâm ol k’ese luţfı nesîmi ger

La’l ola kara taş ola dürr-i hoş-âb âb

Hayretî D. - K 10/17

Başka bir beytinde ise Hayreti, “Cihanda bir ulunun (cömertin) eliyle alçağın (cimrinin) eli feyz göstermede bir olamaz. Serâbla âb bir olur mu?” diyerek padişahın cömert elini “âb”a; cimri birinin elini de “serâb”a benzetmektedir.”⁶¹ Serâp bir hayaldir. Şâir burada cimri insanları yok sayarak Kanûnî Sultan Süleyman’ın cömertliğine övgü yapmaktadır. Suyla hükümdar arasında ilişki

⁶⁰ Belde Aka, a.g.m., s. 428

⁶¹ Belde Aka, a.g.m., s. 429

kurmasının sebebi ise, Sultan Süleyman'ın elinin feyz göstermesidir, su da öyledir. 23. Beyitte de Hayretî, *Kahrının/kederinin ateşi ulaşırsa havada ateş yakardı, lütfunun rüzgârı/yeli esse toprak olurdu*, diyerek Kanûnî Sultan Süleyman'ın hem kederinden hem de ihsanından bahsetmektedir. Fakat bunu yaparken anâsır-ı erbaadan faydalanmaktadır. Toprak, ateş, su ve hava ile hükümdarın özelliklerini belirtmektedir. Lütuf ve keder kavramları ise tezat oluşturmaktadır.

Keff-i kerîm ile olımaz bir le'îm eli

Feyz itmede cihânda olur mı serâb âb

Hayretî D. - K 10/22

Çahrın odı irişse yakardı havâda nâr

Lütfun nesîmi esse olurdu türâb âb

Hayretî D. - K 10/23

3.8. SU - HANÇER İLİŞKİSİ

Hançer, uç kısmı kavisli olan kesici bir alettir. Arapça kökünden gelmektedir. *Kubbealtı Lügati*'nda bu kavramın Macarca ve Balkan dillerine aktarıldığı geçmektedir. Hançer, küçük olduğu için rahat taşınmaktadır. Askerle birlikte halk da kullanmaktadır. Savaş âleti olarak bilinmekle birlikte Türk edebiyatında farklı anlamlara da sahip olmuştur. Ucu eğri olduğu için sevgilinin güzellik unsurlarından kaşa benzetilmektedir. Keskin ve sivri olduğu için de sevgilinin âşığını yaralayan kirpikleri ve gamzesiyle ilişkilendirilmektedir. Ahmed Bey ise, su redifli gazelinde sevgilinin hançerini yani bakışlarını hayâl ederek ondan su talep etmektedir. *Ey sevgili! Hançerinin hayâli bir an bile susamış gönlümden çıkmadı. Her zaman hasta (gönlüm) senden su ister:*

Teşne dilden çıkmadı bir dem hayâl-i hançerün

Ârzu eyler nigârâ her zaman bîmâr şü

Ahmed Beg D. - G 226/9

Sevgilinin gzellik unsurlarından olan gamzesi hançer ile ilişkilidir. Sevgilinin gamzesinin hayalini kuran aşığın gnl susuz kalmış bir hastaya benzetilir. Hasta olan gnl, srekli hararetlendiği için su içmek ister. Aşığın sevgilinin bakışını istemesi, hastanın su içmesiyle bağdaştırılmıştır. Hsn-i ta'lil yapılmıştır. Ayrıca, beyitte hasta yatağındakiilere su verme âdeti mevcuttur.

Hâfız-ı Acem ise, *Ey Hâfız, canından ümitsiz olmuştu fakat yine hançerin gnlne bir damla su serpti, hamdolsun!* Beytiyle Allah'a şkrederek canının devâ bulduğunu aktarmaktadır. Hâfız, susuzluktan tâkâtsiz kalmaktadır. Fakat sevgilinin hançerinin ucundan su akmaktadır. O hançer susuz âşığı ferahlatacaktır. Bu beyitte de Ahmed Bey'in beytinde olduğu gibi hastalara su verme adeti vardır.

Nâ-ümîd olmuşdı cândan amd lillâh kim yine

afız'uñ gñline sepdi anerüñ bir pâre şu

Hâfız-ı Acem/Pervane Beg Mecmuası - G 5921/7

Kandî de hançerin kan dkc özelliğini beytinde vermektedir. *Keskin bakışının ucundan kan dklrse ne olur? nk o kan saçan hanere aşığın kanı (değmiştir),* diyerek aşığın keskin bakışlarıyla gamzesini ifade etmektedir. Sevgilinin yan bakışı hançerin keskinliğiyle ilişkilendirilmiştir. Fakat âşık o gzlere, bakışlara meftundur ve o bakışlardan gelecek olan olumsuzluklara razıdır. ‘‘Hançer-i hn-bâr (Kan saçan hançer)’’ terkibi ise sevgilinin kirpiklerini belirtmektedir. Kan saçma durumu sevgilinin kirpiklerinin fke samasına benzetilebilir. Sevgili o keskin bakışlarıyla âşığın kanına girmiştir, fakat âşık bu duruma alışıktır.

an amarsa gamze-i ser-tîzñ ucundan n'ola

n dem-i âşık-durur ol aner-i hn-bâra şu

Kandî/Pervane Beg Mecmuası- G 5924/5

Nâşid de bu fikri srdrmektedir. Sevgilinin hançerinin, gamzesinin yara açmasını syleyerek dudaklarını istemediğini bildirmektedir. nk bakışlarıyla âşığı hanerlerken dudaklarından verdiği su âşığa şifâ olmayacaktır. *Ey tabîbim; yan bakışın hançeriyle yara açarken dudaklarını (bana) sunma, nk o (oktan) denenmiştir:*

Zahm açarken hançer-i gamzeñle şunma la'lüñ

Ey tabībim çün mücerrebdır götürmez yāra şu

Nâşid D. - G 78/5

Neşâtî ve Selîkî de susuzluktan bî-tâp düşmüş hastaya su verme âdeti üzerinden sevgilinin hançerinden akan suyla gönlü sefâ bulan âşığı anlatmaktadır. Ayrıca, şâirler sevgilinin âşığına hançer aracılığıyla verdiği bir damla suyun bile hastaya içirilen su kadar mühim olduğunu terennüm etmektedir. Çünkü hissedilen lezzet aynıdır. *Ey cân! Harâretli hastaya suyun gâyet hoş gelmesi gibi senin hançerinden (akan suyla) gönül sefa kazanır:*

Hançerüñden dil şafâlar kesb ider cânâ senüñ

Hoş gelür gâyet harâretlü olan bîmāra şu

Neşâtî/Pervane Beg Mecmuası- G 5909/4

Hançerüñden dil şafâ kesb eylese cânâ senüñ

Hōş gelür gâyet harâretlü olan bîmāra şu

Selîkî D. - G 56/4

Yahyâ Bey de hançer mazmununu kullanırken âdetlerden yararlanmaktadır. Ölüm yatağındaki hastaya su verme âdeti eskiden beri devam etmektedir. Yahyâ Bey ise, bu âdete temâs ederek sevgilinin hançerinden yani kirpiklerinden akan suların sevgiliyi teskin edeceğini belirtmektedir. Şöyle ki, sevgilinin kirpik oklarından aldığı yara ona ferahlık verecektir. *Hançerin(in yarasından) can verirken bana bir yudum su sun, can çekişme haliyle (bir) hastaya su gâyet hoş gelir:*

Cân virürken hançerüñden şun başa bir pāre şu

Hâlet-i nez' üzre gâyet hoş gelür bîmāra şu

Yahyâ Bey D. - G 362/1

3.9. SU - KILIÇ İLİŞKİSİ

Kılıç, eskiden kullanılmış olan bir silah türüdür. Eski Türkçe 'deki “kıl-” fiilinin “-ıç” ekini almasıyla oluşmuştur. Kılıç kavramının yanı sıra “kılınç”, “kilic”, “kilis” ve “kiliş” olarak da adlandırılmıştır. Kubbealtı Lügatinde “Kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silâh,” olarak tanımlanır. Muharebelerde oldukça tercih edilen bu alet hafif ve hassas yapıdadır. Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları* eserinde kılıçla ilgili şöyle bir yorumda bulunmuştur:

“Türklerin yakın çarpışma aracı olarak kullandıkları kılıçlar, dövülgen ve güçlü çelikten yapılmasına rağmen hafifliğiyle dikkat çekicidir. Kullanımı özel bir ustalık isteyen, yabancıları elinde çok çabuk kırılan bu kılıçlar zamanla Türklerin en sevdiği savaş aleti olmuş, onlarla özdeşleşmiştir.”⁶²

Türkler için kılıcın çok önemli olması Kur’ân-ı Kerîm Tevbe suresinin 5. ayeti nedeniyle. Bu ayet kılıç ayeti olarak bilinir: “Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, esir alın, kuşatın ve onları her geçit yerinde gözetleyin. Şayet tövbe ederler, namazlarını kılarlar ve zekâtlarını verirlerse artık onları serbest bırakın. Allah yargılayıcıdır, bağışlayıcıdır.” Bunun dışında, “Cennet kılıçların gölgesindedir,” hadîs-i şerifi de Türklerin bu alete olan bağlılığını artırır. Osmanlı Devleti’nde yapılan Kılıç Alayı bunun en önemli göstergesidir. Padişahlar tahta çıkarken kılıç kuşanırlar. Haricinde ise törenlerde ve kabul günlerinde işlenmiş kılıçlar kullanılmıştır. Değerli görüldüğünden ötürü kılıçların üzerleri, ayetler, hadisler ve şiirlerle bezenmiştir. Görüldüğü üzere savaşların dışından çeşitli alanlarda kendine yer bulan bu alet edebiyatımıza da konu olmuştur.

Kılıç divanlarda, mecmualarda ve türlü türlü eserlerde söz konusu edilmiştir. Bazı divanlarda ise bahsi geçen alet; Arapça “Seyf”, Farsça “Tîğ” ve “Şemşîr” ya da “Husâm” olarak geçer. Bunun yanında kılıç türleri de vardır. “Divan şiirinde bu kılıç türlerine “Hangisrî”, “Dımışkî”, “Kirmânî”, “firengî”, “gaddâre”, “meç”, “murassa”, “cevher-dâr”, “belârek”, “zer-nişân”, “siyeh-tab” gibi değişen

⁶² Emel Naıçacıgil Çopur, “Divan Şiirinde Savaş Aletleri: Hanıer, Kılıç, Ok”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2020, C.10, S.1, s.64.

isimlendirmelerle karşılaşıyoruz.”⁶³ Çeşitli türlerle ve adlandırmalarla karşımıza çıkan kılıç, divanlarda ve eserlerde savaşlarda kullanılan bir alet olarak anılmaktan ziyade birçok benzetmeye tabii tutulmuştur, ayrıca mecaz anlamlarla göz önüne çıkmıştır. Örneğin, klasik şiirdeki sevgilinin güzellik unsurlarından kirpik ve gamzeye benzetilir.

Kılıç yumurtası olarak bilinen kaliteli demir; örsün üzerinde çekiçle dövülerek uzatılır, su verilerek çelik sertleşirdi ve asıl kılıç halini alırdı. Klasik şiirde bu şekilde yapılmış sert ve keskin kılıçlar “Âb-dâr” olarak bilinir. “Âb-ı tîğ” terkibi üzerinden ise kılıcın divanlardaki yeri daha rahat anlatılabilir.

Âb-ı tîğ, kılıcın keskinliği/suyu anlamını taşıyan bir tamlamadır. Divan şiirinde genel olarak kılıcın şekli, parlaklık seviyesi ve çeliğinin niteliği ele alarak işlenir. Bu aynı zamanda “cevher-i tîğ” biçiminde de kullanılarak kılıç ustasından silahşoruna, aşığından sevgilisine kadar toplumun bir nesneye bakışı ve onu değerlendirmesine, bir objenin estetik açısından ne gibi şekillerde işlenebileceğine de güzel bir örnek oluşturur.⁶⁴ Bunun dışında kılıç; akarsu ve aşığa can/ruh bahşeden hayat suyuna benzetilir. Etrafı temizleyen ve ateşi söndüren bir suya sahip olan bir alet olarak da çeşitli beyitlerde anılır.

Ruğlaruñ vaşfın dile alsam zebānum t̄iz olur

Keskin olmaz mı virilse t̄iğ-ı cevherdāra şu

Aşkî D. - G 387/3⁶⁵

Üsküdarlı Aşkî beytinde *Yanaklarının özelliklerini dile getirsem dilim keskin olur. Cevher kılıcına su verilse keskin olmaz mı?* diyerek hem sevgilinin yanakları için dilinin ne kadar işlek olabileceğine hem de kılıca su verme durumuna değinmiştir. Yukarıda anlatıldığı üzere dövülen demire/çeliğe su verildiği için sertleşir ve daha keskin bir hal alır. Bunun yanında şair, âşık olarak karşımıza çıkar.

⁶³ Halil Sercan Koşık, “Divan Şiirinde Farklı Türleriyle Yer Alan Bir Savaş Aleti:Kılıç”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 2021, C.8, S.8, s.15.

⁶⁴ Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, OSEDAM, 2016, C.1, s.33.

⁶⁵ Süreyya Uzun, *Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2011. (Üsküdarlı Aşkî’ye ait bütün beyitler bu çalışmadan alınmıştır.)

Sevgilinin yanaklarına olan hayranlığını bildirerek dilini etkin kullanacağını ifade ederek fahriye yapar.

Aşkî'nin sevgilinin yanağını kullanarak kılıcın keskin olduğunu vurguladığı gibi Yetîmî de sevgilinin kirpikleri üzerinden kılıcın keskinliğinden bahseder:

Kârger oldı müjeñ eşkümle didüm didi yâr

Keskin olmaz mı virilse tîğ-i cevherdâra şu

Yetîmî/Pervane Beg Mecmuası- G 5901/3⁶⁶

Dehrî ise “kılıca su verme” ve keskin hale getirme durumunu daha farklı bir şekilde ele alır:

Ḳurd elinden çok şükür Ḳurtuldı amâ güsfend

Virme kendin hırş ile ol tîğ-i âteşbâra şu

Dehrî D. - K 24/5⁶⁷

Su, koyun kurdun elinden çok şükür kurtuldu ama hırslanarak kendini o ateş saçan kılıca verme!

Su, burada özne olarak kullanılmıştır ve hırslı olarak nitelendirilmiştir. Hırslı bir şekilde nitelendirilmesinin sebebi, suların sert/keskin akması olabilir. Bunun haricinde kılıç yapımından söz etmek gerekir. Demir veya çelik ateşe konur, dövülerek uzatılır. Ardından su verilir ve kılıç tamamlanmış olur. Beyitte ateş saçan kılıca su verilmemesi gerektiği ifade edilir, keskin olması istenmez. Buna göre ateş saçanın sevgili olduğu, suyun ise âşığın gönlü olduğu kanısına varabiliriz. Âşık gönlünü sevgiliye verince, sevgili âşıktan gördüğü ilgi ve destekle kendini yüksekte görür, çabuk öfkelenir, ateş saçar, keskin bir kılıç edasıyla âşığını yaralar.

Âhum artar sîneme urdukça tîğ-ı âbdâr

Düdlar peydâ olur tōḳınuđınca nâra şu

⁶⁶ Kamil Ali Gıynaş (Haz.), *Pervâne Bey Mecmuası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2017. Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0> (Yetîmî' ye ait bütün beyitler bu eserden alınmıştır.)

⁶⁷ Kurdizâde Ahmed Ramiz (Haz.), *Divânçe-i Dehri*, Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, 2.Cilt, 1912. Erişim Adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1037>, Erişim Tarihi 07/04/2022. (Dehrî'ye ait bütün beyitler bu eserden alınmıştır.)

Keskin kılıç sineme vurdukça ahım artar, su ateşe dokundukça/damladıkça meydana duman(lar) çıkar. Beyitte bahsi geçen keskin kılıç sevgilininidir. Sevgili kılıcıyla aşığın yüreğini yaralamıştır. Her darbede âşık âh çeker. Aslında aşığın içinde saklı olan bütün sırları, söylemedikleri ah olarak ortaya çıkar. Bu durum ise su damlalarının ateşe her damladığında ortaya hafif bir duman çıkması örneği verilerek anlatılmıştır. Aşık, aşk ateşiyle yandığı için gönlünden dumanlar çıkar. Aşkî, hüsn-i ta'lîl sanatıyla sevgilinin aşığının gönlünü kılıçla parçaladığını yani onun gönlünü yaktığını güzel bir sebebe bağlamıştır.

Hâfız-ı Âcemî de Aşkî gibi sevgilinin kılıcıyla aşığın ah çekme durumunu, suyun ateşe damlamasıyla çıkan dumanlara benzetmiştir:

Delse tîguñ bağrumı âh itdügüm ma'zûr tut

Kim duhân olsa zarûrîdür dökilse nâra şu

Hâfız-ı Acemî/Pervane Beg Mecmuası- G 5921/6⁶⁹

Kılıç çeşitli beyitlerde hayat verici özelliğiyle karşımıza çıkar. “Âb-ı Hayât” yani hayat suyu şifa ve can verme özelliğine sahiptir. Kılıcın ucundan aşığa şifa akar, ruh bahşedilir. Fuzûlî'nin *Su Kasidesi*'nin 8. Beytinde bu hususa değinilir:

Ġamm günü itme dil-i bîmârdan tîgun dirîğ

Hayırdur virmek karanju gicede bîmâra şu

Fuzûlî K 3/8

Âşık hasta olduğu için sevgilisinin kılıcından medet umar. Zor günler yaşadığından ötürü halsiz, canı sıkkın, çaresiz bir haldedir. Onu canlandıracak olan da sevgilisinin kılıcından akacak olan hayat suyudur. Bundan ötürü hastaya su vermenin sevap olduğu bildirilir.

Adem Çalışkan ise bu beyti şöyle yorumlamıştır: “Bu beyit kasidenin nesib-teşbib bölümünde yer almaktadır. Her ne kadar bu bölümde asıl konuya girilmese bile, şairce asıl konunun heyecanının yaşandığı düşünülebilir. Bu zaviyeden beyte

⁶⁸ Süreyya Uzun, a.g.e, s.543.

⁶⁹ Kamil Ali Gıynaş, a.g.e, s.2154.

bakılırsa; “Karanlık gece: ölüm anı,””Sevgili Hz. Muhammed (s.a.v)””; su: müslümanlık, islamiyet dolayısıyla İslamın şartlarından biri Kelime-i şehadet”; “Gam günü: kıyamet günü, haşir günü”; “tiğ”: Hz.Muhammed (s.a.v) Efendimizin şefaati”; “bimar: şairin şahsında ümmet-i Muhammed’den bir kul” terimleriyle karşılaşılır. Beyitte, “ölüm anında hasta kula kelime-i şehadet getirtmek sevaptır. Ey sevgili Hz. Muhammed, mahşer günü o (günün dehşetinden) gönlü yorgun olan benden şefaatinı esirgeme” anlamını vermek beyti hiç de zorlamak olmaz”⁷⁰

Nazmî de benzer bir beyitle karşımıza çıkar. Fuzûli karanlık gününü yaşayan hasta gönle su vermenin hayır olduğunu bildirirken, Nazmî ise, sevgilinin aşığını kılıçtan geçirdiğini bunun ise ölümlü bir hastaya su vermiş kadar kıymetli olduğunu vurgular:

Nazmîye tiğ urdı dil-ber virdi şan

Bir ölümlü hasteye bir pâre şu

Nazmî D. - G 5387/5⁷¹

Fevrî ise, sevgiliye *Ey akan/yürüyen ruhum; kılıcının hasretiyle susamış olan yüreğim parça parça oldu, yetiş, bir damla su erıştır* diyerek seslenmiştir:

Pârelendi hasret-i tiğünla teşne yüregüm

Ol dem ey rûh-i revân irgür meded bir pâre şu

Fevrî/Pervane Beg Mecmuası- G 5931/4⁷²

Rindî kılıcın şifa verme hususunu ele almıştır:

Ben za’îfüñ üstüh’ânı yüzini döndürmeye

Ger virürse ol nigârüm tiğ-i cevherdâra şu

Rindî/Pervane Beg Mecmuası- G.5926/2⁷³

⁷⁰Mehmet Kaplan, “*Su Kasidesi ve Şerhleri*”, s.15-16. Erişim Adresi: <http://www.muhammedmustafa.net/tr/yazilar/mahmutkaplan/sukasidesiveserhleri.pdf>

⁷¹ Sibel Üst, *Edirneli Nazmî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2018. Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0> (Edirneli Nazmî’ye ait bütün beyitler bu çalışmadan alınmıştır.)

⁷² Kamil Ali Gıynaş, a.g.e, s.2158.

⁷³ A.g.e, s.2156.

Zayıf ve güçsüz olan âşık kemiklerini sevgilinin cevherli kılıcına verirse sevgilinin yüzünü çevirmemesi gerektiği söylenir. Çünkü aşkın kemikleri o parlak kılıçtan akan suyla güçlenecektir. Şöyle ki, âşık ancak sevgiliden gördüğü ilgi ve sevgiyle kuvvetine kavuşabilir.

Divan şairleri; padişahları, şehzadeleri ve devlet adamlarını övmek için kaside yazarken “kılıç, tığ ve seyf” kavramını oldukça kullanmışlardır. Bu şahısların kudretini daha iyi anlatabilmek için türlü türlü kılıç benzetmelerine başvurmuşlardır. Necâtî Bey, II.Bayezid’in oğlu Şehzâde Mahmûd’ a yazdığı âb redifli kasidesinin 19.beytinde Şehzâde’nin kılıcının gücünü ve parlak olmasını metheder.

Berkini görse tığ-ı cihāngīrūññ senūñ

Olurdı âfitāb gibi şermsār āb

Necâtî Bey D. - K 5/19⁷⁴

Eğer su, senin cihangirlik/hükümdarlık kılıcın dayanıklılığını/gücünü görse güneş gibi utangaç olurdu.

Şair beytinde su ve güneşi kişileştirmiştir, onları utangaç olarak tanımlamıştır. Fakat bu Şehzâde Mahmûd’un kılıcının parlaklığı veya suyu nedeniyledir. Şehzâde’nin kılıcı güneşten bile daha çok parlaklık saçar, sudan daha berrak görünür. Burada yoğun bir mübalağa vardır. Ondan ötürü su ve güneş utanır.

Rūz-ı masāf şu’le-i tığuñ ki berk ura

A’dā şanur ki tıldı yemīn ü yesār āb

Necâtî Bey D. - K 5/20⁷⁵

Necâtî Bey kasidenin 20.beytinde Şehzâde Mahmûd’un bir savaş gününü konu eder. Şehzâde kılıcının aleviyle düşmana kuvvetli bir şekilde vururken her yer suyla dolmuştur. Bunun sebebi, kılıç kalkıp indikçe o alevin şimşek gibi görünmesidir. Şimşek ise yağmurun habercisidir. Şehzâdenin kılıcı düşmanın üzerine yağmur gibi yağmıştır, cihan sele tutulmuştur. Sanat açısından değerlendirilecek

⁷⁴ Hanife Dilek Batislam, Necâtî’nin “Âb (Su) Redifli Kasidesi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C.5, S.4, 2021. (Necâtî Bey’e ait bütün beyitler bu makaleden alınmıştır.)

⁷⁵ Hanife Dilek Batislam, a.g.m, s.1678.

olursa; tîğ, rûz-ı masâf(savaş günü) ve a'dâ(düşmanlar) kavramları savaşla alakalı oldukları için tenasüp oluşturur. Şu'le ve âb ise tezat sanatının göstergesidir.

Hayretî de Kanûnî Sultan Süleyman'a sunduğu âb redifli kasidesinde sultanın kılıcının gücünü, lütfettiği huzuru ve rahatlığı aktarır.

Tîğün 'adū vilāyetini şöyle yıkdı kim

Şan mülk-i Kaydafâ durur itdi harâb âb

Hayretî D - K 10/24⁷⁶

Kılıcın düşman diyarını/vilayetini öyle yıktı ki (düşman ili)(sanki sellerle yıkılmış Kaydafadiyârı gibi senin kılıcının su(yu ile) harap oldu.

Kanûnî Sultan Süleyman girdiği birçok savaşta düşmanına dış çöktürmüş ve galibiyet alarak muzaffer olmuştur. Bu nedenle onun kılıcının düşman memleketini yerle bir etmesi, Kaydafâ ilinin viran olmasıyla ilişkilendirilmiştir. İskender Pala, Kaydafâ için şöyle bir açıklama yapmıştır: “Rivayete göre, İskender bu ülkeyi nasıl fethedeceğinin yollarını aramak için tebdîl-i kıyâfet ile ülkeyi dolaşırken yakalanır. Kaydafâ kendisine ve ülkesine dokunmayacağına dair söz alıp onu serbest bırakır. İskender hem sözünde durmak hem de bu ülkeyi ortadan kaldırmak istemektedir. Bunun üzerine Hızır yardımına gelir ve Karadeniz’i Akdeniz’e akıtmasını çare gösterir. Böylece Kaydafa’ nin ülkesini sular kaplayacak ve ülke aradan çıkacaktır.”⁷⁷ Hayretî, Kaydafâ diyarının sularla kaplanmasına telmihte bulunmuştur. Bunun haricinde Kanûnî’nin kahramanlığını ve yiğitliğini öne çıkararak methetmiştir. Genel olarak bakacak olursak, Necâtî Bey’in yukarıdaki beytiyle bu beytin arasında bağlantı kurulabilir. Necâtî, Şehzâde Mahmûd’un kılıcının savaş meydanını sele vermesi üzerinde durmuştur. Hayretî ise, düşman ilini Kanûnî’nin kılıcının suyuyla harap ettiğini anlatmıştır. Şöyle ki, kılıçlarının kudreti düşmana boyun eğdirmiştir, ortalığı sel vurmuştur.

Bunun dışında Hayretî, Kanûnî’nin kılıcını devletin nizamını, halkın refahını sağlayan bir alet olarak tasvir etmiştir:

⁷⁶ Belde Aka, “Divan Şiirinde “Âb” Motifinin Methiye Unsuru Olarak Kullanımı: Hayretî’nin “Âb” Redifli Kasidesi”, *Turkish Studies*, C.8, S.13,2013

⁷⁷ Belde Aka, a.g.m, s.430

Ey pîr olası tâze cuvân tîğün olmasa

Nüş eylemezdi râhat ile şeyh ü şâb âb

Hayretî D. - K 10/25⁷⁸

Tîğün durur bu çarhı koyan çarha dâyimâ

Dönmezdi bulmayaydı eger âsiyâb âb

Hayretî D. - K 10/26⁷⁹

Hayretî farklı bir beyitte ise, Kanûnî'nin kılıcının heybetinden ürken suyun korunmak için zırh giydiğini ifade etmiştir. Bu zırhı, toprak ve yaprak oluşturur. Kılıcın şiddetinden esen rüzgâr tozu toprağı suyun üzerine atmıştır. Şöyle ki, bu beyitte hüsn-i ta'lil sanatından istifade edilerek Kanûnî'nin kılıcının gücü anlatılmıştır:

Tahrîk-i bād ile n'ider idi zırh geyüp

Tîğünden itmeyeydi eger ictinâb âb

Hayretî D. - K 10/27⁸⁰

Hayretî beyitlerinde kılıç unsurunu Kanûnî Sultan Süleyman'a övgü sunmak için kullanırken Selmân-ı Kadî aksine kılıcı sevgilinin bir aleti olarak beytinde sunmuştur. Ona göre zalim sevgili kılıcıyla aşğını yaralamıştır. Âşıklar bu kılıç yarasıyla dirayetini koruyamaz ve ölürse sevgiliden gelecek olan bir yudum suya (şefkat/ilgi) bile gerek kalmaz. Çünkü ölümler su içemez.

Zahm-i tîğüñdan ölürse ey perî-ruḥ ehl-i 'ışk

Dökmesün lâzım degül hiç bütün efgāra şu

Selmân-ı Kadî/Pervane Beg Mecmuası- G 5920/2

⁷⁸ Belde Aka, a.g.m, s.430

⁷⁹ A.g.m, s.430

⁸⁰ A.g.m, s.430

3.10. SU - SÂKÎ İLİŞKİSİ

Dîvân edebiyatında sâkî, meyhanede gezinerek gelenlere şarap veya su dağıtmakla tanınmaktadır. İçli meclislerinin vazgeçilmezlerindedir, çünkü etrafa neşe saçmakta, insanları keyiflendirmektedir. Umûmî olarak çoğu şiirde yer alan sâkî su redifli şiirlerde de geçmektedir. Bazen şarap bazen de su dağıtmaktadır. Bu nedenle, şarap ile su arasında bağlantı kurulmaktadır.

Belîğ, *Sâkî, gönlün kedere/kirli suya bulaşmış, şarabı getir ki onu(gönlü) yıkayalım*, diyerek âşığın gönlünün üzüntüde olduğunu belirtmektedir. Bu üzüntüyü ancak sâkînin getirdiği şarap geçirebilmektedir, çünkü onun elinden içilen şarap aşığı mest ederek onun gönlüne şifâ olacaktır. Sâkî burada sevgilidir. Şâir bu hususu kirli suları temizlemeye çalışan temiz suya yani şaraba bağlamaktadır. Hüsn-i ta'lîl sanatı ile bunu yapmaktadır.

Çirk-âb-ı gamla dâmeni âlûdedür dilün

Sâkî getir ki meydür anı şüst ü şûya şu

Belîğ D. - G 174/8

Diğer bir beytinde ise Belîğ, sâkîden çekinmektedir. Çünkü yukarıdaki beyitte sâkîyi derde dermân olarak anlaştırmıştı, fakat burada sert su veren biri gibi tanımlamaktadır. Zîrâ sâkî sevgilidir ve gül renkli şarap sunmaktan ziyâde sert su vermek istemektedir. Buradan, sevgilinin âşığına hoş ve yakın davranmadığı ve hep terslediği anlaşılmaktadır. Çünkü sevgili âşığına kötü davranmaktan haz almaktadır.

Bezm-i şarabda bade-i gülgün degül Belîğ

Sâkî şunarsa mest olur tünd-hûya şu

Belîğ D. - 174/10

Ali Şî'r Nevâî de *Ey Sâkî; eğer sersemlik, baygınlık hâli inat edip ağzımı kurutmuş olsa bile, dünyadaki içki kadehlerinden (birinde dâhi) şarap yoktur (demezsin)*, beytiyle sâkînin şarap veya su dağıtmaktan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini bildirmektedir:

Sākīyā maḥmūrluḡ aḡzım urutmıř raḡm itip

Bāde ger yotur salıp bir sāḡar-ı devrānda şu

Nevā D. (Fevāyidü'l-Kiber) - G 535/8

3.11. SU - AYNA İLİŞKİSİ

Klasik edebiyatta daha tarak ve ayna ilişkisi söz konusu olmaktadır, fakat su redifli şiirlerde bu durum deḡiřmektedir. Ayna, dıvān şiirindeki Farsça kökenli kullanımıyla “āyine” görüntüleri aksettirme niteliḡiyle çeşitli biçimlerde tasvir edilmektedir. Ayrıca, “Ayna, eşyayı aksettirmesi, bu aksin bir gölgeden, hayalden ibaret olması, parlaklıḡı, aydınlık ve lekesizliḡi, cilālı, saf ve ikiyüzlü olması gibi özellikleri dolayısıyla edebiyatta mazmun konusu olmuştur.”⁸¹ Su (āb-mā) redifli şiirlerde de kendini göstermiştir.

Selīkī, (*Sevgili*); *benim gibisi yoktur diye kibirlenir, (fakat) su aynaya benzer (yāni ayna gibi) yansımısını gösterir*, diyerek sevgilinın böbürlenmesinin boşuna olduḡunu belirterek sevgiliyi suya benzetmektedir. Suyun da ayna ile aynı olduḡunu söyleyerek sevgilinın aslında eşsiz olmadığını anlatmaktadır. Özetle, řāir bu beyitte su ile aynanın aksettirme özelliḡi üzerinde durmuştur.

Gāh geh ḡōd-bīn olur yokdur benüm mislüm deyü

Gösterür ‘aksini beñzer ara mir’āt ara şu

Selīkī D. - G 56/8

Mü'min Çelebi ise, *Yeter! Gözlerim yüzünün ařıḡı, nazargāhım oldu. (Çünkü) sevgilinın yanaḡına hoş bir yansıma düştü*, beytiyle sevgilinın yüzünü devamlı nazar ettiḡini söylemektedir. Genel olarak; sevgilinın yüzü, yanaḡı parlak ve pürüzsüz olduḡu için aynaya benzetilmektedir. Bu beyitte de sevgilinın yüzü su olarak nitelendirilebilir. Şöyle ki řāir su ile ayna arasında ilişki kurmuştur.

⁸¹ Nurgül Karayazı, “Nev’i Yahyā’nın Aynası”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2014, C.13, s.40

Çün laṭîf âyîne düşdi ‘arîz-i dildâra şu

Pes nazargâh oldu çeşmüm ‘âşık-i didâra şu

Mü'min Çelebi/Pervane Beg Mecmuası- G 5904/1

Necâtî bey, *Bu an çimen gelini saba süsleyicisi bezedi. Ona ayna tutan ise, su oldu*, diyerek gelin ve gelini süsleyen kadını anlatmaktadır. Suyu da kişileştirerek onlara ayna tutan, yardım eden bir âyinedâr olarak nitelendirmektedir. “Aynaya bakıp süslenen bir gelin hayali üzerine kurulan dizelerde “çemen-arûs, sabâ-meşşâta, âyinedâr-âb” teşbihleri ile teşhisten yararlanılmış, istiare yoluyla tabiat unsurlarına insana ait özellikler verilmiştir.”⁸²

Bu dem çemen arûsını meşşâta-i şabâ

Höş zeyn itdi oldu aña âyinedâr âb

Necâtî Bey D. - K 5/3

3.12. SU - NEHİR İLİŞKİSİ

Dîvân şiirinde nehir, akarsu veyahut başka bir söylemle ırmak; “Âb-ı revân” tamlamasıyla âşığın gözyaşıyla ilişkilendirilmektedir. Âşık durmaksızın sevgilisi için ağladığından ötürü gözyaşları ırmaklar, akarsular oluşturmaktadır. Su redifli şiirlerde de Mü'min Çelebi ve Rızâyî bu noktaya değinmiştir. *Dudaklarını ve halini zikredip iki gözümünden yaş akıttım. Birisi Kızılırmak, birisi (de) Karasu oldu*, diyerek iki gözünün iki nehir meydana getirdiğini dillendirmektedir. O nehirler de Kızılırmak, Karasu diğer adıyla Fırat akarsuyudur.

La'lüñ ü hâlüñ añup iki gözümünden aqdı yaş

Birisi oldu Kızılırmak birisi Karaşu

Mü'min Çelebi/Pervane Beg Mecmuası- G 5904/2

⁸² H. Dilek Batıslam, a.g.m., s.1674

Bu düşünceyi Rızâyî de devam ettirmektedir. *Ey Rızâyî, gözyaşlarının ırmağı Ceyhûn kan ırmağı oldu. (Gözlerimin) birisi Kızılırmak, birisi de Karasu oldu,* beytiyle âşığın kanlı gözyaşlarının Ceyhûn nehrini doldurduğunu bildirmektedir:

Ey Rızâyî oldı Ceyhûn-i sirişkûñ cüy-i hûn

Gerçi kimi Kızılırmak'dur kimisi Kâraşu

Rızâyî/Pervane Beg Mecmuası- G 5929/5

3.13. SU - ADÂLET İLİŞKİSİ

Su, bütün kâinâtın hayât kaynağıdır. ~Adâlet ise, toplumun nîzâmı için gereklidir. Su olmayınca yaşam nasıl zorlaşırsa, ~adâlet de sağlanmadıkça beşeriyet bozulmaktadır. Başta devlet düzeni, ardından bütün çevre zarar görmeye başlar. Hayretî de su ile ~adâlete âb redifli kasidesinde yer vermekte ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın adaletini methetmektedir. Kasidenin 28.beytinde *Su, adalet kılıcına güvenip dayanmasa, utanarak sırt üstü yatmazdı,* beytiyle şâir suyun yerde akma özelliğiyle Kanûnî'nin adaletini arkasına aldığı ifade etmekte ve hüsn-i ta'lîl yapmaktadır. Bu düşünce 29.beyitte de devam etmektedir. "Ey sultan, senin devrinde adalet öyle bir surettedir ki su, asla hava kabarcıklarının evini harap etmez." beytinde şâir, padişâhın adaletini över ve su üzerinde oluşan hava kabarcıklarının onun devrinde su tarafından harap edilmediğini söyler."⁸³ Şöyle ki, şâir suyun vîrân etme vasfını da belirtmiştir, diyebiliriz.

Şemşîr-i 'adlüne tayanup arkalamasa

Yatmazdı sırtı üstine bi-ictinâb âb

Hayretî D. - K 10/28

'Adlün şu resmedür ki zamânunda hüsrevâ

Hergiz habâb hânesin itmez harâb âb

Hayretî D. - K 10/29

⁸³ Belde Aka, a.g.m., s. 431

3.14. SU - ŞEKER İLİŐKİŐİ

Suyun Şeker ile yan yana gelmesi tehlike içermektedir. Çünkü Şeker suyun çözücü özelliğine dayanamamaktadır. Üsküplü Atâ da su redifli gazelinde bu noktaya değinmektedir. *Sevgili, benim gözümünden dudaklarını gizledi; çünkü su Őekeri sevmez. Bu yüzden dudaklarını sıkıŐtırdı:*

Lebin yaŐurdı çeşmümden budur sır

Ki sükker tengidür sevmez Şeker Şu

Üsküplü Atâ D. - G 86/2

Suyun Őekeri eritmesinden dolayı Őekerler sudan uzak tutulur. Bu sebeple sevgili, aşığın nemli gözlerinden dudaklarını saklamaya çalışır. Hüsn i ta'lıl yoluyla Şair, sevgilinin dudaklarının küçüklüğünü farklı, güzel bir sebebe bağlamıştır.

3.15. SU - HARÂMÎ İLİŐKİŐİ

Harâmî, eŐkıyâ demektir. İnsanların yollarını keserek onları soymakla bilinmektedirler, ayrıca her yeri yıkıp vîrân etmektedirler. Nazmî de *Su, Haramiler gibi dağlardan inip birçok evi basarak yollarını keser*, beytiyle suyu bir Harâmî'ye benzetmektedir. Genel olarak dağlardan çıkan su bazen yoğun bir Şekilde gelerek sel gibi her yeri harap eder. Evleri basar, yolları doldurur. İnsanlara huzur vermez. Kısaca, Şair suyun harap etme ve yıkıcılık özelliğini harâmîlerle ilişki kurarak anlatmaktadır. Yani hüsn-i ta'lıl yapmaktadır.

Harâmîler gibi çağlardan inüp

Niçe evler basar yollar keser Şu

Nazmî D. - G 5348/10

3.16. SU - YAĞMUR İLİŐKİŐİ

Yağmur başka bir deyişle bârân, klasik Şiirde tabiatla alakalı konularda geçmektedir. Bulutlarla, çiçeklerle veyâhut çimenler ile bağdaştırarak anlatılmaktadır. Aynı zamanda yağmur bereketi sembolize etmektedir. Hâfız-ı Acem

ise, *Sinedeki (bakışlarının) okları görünmez olsa ne olur acaba? Elbette, yağmura uğrasa sevgiliye uğurlar*, sevgilinin bakışlarının âşığın göğsünde gözükmeyişini belirtmektedir. Okların âşığa ulaşmasını yağmur engellemektedir ve hatta sevgiliye uğurlamaktadır. Yağmur, sağanak şekilde yağdığı zaman göz gözü görmez. Böylelikle sevgilinin âşığa attığı yan bakışlar hedefine yâni sineye erişemez. Şâir yağmurun okları kesme yetisini hüsn-i ta'lîl ile ortaya koymuştur, diyebiliriz.

Nâ-bedîd olsa 'aceb mi sîne peykânlaruñ

Uğrasa bārâna elbette uğurlar yâre şu

Hâfız-ı Acem/Pervane Beg Mecmuası- G 5921/4

3.17. SU - KEVSER İLİŞKİSİ

Kevser; Cennet'te bulunan bir havuz veya tatlı, latîf su olarak bilinmektedir. Dîvân şiirinde Hz. Peygâmbere' e ithâf edilmiş şahsî bir su havuzu şeklinde geçmektedir. Genellikle sevgilinin dudağından akan su, kevser suyu diye anılmaktadır.

Nazmî ise her çeşmede bir kevser suyu olduğunu, her yerden hoş sular aktığını beytinde söylemektedir:

Olur her çeşmede bir 'ayn-ı kevser

İder 'ayn ile ol hâlin 'ayân şu

Nazmî D. - G 5349/3

3.18. SU - ŞARAP İLİŞKİSİ

Klasik edebiyatta şarap Farsça kökenli diğer adıyla bâde; bazen içki bazen de âb-ı hayât suyu olarak zikredilmektedir. Renginden ötürü çoğunlukla sevgilinin dudağına, kana, kanlı gözyaşına veya âl âl olmuş yanaklara benzetilmektedir. Çeşitli meyve veya üzümden yapıldığı için lezzetli olma yönüyle öne çıkmaktadır. Ayrıca, sarhoşluk yapmaktadır. Dînî ve tasavvufî edebiyatta da şarap, kevser veya zemzem suyu gibi sergilenmektedir. İlâveten, kemâl olmayan insanı Hakk'a kavuşturan bir

içecek olarak bilinmektedir. Fakat Zâtî su redifli gazelinde şarabı farklı tasvir etmektedir.

Zâtî, Dostlar eğer şarap meyhanede beni öldürürse o anda toprak rahmetliyi çekerdi, beytiyle şarabın aslında bir zehir olduğunu ifade etmektedir. Su ise, burada öznedir. Şöyle ki öldürülen şahıstır. Âşık olarak kişileştirilen su meyhânedeyi şarap içerken ölürse toprağın onu çekip alma özelliğine vurgu yapılmıştır. Toprak suyu emmektedir, fakat bu su zehirli yâni kirlenmiş bir sudur. Neticede şâir şarabı zehirleyici bir unsur olarak ele alırken aslında kirlenmiş suyu terennüm etmektedir. O suyun ise, toprağın içine aktığını dile getirmektedir.

Ger beni mey öldüre mey-hânedeyi yârân diye

Çekdi ol merhûmı anda ara toprak ara şu

Zâtî D. - G 1219/7

3.19. SU VE TEMİZLİK

Suyun en önemli, herkes tarafından bilinen vasfı temizliktir. Bu kavram, Arapça temizlik anlamıyla ‘‘Saffet’’ kökünden gelen ‘‘sâf’’ veyahut ‘‘sâfi’’ kelimeleriyle klasik şiirde kendini göstermektedir. Su redifli şiirlerde de bunu görmek muhtemeldir.

Nazmî, Ey Nazmi! Her su gül bahçesinde sefayla koşup akarak (etrafi) temizler, diyerek gül bahçesine akan bir suyun temizleyicilik özelliğini açıkça ele almaktadır. Güller suyu sever, bilhassa yazın günde iki veya üç defa su vermek gerekmektedir. Şâir de gül bahçesini sulayan suyun hem bitkileri besleme niteliğini söylemekte, hem de etrâfi temizlediğini belirtmektedir.

Virür şâfi şafâ gülşende her şu

Ki olur Nazmî revân olup devân şu

Nazmî D. - G 5349/5

Sinânî ise, Nazmî gibi suyun gül bahçesine telaş ve neşeyle akma durumunu farklı bir şekilde yorumlamıştır. Açıkçası, şâir suyun kibirlenmesini engellemekte ve

ona öğüt vermektedir. “Bir gül bahçesine su verdin diye böbürlenme, huyunu hâlis kıl,” demektedir. Burada su âşıktır, sevgilinin gül bahçesini keyifle suladığı için benlik sevdâsına düşmemelidir. Hâlis, temiz meşrepli olmalıdır. Velhâsıl, şâir suyun temizlik vasfı ile temiz huylu bir insan olma hususu arasında ilişki kurmaktadır. Hüsn-i ta‘lîl sanatını hârikulâde kullanmaktadır.

Meşrebüñ şâf it kudüretten yürî şâfî-dil ol

Ey Sinânî tâ ki virdükçe şafâ gül-zâra şu

Sinânî/Pervane Beg Mecmuası- G5933/5

3.20. SU VE TAZELİK

Tâzelik kavramı klasik şiirde genellikle “âbdâr” sözcüğüyle ifade edilmektedir. “Âbdâr”, dört farklı mânâda kullanılmaktadır. Kubbealtı Lügati’ na göre: “1. Sulu, tâze (meyve vb.), 2. Keskin, parlak, kılağılı (kılıç, hançer vb.), 3. Parlak, revnaklı, renkli (mücevher) ve 4. Zarif, güzel, nükteli (söz vb.)”⁸⁴ anlamlarına gelmektedir. Dîvân şiirinde de şâirler söz konusu anlamlarla “âbdâr” kavramını şiirinde çeşitli benzetmeler ve mazmûnlarla kaleme almaktadır. Bunların dışında tazelik/âbdâr sözcüğünün kullanılma nedenlerinden biri de suyun niteliklerinden olmasıdır.

Vechî su redifli şiirinin bir beytinde “âbdâr” kavramının dördüncü anlamını kullanmaktadır. *Ey Vechî! (Senin) Dîvân’ında(ki) taze şiirini gören(ler) der ki, ‘Bir mühendis gül bahçesine geometriyle (ölçü ile, orantılı bir şekilde) su akıtır, beytiyle şâir şiirinin tâzeliğini vurgulamaktadır. Bunu ise, bir mühendisin gül bahçesine su akıtmak için kurduğu sisteme benzetmektedir. Şöyle ki, hüsn-i ta‘lîl yapmaktadır. Suyun tazelik özelliğini kendi şiirine yansıtarak fahriye yaparken bir mühendisin de gül bahçesine su akıtmakta mâhir olma durumuna değinir. Kısaca, şiirini övmek için suyun tazelik vasfını kullanır.*

Vechî dîvânında şi‘r-i âbdâruñ dir gören

⁸⁴ Âbdâr, *Kubbealtı Lügati*. Erişim Tarihi: 08.06.2022, <http://lugatim.com/s/abdar>

Bir mühendis hendeseyle ağıdur gül-zâra şu

Vechî/Pervane Beg Mecmuası- G 5903/5

Nazmî ise, suyun kim olursa olsun, seçmeden herkese dirilik ve canlılık kattığını, ruhunu tâzelediğini bildirmektedir. Sözün kısası, şâir bu beytinde suyun hayat kaynağı olduğunu belirtmektedir. *Su, (her) kim olursa ona taze can/ruh verir:*

Kim olursa ana vire revân-ı cân

Kime olursa virür tâze cân şu

Nazmî D. - G 5349/4

3.21. SU VE YUMUŞAKLIK

Suyun birçok vasfı mevcuttur. Temizlik, tazelik, berraklık, parlaklık gibi hususiyetlerinin dışında bir de yumuşaklık özelliği vardır. Bu özellik pek tercih edilmemekle birlikte dîvân şâiri yine de su redifli şiirlerin bazı beyitlerinde kullanmıştır. Misâl olarak Lem'î'nin *Su, yumuşak bir oğlandır, telaşla akmasının bir sebebi (vardır o da) yârin ayağının toprağına yüzünü sürmektir*, beytini verebiliriz. Lem'î bu beyitte suyu yeni doğmuş, teni tazecik bir bebeğe benzetmektedir. Bebeklerin ciltleri pamuk gibidir, yani burada suyun yumuşaklık özelliğine değinilir. Fakat aynı zamanda su âşıktır da. Çünkü heyecanla sevgilisinin ayağının yanından akarak onun ayağına dokunma isteği barındırmaktadır. Ayrıca, “Yüz sürmek” deyimiyse söyleyişini güçlü kılan şâir sevgilinin ayağına yüz sürmenin de şerefli bir davranış olduğunu vurgulamaktadır. Hüsn-i ta'lîl yapmaktadır.

Bir yumuş oğlandır yilüp yopurduğı budur

Yüz sürem bir vech ile dir hâk-i pây-i yâre şu

Lem'î/Pervane Beg Mecmuası- G 5916/5

SONUÇ

“Klasik Türk Edebiyatında Divanlarda “Su” Redifli Şiirler” adlı çalışmada klasik edebiyat dönemindeki “Su” ve âb redifli şiirler tespit edilmiştir, ayrıca başlıklarla bölümlendirilerek dîvân şâirinin özgün kâlemi ve şahsımızın yaptığı yorumlar ile açıklığa kavuşturulmuştur. Yapılan bu çalışma neticesinde elde edilen çıkarımları maddeler şeklinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Klasik Türk edebiyatı sahasında yapılan incelemeye göre toplamda 55 dîvân şâiri “Su-Âb” redifi kullanmıştır.

2. “Su” redifli 64 gazel, 5 kaside ve 1 murabba; “Âb” redifli 4 kaside tespit edilmiştir.

3. Bulunan şiirler öncelikle “Dev-ra” yazı fontuyla transkripsiyon alfabeti esas alınarak yazılmış; ardından nesre çevirisi yapılmış ve günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

4. Su (Âb-Mâ) redifli şiirler incelendiğinde ise, dîvân şâirinin suyu âşık ve sevgili üzerinden anlattığı belirlenmiştir.

5. Şâirler suyu kişileştirerek sevgilinin güzellik unsurlarından yanak ve yüzüne benzemek isteyen kıskanç bir kişiye benzetmiştir. Buna ilâveten, su sevgilinin dudağından âb-ı hayât içmek isteyen bir âşık olarak karşımıza çıkmıştır. Sevgilinin saçları ise, suyun yoğun akmasıyla ilişkilendirilmiştir. Kirpikleri de âşığı yaralayan bir oktur ve o ok yarasını sadece su iyileştirilmektedir. Bunların dışında, sevgilinin boyu ile yürümesi kastedilerek suyun yavaş akması bağdaştırılmıştır. Ayrıca, sevgilinin ayağının toprağı konu edilmiştir. Su sevgilinin ayağının toprağından akmak isteyen yani sevgilinin ayağına yüzünü sürmek isteyen bir âşığa benzetilmiştir.

6. Dîvân şiirinde âşığın türlü türlü hâlleri vardır. Suyun akma vaziyeti, akarken kendini taşlara vurması, dağlardan akması, çoğalarak ırmaklar oluşturması vb. gibi hususları dîvân şâiri âşığın âvâre, dîvâne, perîşân, yaralı, ıstırap çeken, sevgiliye susamış halleriyle ilişkilendirmiştir.

7. Su redifli şiiirlerde şâirlerin “Duvarı nem insanı gam yıkar”, “Su bulanmayınca durulmaz,” atasözlerine; “(Ayaklarına) Kara Sular İnmek”, “Yüz Suyu Dökmek”, “Ağzı Sulanmak” gibi suyla ilgili deyimlere yer verdiği görülmüştür.

8. “Hasta yatağındakilere su verme, “Ölüm yatağındakilere su verme, “Hacca gidenlere su verme ve “Su ile uğurlama” vb. âdetler dîvân şâirinin beyitlerinin arasında kendini göstermiştir.

9. İncelemelere göre, suyun 21 kavramla alakası bulunmuştur. Bunlar: Gözyaşı, söz/şiiir, Hz.Peygamber, sûfi, ateş, bulut, hükümdâr, hançer, kılıç, sâkî, ayna, nehir/ırmak, adâlet, şeker, harâmî, yağmur, kevser, şarap, temizlik, tâzelik ve yumuşaklıktır.

10. Su, âşığın gözyaşı olmakla birlikte tâze ve temiz olduğu için şâirlerin şiiirlerinin duruluğuna ve akıcılığına benzetilmektedir.

11. Hükümdarların kılıçlarından akan sular şifâ ve dermân göstergesi olarak ele alınmış ve cömertlikleri buluttan akan suya benzetilmiştir.

12. Su ve âteş zıtlığı üzerinden sevgilinin âşığa sergilediği ters tutumlar anlatılmıştır.

13. Kılıç ve hançerin keskinliğine değinilerek uçlarından akan suyun âşığı teskin ettiği belirtilmiştir.

14. Âşık devamlı ağladığı için gözyaşlarının nehir oluşturduğu üzerinde durulmuştur.

15. Suyun yakıp yıkma, vîrân etme husûsiyeti harâmîlerin eşkıyalığı ile bütünleştirilmiştir.

Netice olarak; dîvân şâiri suyun bütün husûsiyetlerini çeşitli benzetmeler, mecâzlar ve telmihler aracılığıyla “Su (âb-mâ)” redifli şiiirlerinde göstermiştir. Beyitler ışığında yapılan bu çalışmada su ile ilgili yaratılış mevzûundan, örf ve âdetlere kadar bir çok noktaya değinilmiştir.

KAYNAKÇA

- “Adet”. **Kubbealtı Lügâtı**, Erişim Tarihi: 31.05.2022, Erişim Adresi: <http://lugatim.com/s/adet>
- “Halvet”. **Kubbealtı Lügâtı**, Erişim Tarihi: 09.06.2022, Erişim Adresi: <http://lugatim.com/s/halvet>
- “Ölüm Sırası”. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı**, e-Kitap. Erişim Tarihi: 31.05.2022, Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-81012/olum-sirasi.html#:~:text=Hasta%20can%20%C3%A7eki%C5%9Firken%20vasiyeti%20al%C4%B1n%C4%B1r,g%C3%BClerek%20can%20%C3%A7eki%C5%9Fmesi%20iyiye%20yorulur.>
- “Perişan”. **Kubbealtı Lügâtı**, Erişim Tarihi: 04.06.2022, Erişim Adresi: <http://lugatim.com/s/peri%C5%9Fan>
- “Su”. **Kubbealtı Lügâtı**. Erişim Tarihi: 8 Nisan, 2022, Erişim Adresi: <http://lugatim.com/s/su>
- “Su”. **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**. Erişim Tarihi: 8 Nisan, 2022, Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr>
- “Âbdâr”. **Kubbealtı Lügâtı**, Erişim Tarihi: 08.06.2022, Erişim Adresi: <http://lugatim.com/s/abdard>
- AÇIK, Nilgün**. “Fuzuli’nin Su Kasidesi ile Abdülaziz Mecdî’nin Su Kasidesi Karşılaştırılması”, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD), 2020.
- AK Coşkun**. *Muhibbî Dîvânı (İzahlı Metin Kanuni Sultan Süleyman)*, Trabzon Valiliği Yayınları, 2. Baskı, Trabzon 2006.
- AKA, Belde**. “Divan Şiirinde “Âb” Motifinin Methiye Unsuru Olarak Kullanımı: Hayretî’nin “Âb” Redifli Kasidesi, Turkish Studies International For The Languages, Ankara 2013, s. 423-434.
- ATALAY, Buse**. “Klasik Türk Edebiyatında “Tatar”, Kesit Akademi Dergisi, 2017, s.413.
- BATIİSLAM, H. Dilek**. “Necâtî’nin “Âb (Su)” Redifli Kasidesi”, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, C. 5, S. 4, 2021, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/akaded/issue/64776/991643>

- BELLİ, Handan.** “Fuzûlî Divanı’ndan Hareketle Klasik Türk Şiirinde Su Kültü”, Turkish Studies, Haziran 2021, s.1002.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar.** *Ötüken Türkçe Sözlük*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ötüken Neşriyat A.ş., İstanbul 2007.
- ÇAĞLAR, Arife.** *Üsküplü Atâ ve Dîvânçesi (İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2013.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed & TANYERİ M. Ali.** *Hayretî Dîvânı (Tenkitli Basım)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, s.375.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed & TANYERİ M. Ali.** *Zâtî Divanı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon)(Gazeller Kısmı III.Cilt)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed.** *Yahyâ Bey Divan (Tenkitli Basım)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977.
- ÇOPUR, Emel Nalçacıgil.** “Divan Şiirinde Savaş Aletleri: Hançer, Kılıç, Ok”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 2020.
- DEMİR, Nurettin (ed.)**, *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatında Su*, Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2013
- DEMİREL, H. Gamze.** *18.Yüzyıl Şâirlerinden Mehmed Emîn Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tahlil)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ 2005.
- DOĞAN, Muhammet Nur.** “Klasik Türk Edebiyatında Su İle İlgili Metaforlar”, Z Dergisi, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul, Erişim Adresi: [https://www.zdergisi.istanbul/makale/klasik-turk-siirinde-su-ile-ilgili-metaforlar-146#:~:text=%E2%80%9CEcel%20bir%20sakidir.%E2%80%9D%20\(.metafor%20i%C3%A7in%20verilebilecek%20g%C3%BCzel%20%C3%B6rneklere%20dendir.](https://www.zdergisi.istanbul/makale/klasik-turk-siirinde-su-ile-ilgili-metaforlar-146#:~:text=%E2%80%9CEcel%20bir%20sakidir.%E2%80%9D%20(.metafor%20i%C3%A7in%20verilebilecek%20g%C3%BCzel%20%C3%B6rneklere%20dendir.)
- EREN, Abdullah.** “Klasik Türk Şiirinde Tasavvufi Açından Tûr-i Sînâ”, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2018, s. 199.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet.** *Bâkî Dîvânı (Hayatı ve Şiirleri)*, Sühûlet Kitap Yurdu, Bozkurd Matbaası, İstanbul 1935, s.444-445.
- GİDER, Okt. Mahmut.** “Şeyhülislam Yahya Divanı’nda Su”, Türk Dünyası Araştırmaları, 2013.

- GIYNAŞ, Kâmil Ali.** *Pervâne Bey Mecmuası*, (Pervâne Bin Abdullah/Müellif), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s.2146-2159, Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194492/pervane-bey-mecmuasi.html>
- GÜNAY, Hacı Mehmet.** “Su”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.37, 2009. Erişim Tarihi: 8 Nisan, 2022, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/su>
- KAPLAN, Mehmet.** “Su Kasidesi ve Şerhleri”, Erişim Adresi: <http://www.muhammedmustafa.net/tr/yazilar/mahmutkaplan/sukasidesiveserhleri.pdf>
- KARATAŞ, İbrahim.** *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.
- KARAYAZI, Nurgül.** “Nev’î Yahyâ’nın Aynası”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2014.
- KARLIAĞA, H.Bekir.** “Anâsır-ı Erbaa”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.3, 1991. Erişim Tarihi: 8 Nisan, 2022, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/anasir-i-erbaa>
- KAYA, Önal.** *‘Âlî Şîr Nevâyî Fevâidü’l-Kiber*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- KOŞİK, Halil Sercan Koşik.** “Divan Şiirinde Farklı Türleriyle Yer Alan Bir Savaş Aleti: Kılıç”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 2021, C.8, S.8.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri.** “Sikâye”, TDV İslam Ansiklopedisi, 2009, C. 37, Erişim Tarihi: 01.06.2022, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sikaye>
- Külliyât-ı Dîvan-ı Fuzûlî*, **TBMM KÜTÜPHANESİ**, 1315, Erişim Adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1077>
- Ahmed Paşa Divanı*, **Akçağ Yayınları**, Ankara 1992.
- KURNAZ, Cemal.** “Çarh”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1993.
- KURNAZ, Cemal.** *Hayâlî Bey Dîvânı’nın Tahlili*, Kurgan Edebiyat, Berikan Yayınevi, Ankara 2012.
- OCAK, Ahmet Yaşar.** “Âb-ı Hayat”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.1, 1988. Erişim Tarihi: 14 Nisan, 2022, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ab-i-hayat>

- OYMAK, İskender Oymak.** “Anadolu’da Su Kültünün İzleri”, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Fırat Üniversitesi, 2010.
- PALA, İskender.** *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.
- RAMİZ, Kürdi-zâde Ahmed.** *Dehrî Dîvânçesi*, TBMM KÜTÜPHANESİ, 2. Baskı, 1330, Erişim Adresi:<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1037>
- SEFERCİOĞLU, Nejat.** *Nev’î Dîvânı’nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Ankara 1990.
- ŞENER, İbrahim.** “Kârun”, TDV İslam Ansiklopedisi, 2001, C.21. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/karun>
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla.** *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, OSEDAM Osmanlı, Edebiyatı, Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2016.
- SÜZEN, Hüseyin.** *Dukakinzâde Ahmed Beg Dîvanı (İnceleme-Tenkidli Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 1994.
- TARLAN, Ali Nihat.** *Hayâli Bey Dîvânı*, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul 1945, s.338.
- TARLAN, Ali Nihat.** *Necâtî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, 3.Baskı, Ankara 1992.
- UÇAR, Hüseyin.** “Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü”, Kültür Araştırmaları Dergisi, 2020.
- ÜST Sibel.** *Edirneli Nazmî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018, Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206284/edirneli-nazmi-divani.html>
- UZUN, Süreyya.** *Üsküdarlı Aşkî Divanı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16.yy Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2011.
- YAVUZ, Kemal & YAVUZ Orhan.** *Muhibbî Dîvânı Bütün Şiirleri Kânûnî Sultan Süleyman*, (İsmet İpek/Yazma Eser Okuma Uzmanı), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016, s.1392-1393
- YILDIRIM, Ali.** “Hayreti Divanında Geçen ‘Gam’ Kelimelerinin Tasarımı”, Fırat Üniversitesi, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dogu/issue/25915/273116>
- ZÜLFE Ömer.** *Nâşid Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin)*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul 1998.

ZÜLFE, Ömer. *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selikî ve Şiirleri*, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kùtùphaneler ve Yayınlar Genel Mùdùrlùđù, Ankara 2009, s. 248-249, Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/11455481-On-altinci-yuzyil-sairi-seliki-ve-siirleri-omer-zulfe.html>

EKLER

EK 1: METİNLER VE “SU UNSURU VE HÜSN-İ TA'LİL SANATI”ADLI TABLO

15. YÜZYILDA YAZILMIŞ ‘‘SU(ÂB-MÂ)’’ REDİFLİ ŞİİRLER

SİNÂNÎ (ö. 1495'ten sonra)

‘‘Su’’ Redifli Kasidesi

Çün ezel bezminde baqdı bir nazâr dîdâra şü
Kendözinden gitdi çağlayup düşüp tağlara şü

Ruğlaruñ âteş zenağdânuñ mu'allak âbdur
Meclis-ârâ olsa tañ mı ara âteş ara şü

Cüst ü cü eyler dem-â-dem pâyuña yüz sürmege
Anuñ içündür ki tolaşup yürür yollara şü

Cezbe-i dîdâruña lâyıq olursa vechi var
Döginüp taşlarla ağlayup gezer âvâre şü

Meşrebüñ şâf it kudüretten yüri şâfî-dil ol
Ey Sinânî tâ ki virdükçe şafâ gül-zâra şü

AHMED PAŞA (ö. 1496-97)

“Âb” Redifli Kasidesi 1

Kaşîde Der-şîfat-ı Âb

Ursa yüzüne şubh -dem ol gül-‘izâr

Dîdâr cezbesinden olur bî-‘karâr âb

İster ki kara bahtımı uyara uykudan

Anunçün urdu çeşmine ol gül-‘izâr âb

Râhında çeşm-i ‘âşîka göster cemâlini

Ver hac yolunda sâ‘iline ey nigâr âb

Küyında aqıt eşkimi ey pâdişâh-ı hüsn

Densin getirdi kâ‘beye bir şehriyâr âb

Varma kenâr-ı abâ ki hõd-bîn eder seni

Gõsterdigince hüsnünü âyîne-vâr âb

Zülfün ucuında dil taleb eyler ‘izârını

Şan kim şeb evvelinde diler rûze-dâr âb

Doldurdu meşk-i eşkimi sakkâ gözüm k’ede

Ferrâş gibi apına her dem nişâr âb

Yama beni cefân ile uş nehr-i dîdeden

Şâha şikâyete gidiyor bî-şumâr âb

Yüzüne karşı göz yaşını dökdüğüm bu kim

Ola ‘arûs-ı hüsüne âyine-dâr âb

Mav et gubâr-ı ‘arızın ey meh dedim dedi

Olmaz bahar içinde inen bi-gubâr âb

Dedim ki saa sözümü işitmesin rakîb

Dedi ki gül atında nola içse hâr âb

Benzer ki şâh eşigine sürmüş ‘izârını

Kim hâki anberinden olur müşg-bâr âb

Şeh Bayezîd ol ki onun tîğın anıca

Olur derûn-ı Rüstem ü İsfendiyâr âb

Batın bahârı vermek için rûzigâra fer

Cüdu bulutlarından olur her diyâr âb

Diler ki pāyına düşe serv-i sarāyının
Zencire dahī kılmaz karar āb

Kaşd etti kim söyündüre haşmın ocağını
Anunçün akıtır dün ü gün kūh-sār āb

Hulğun neşimi āba eger eylese guzer
Her dem verirdi niğhet-i misk-i taţar āb

Yād etse āb içerken eger hıřmımı ‘adū
Fi’l-hāl ederdi i ini dopdolu nār āb

Şahrāda dāne yerine dūr-dāneler bite
Cūdun yeminden alsa ger ebr-i bahār āb

Sen şol kerīmsin ki girersen beriyyeye
Cūdun kerāmetinden olur her kenār āb

Zihniņ şafası bir nazār eylese terbiyet
Esrār-ı ğaybı yek-ser ede āřikār āb

Hūn-ı ‘adūdan eyledi tığı zemīni surh
Nev-rūzda nite ki eder lāle-zār āb

Kaşr-ı behişt āb ile ederken iftiḥār
Kaşrına girdiğinden eder iftiḥār āb

Şāhā ‘arūs-ı ḥāṭırım uyandı uyḳudan
Şīveyle urdu yüzüne ol gül-‘izār āb

Hāmem bu ‘ıyd-i ekbere ‘ıydāne vermege
Doldurdu cām-ı medḥine bir şehd-bār āb

Bir söze başladı ki anun luṭfuṅ etse guş
Olurdu reşkden güher-i şāh-vār āb

‘Adlinde ḥalkı ğarḳ ile ettiğiyçin helāk
Süründü yüzü üstüne leyl ü nehār āb

Nālān olur mehābet-i tīğinden āsumān
Dolabı inletir nite kim zār zār āb

‘Adliḳ zamānesinde ruhu gibi dil-berin
Bir yerde ateş ile kılıptır qarār āb

Zevḳ ü şafāda bir değil Āb- Ḥayāt ile

Gerçi olur cihānda hezārān hezār āb

Yaşlı gözümü ebre nice benzedem k'olur

Bundan nisār gevher ü ondan nisār āb

Bārān-ı luṭfdur dilime feyz olan kelām

Dünyā içinde gevher olursa ne var āb

Anunçün ettim āb redīfinde medḥini

Kim halka 'ıydde içirem şehd-bār āb

Tiğın kilā-i düşmeni kal'etse ta'n değil

Zirā' esāsın etmez olur üstüvār āb

Hüsn-i rızānı şol kadar edindi naşb-ı 'ayn

Kim haşmın içmesin deyu eyler firār āb

Rengīñ sözüüm mişāli şuya düşse fi'l-meşel

Olurdu haşşiyette mey-i hoş-güvār āb

Devr-i zamāne Aḥmed-i ḥak etti nice bir

Luṭfuñ elinden içmeye bu ḥak-sār āb

Nice ki āb ile bitirir dānesini hāk

Nice ki hākden çıkarır rüzigār āb

Perverde ola ni‘met-i cūduñla kıulların

Verdikçe halk-ı ‘āleme Perverdigār āb

Tiġ-i cihān-güşāna mutī olsun āsumān

Oldukça āsiyā-yı cihāna medār āb

“Āb” Redifli Kasidesi 2

Şaçşa benefşe zülfüne ol gül-‘izār āb

Şāmi gül-āb gibi olur müşg-bār āb

Haṭṭ-ı ‘izārı mı bu yāhūt hüsñ mevc urup

Düşürdü mü kenāreye müşg-i ṭaṭār āb

Ruhsārın ābı ateşimi niçin artırır

Teskin ederken āteşi ey gül-‘izār āb

Peykân-ı tîrin eylese dilden güzer ne ṭan

Çünküñ şikeste şişede kılmaz karar āb

Servi boyunu gördü ki gelmez kenāreye

Hasretten ağlayıp yürür uş zâr zâr âb

Ağladığımca nâz edip artırdı sūzumu

Eşkimden özge görmedim âteş-simâr âb

İhyâ'-yı meyyit etse kerâmetle ta'n değil

Şol meşrebe ki andan içer ol nigâr âb

Dil vaşlıñ ile şād iken andırma hecrini

Oķ urma yüregine içerken şikâr âb

Dür gūş-vārı aşma benâ-gūşun üzre kim

Şerm-i rûhundan olmasın ol gūş-vâr âb

Nâ-gâh varıp âba nigâh etme kim seni

Meftûn edet cemâline âyine-vâr âb

Bârî nazâr kılırsan aña hânde eyle kim

Görüne dopdolu güher-i şâh-vâr âb

Şal hâke sâyeni kim ola müşg-bû zemîn

Şaç şuya cür'ânı kim ola şehd-bâr âb

Vaşf-ı lebinde kim aşar Āb-ı Hāyātı kim
Mey meclīsinde olmaz inen hōş-güvār āb

Yāra dedim ki böyle hevā-dār iken saña
Çün erdi kaşırına niçin eder güzār āb

Dedi cemālini göricek kendüden gider
Hüsniñ tecellīsinden olur bī-kaşār āb

Doldurdu şīşesin gözümün haşret-i rūhun
Gül yaprağı gibi ki kodu yādigār āb

Ābın murādı buydu ki ere cemāline
Luţf et yüzünü yu ki ola kām-gār āb

Geceyle şuya girme ki tābıyla cisminin
Semsü'd-đuḥā gibi görüne şū'le-dār āb

Eşkim revā olur rūh-i zerdimde güyiyā
Berg-i ḥazān içinde aşar zer-nigār āb

Ka'be kapın yolunda sebīl etmege yaşım
Hecrin beriyyesinde çeker yüz kaşār āb

Durmaz yüzünü görmese bürc-i bedende rûh

Tutmaz karar bulmasa ehl-i hisâr âb

Âhım riyâhı depredüben gam gamamını

Bârân-ı eşkim ile dolar her diyâr âb

Hecrinde dik kılar haber-i vaşlın ârzü

Şan rûz-ı âbda özler rûze-dâr âb

Çadd-i hamîdem ile bu eşkimden özge hiç

Bir çeng görmedim kim ola aña târ âb

Çeşmimden eyleyince gönül mülküne nüzül

Hayl-ı hyâli geçti hezâran hezâr âb

Zülfün uçunda gözlerimin yaşını gören

Şanır ki bâz önünde komuş bâz-dâr âb

Dil yitiğini bulmağa çeşmim mu'azzimi

Bahtı şuya kim ede anı âşikâr âb

Vşlını gördü akmaz ise yaşlarım ne ta'n

Ḳadre erişti sâkin olursa ne var âb

Ol şâh-ı serve eşkim aķıtma dedim dedi
Ser-sebz olur mu bulmayıcak şâh-sâr âb

Ayb etme vaşlın içre kinâr eylesem taleb
Zirâ işitmedim kim ola bî-kenâr âb

Ey hame ağlarım seni k'azaldı râġbetin
Çoķ aķıtalı ol eřiġe müşg-bâr âb

Olmuş iken hayâtına her nesnenin sebep
Çoķ olduġuyçin oldu şalîl-i i'tibâr âb

Zülf ü rûhun hevâsını maľlûb edindi kim
Râh-ı talebde yürüdü leyl ü nehâr âb

Şeh Bâyezid eřiġine yüz sürdüġün görüp
Tâcın ġabâb verdi k'ola tâc-dâr âb

Oldu sarây-i ġadrine gevher-nişâr âb
Oldu 'arûs-ı baġtına âyîne-dâr âb

Ka'be kapına ettiğiyçin durmadan sücüd

Oldu kilid-i tã'at-i Perverdigâr âb

Bu cürm için ki 'arz nazîr eylemiş saña

Her gün yere yür urup eder i'tizâr âb

Ger hâke şalşa zerresini hışmın âteşi

Huşg ola yer yüzünde ne denli ki var âb

Göreydi şuda nîzen ucu sâyesin 'adû

Olurdu içmeden içene zehr-i mâr âb

Bir lâle-zâra berzede tîğınle rezm-gâh

K'ola lâle-zâr içinde çıksa şâd hezâr âb

Çek tîğ-i âb-dârı ki kórğudan içemez

Kâfir diyâr-ı küfrde bir hoş-güvâr âb

Ol kim ede sefîne-i te'yîdini penâh

Ne ğam aña olursa cemî'-i diyâr âb

Şudur cem'i nesneyi pâk eyleyen velî

Hâk-i rehinle pâk olur ey kâm-gâr âb

Öykünmez idi luḡf-ı kelāmınla zihnine
Olmasa cāy-gāh-ı dūr-i āb-dār āb

Erse deñiz kulağına sözün cevāhiri
Olur şadef içinde dūr-i şāh-vār āb

Dīvāne olmadıysa bahārına bahtının
Devrinde n' için ağlar imiş zār zār āb

Meşk-i maḡabbetin şuyı mu düştü saña kim
Ḳul olur içtiğince sığar ü kibār āb

Ār etmesin izin tozu yüz sürdüğüme kim
Ḳāk ile hem-dem olmağa etmedi ār āb

Ma'nide sünbül ü gül reyḡān nişār eder
Şürette gerçi akıdır ebr-i bahār āb

Sözüyle hoş-dem etmege Aḡmed zemāneyi
Akıtdı eşiğine yine müşğ-bār āb

İkbāl bād-pāyına devletle ol süvār

Nice ki hāk hıngine ola süvār āb

Luṭfuṅ zülāli sebz ede dünyā çemenleri

‘Alemde nice kim bitire sebze-zār āb

NEVÂÎ (ö. 1501)

“Su” Redifli Gazeli

Yığlamak kem kılmadı bu dīde-i giryānda şū
İkki arığ ayrılıp ni öksügey ‘ummānda şū

Yitmey il ağığa la’l-i āb dāring cān birür
Bu letafet birle yoqtur çeşme-i hayvānda şū

Ni ‘aceb körgeç yüzüñg köp aqsa yaşım kim bolur
Çeşmeler içre bahār eyyāmıda tuğyānda şū

Her közümdin gāh şū geh kıan aqar küyüñg ara
Tört arığ aqқан mişillig ravza-i rizvānda şū

Cānğa şīrīndür oqung veh ney-şekerdür mü neyi
Yā meğer cān şīresidin boldı ol peykānda şū

İy ki dirsın la’l-i sīr-ābımğa köp leb-teşnesin
Mundın özge yoq işim tā bolğusıdur cānda şū

Sākīyā maħmūrluq ağızım kıurutmuş rağm itip
Bāde ger yoqtur salıp bir sāğar-ı devrānda şū

Şadlığ haylı Nevāyī könglige tüşmey otung
Kim bu menzilning otı köptür velī yok anda şu

NECÂTÎ BEY (ö. 1509)

“Âb” Redifli Kasidesi

Der-Medh-i Sultân Mahmûd

Şaçdı zemîne çün yine ebr-i bahâr âb
Kıldı cihân yüzini yine sebzezâr âb

Hengâm-ı gül durur yine seyr eyle gülşeni
Her güşe sebzezâr durur her kenâr âb

Bu dem çemen arūsını meşşâta-i şabâ
Hüş zeyn itdi oldı aña âyinedâr âb

Nergis çemende tañ mıdur iderse âba meyl
Kaçan ki uyğudan tura ister humâr âb

Divâne gibi tâş ile göğsin dögüb yürür
Yüz üzre her cevânibe leyl ü nehâr âb

Genc-i nihân idi sanasın künc-i hâkde

İtdi bu demde kendüzini âşikâr âb

Ey dil bu mevsim içre olan teşne-dillere

Şâh-ı cihānuş ebr-i kefi eyler nisâr âb

Sultân-ı dehr hazret-i Maḥmūd Ḥan k'anuñ

Cüdi bulutlarından olur her diyâr âb

Bir şehriyârdur o ki a'dası def' için

Gün yok durur ki yapmaya taşdan hisâr âbi

Güş itse dürr-i lafzuñ ey pâdişâh-ı 'asr

Olurdı şermden güher-i şâhvâr âb

Ebr-i 'adâletüñ çü saḳâdur ne ğam eger

Bostân-ı dehre virmez ise rûzgâr âb

Şular ḥabâbdan başına tâc urub gezer

'Aḥdüñde nola olsa şehâ tâcdâr âb

Yaş aḳduğınca gözden ider nâleler göñül

Dolâbı inledür nitekim zâr zâr âb

Luṭfuṅ şuyuyla ḳanda bir olur şehā ki çün
Āb-ı hayāta beṅzemez olsa hezār āb

Görseṅ ne sīm-berleri ‘uryān idüb ḳuçar
Tapuṅda yüz bulalıdan āyīnevār āb

Mihr-i rūḫuṅ hayāli gözüm yaşın itdi germ
Bildüm ki günden olur imiş tābdār āb

Haṭṭ dā’ire çekerse rūḫuṅ üzre vechi var
Rüz-ı bahārda olmaz iken bī-gubār āb

Berkini görse tiĝ-ı cihāngirüṅüṅ senüṅ
Olurdı āfitāb gibi şermsār āb

Rüz-ı masāf şu’le-i tiĝuṅ ki berk ura
A‘dā şanur ki ṭoldı yemīn ü yesār āb

Şevḳ-ı rūḫuṅla sīneye sıĝmaz bu dil şehā
Dolar bahārda nitekim cūybār āb

Oldı Necātī ḫāk işigüṅde nice bir
Ebr-i kefüṅden içmeye ey şehriyār āb

Bir bülbülüm ki gülşen-i medhüñ suvarmaga

İtdi revān kelāmumı Perverdiğār āb

Nice ki ola bād bu hāk ile hem-nefes

Nice ki nār ile bile eyler qarār āb

Hüsniñ bahārı tāze vü ter bī-ḥazān olub

‘Aks-i rüḥuñla her dem ola lālezār āb

KANDÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Ṭoldı cūy-i eşk ile sīnemde olan yāre şu

Seyl ile ṭolsa ‘aceb midür şikāf-i yāre şu

Diñ baña başdan nedür ‘aynumdaki āb-i revān

Çıqma ḥod mümkin degül yüz vech ile kuhsāra şu

Ṭañ mı ṭaşduqça göñül olursa çāh-i dīde pür

Āb ṭuğyānında var ṭolmaq kuru bīñara şu

Āb-i ḥūn-ālūdı ey çeşmüm yiter seyl-āb kı

Kim cerāḥatla olupdur bu dil-i şad-pāre şu

Çan amarsa ęamze-i ser-tizũn ucundan n'ola
Çũn dem-i aşık-durur ol aner-i ũn-bara şu

Ağzını şulandurur her 'aşık-i dil-astenũn
Gelse ger bād-i dehānından leb-i dildāra şu

Teřnedũr Çandĩ n'ola ey ũsrev-i řirĩn-zebān
şun cũlāb-i la'li şunma ol şeker-ęũftāra şu

VEFĀYĪ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Olmasa Mecnũn gibi leyl ũ nehār āvāre şu
Gũvleyũp dũřmezdi ben řeydā gibi kuhsāra şu

Vādĩ-i mişnetde toprak dōřenũp taş yaşdanur
Vechi var dirse ęören 'aşık-durur dĩdāra şu

řĩne-i sũzānuma geldũke peykānuñ řehā
Rāřat olursam n'ola teskĩn virũrmiř yāre şu

Teşnelikten nār-i 'ışık ile zebũn olmiş durur
şayra ęirũp kim-durur viren dil-i bĩmāra şu

Ey Vefāyî t zeler her dem dıraşt-i  mr mi
N'ola biñ c n ile dirsem  arız-i dild ra şu

16. YÜZYILDA YAZILMIŞ ‘‘SU(ÂB-MÂ)’’ REDİFLİ ŞİİRLER

ÂTÂ (ö. 1524-1533 veya 1552'den sonra)

‘‘Su’’ Redifli Gazeli 1

Eşk-i çeşmümle n'ola virsem hadeng-i yâre şü

Yâremüñ tãnzıra bir gün ağzuna alvâre şü

Baħr-i eşke ğarķ iken haddüñ gözümde tutsa yir

Ṭañ degil olur şadefde çün dür-i şehvâre şü

Süz-ı s̄inem s̄akin olsa 'arızuñ görüb n'ola

Eksilür t̄abı birez lâ-büd saçılsa nâre şü

'Arızun 'arz itse çeşmüñ n'ola zülfüñde dile

Virme 'adettür aşarken mücrim-i cãndâre şü

Bulsa şî'rümden melâħat n'ola her mecmû'a kim

Vire gelmişdür letâfet iy 'Aṭâ gülzâre şü

‘‘Su’’ Redifli Gazeli 2

Sözüñ işitse kendüden gider şü

Yüzüñi görse ğod olur ķamer şü

Lebin yaşurdu çeşmümden budur sır
Ki sükker tengidür sevmez şeker şu

Yüzün güldükce niçün aķa eşküm
Çü dirler ķadre irişse diñer şu

Kanı keffüñ gibi bir dürr-feşān baħr
Kanı tigüñ gibi bir pür-güher şu

‘Atā benden yeter dīdār-ı yāre
‘Aceb cüyendedür şām ü seħer şu

HAYRETÎ (ö. 1534-35)

“Su” Redifli Gazeli 1

Göñlüni beñzer ki aķıtmuş-durur bir yāre şu
Şevķden kendin yire urup yürür bī-çāre şu

‘Aks-i rüyuñ şanma baķduķça görinen ābda
Dilde naķş itmiş-durur taşvīrūñ ey meh-pāre şu

Cānumı al tek baña bir buse vir didüm didi

Cān virürseñ ağzuña ʃamzırmayam bir pāre ʃu

Gelmedi gitdi raķīb-i bed-güherden hūy-i nīk

Hārdan güller bitüp aķıtdı seng-i hāre ʃu

Hayretīʔyi urdı hañçerle reh-i kūyında yār

Kaʕbe yolında ʃanasın sundı bir bīmāra ʃu

“Su” Redifli Gazeli 2

Hacletinden yire geçse yiridür her bār ʃu

Haddüne öyküندی haddin bilmedi ey yār ʃu

Ṭağdan her ʃu revān olan degüldür cūybār

Şevķ-ı dīdāruñla olmuşdur dil-i kuhsār ʃu

İdemez şimden girü cennetde de bir dem qarār

Gülşen-i kūyuñda çün gördi senüñ dīdār ʃu

Eşķ-i çeşmüm sū-be-sū kūyuñda olsun ķo revān

Āb-ı rüy-ı gülsitāndur ey yüzi gülzār ʃu

Yalıñuz Ferhād bilmez fenn-i ıřķı hāşılı

Ṭolidur bāzār-ı ğam üstādlarla çār ʃu

Eşk-i çeşmüm gibi dāyim çağlamazdı H̄ayretī
Olmasa aḥvāl-i dilden vākıf-ı esrār şu

“Âb” Redifli Kasidesi

Levh-i zemīne yazsa niçe faşl u bāb āb
H̄üsnün kitābın eyleyimez intiḥāb āb

Tahrīre başlasam kaçan evşāf-ı ḥüsnüni
Odlara tutuşup kalem olur kitāb āb

Ger ‘arızundan ey yüzi gül dāne-i ‘arak
Tamsa virürdi ‘āleme bāy-ı gülāb āb

La'lün firākı ile ağan gözlerüm yaşı
Deryāya düşse ola ‘akīk-ı müzāb āb

Bir katra ağzı yārını tamzursa yire yār
Esrār olup ğubār ola şāfī şarāb āb

Deryāya düşse zerre-i mihr-i cemāl-i dost
Virürdi kāyināta güneş gibi tāb āb

Sen meh-liķānun iſideli ſuya girdügin

Lerzān olur kaçan ki göre āfitāb āb

Yüz buldı ise dilemii ide muķābele

Āyine-i ‘izāruna ey āfitāb āb

Gördi ſafā-yı ‘arızunı gaſy olup revān

Düſdi yüzünün üstine itdi hiçāb āb

Bī-ihtiyār vālih olup gitdi kendüden

Dīdār-ı yarı seyr ideli bī-nikāb āb

Başumda āhum odını yaſumla dir gören

Bir sāyebān-ı āteſe olmuş tınāb āb

Bencileyin fiğānlar idüp devr elinden āh

Döker hemīſe dīdelerinden dolāb āb

Bahtum sitāresini nuḥūsetde göreli

Akıtdı ſubḥa dek gice ‘ayn-ı ſihāb āb

Bir ḥaddeyem ki sīm ü zerün adın andılar

Akıtdı yüzüm üzre gözüm bī-ḥisāb āb

Sāyil görüp gözüm yaşını rūy-ı luḫ ile

Virüp bu ḫastaya yine ṣāfī cevāb āb

Didi yüzini ṣu gibi bir āsitāna sür

Kim buldı ana irmek ile fetḫ-i bāb āb

Pāṣā-yı a'zām ol k'ese luḫı nesīmi ger

La'l ola ḫara ṫaṣ ola dürr-i ḫoṣ-āb āb

Çün adın andı cūṣ idüben ṣu gibi revān

Oḫıdı uṣbu maṫla'ı idüp ḫiṫāb āb

Eyledi āsitānuna çün intisāb āb

Buldı ṣafā-yı ḫalb oluban ḫāmyāb āb

Yüz süreli işigüne bir ḫadre irdi kim

Yıllarla ṫursa gitmeḡe itmez ṣitāb āb

Keffün cihāna ṣol ḫadar eyler niṣār sīm

Rūy-ı zemīne saçmaz o denlü seḫāb āb

Keff-i kerīm ile olımaz bir le'īm eli

Feyz itmede cihānda olur mı serāb āb

ahrun odi iriŒe yaardı havāda nār
Lufun nesīmi esse olurdu tūrāb āb

Tīgūn ‘adū vilāyetini Œöyle yıdı kim
Œan mülk-i aydafā durur itdi arāb āb

Ey pīr olası tāze cuvān tīgūn olmasa
NūŒ eylemezdi rāat ile Œey ü Œāb āb

Tīgūn durur bu arı oyan ara dāyimā
Dönmezdi bulmayaydı eger āsiyāb āb

Tarīk-i bād ile n'ider idi zır geyüp
Tīgūnden itmeyeydi eger ictināb āb

ŒemŒīr-i ‘adlūne ayanup arkalamasa
Yatmazdı Œırtı üstine bi-ictināb āb

‘Adlūn Œu resmedür ki zamānunda usrevā
Hergiz abāb ānesin itmez arāb āb

Bassan riāba vat-i azab pāy-ı ıŒmunı
Olurdu eybetünden eriyüp riāb āb

Ger yer yüzinde kırasın otağ-ı kıadrüni
Şerminden eriyüp ola bu nüh habâb âb

Gerçi ki basdı geçdi yüce âsitânunu
Alçağa düşdi çekdi niçe ıztırâb âb

Deryâda kıatrasın idemez haşra dek beyân
Medhün risâlesin yaza ger bâb bâb âb

Söylerse Hâyreî ne var eş'âr-ı âbdâr
'Âdet durur hemîşe akıdur türâb âb

Bir büstân-ı serv durur bu kıaşide kim
Uğrar kenârına şanasın bî-hisâb âb

Halk-ı cihâna olmuş iken bâ'is-i hayât
Hulk-ı mu'anide ola 'ayn-ı 'azâb âb

Yakmaya nâr sana hevâdâr olanları
Maşşerde şuna ellerine Ebü-Türâb âb

Şu kıoya düşman ocağına tîğ-i âbdâr

Eyleye zulm esāsını yıķup Һarāb āb

Baħtun cuvān u rāyun ola pīr dāyimā

Sāyende iče rāħat ile şeyħ ü şāb āb

DERŪNĪ (ö. 1544)

“Su” Redifli Gazeli

Çeşm-i nem-gīnümde dönmişdür dür-i şehvāra şu

Kim şadefde dür olur Һurduķça ey meh-pāre şu

Oñmaduķdur zaħm-i sīnem cezb ider peykānuñı

Tāze olsa ey kemān-ebru uğurlar yāre şu

Yār iķün aġyāre dil virdüġümü ‘ayb eylemeñ

Virselers dā’im ‘aceb midür gül iķün Һāra şu

Pāy-būsuñ Һasretinden Һāķ ile yeksan olup

Döġinüp Һaşlarla aġlar dem-be-dem bī-çāre şu

Behcet-i meyden nigāruñ gül gül olmuş ruħları

Hem-dem olmazdı Derūnī gerçi herġiz yāre şu

ZÂTÎ (ö. 1547)

“Su” Redifli Gazeli 1

Âhum atar urduğınca şubh-dem ruḥşāra şu

Nāleler peydā olur toқınduğınca nāra şu

‘Āşık-i dīdāruñ olmuşdur meger cānā senüñ

Ṭūr’da Mūsā gibi dā’im gelür güftāra şu

Yüzi üzre sürini sürini geldi kūyuña

Ḥüb beñzer ey melek ben ‘āşık-i dīdāra şu

Ḥüsn-i ḥaṭuñ vaşfi başa varmadı cānā kalem

Ş’ol kadar ṭurdı ki indi ayağına kara şu

Ḳatresin nūş eyleyen ağlar şarāb-i şi’rümüñ

Ṭamladur kuvvetlūdür gāyet diyü bir pāre şu

Ey perī şahrāda zencīrin süriyüp seyr ider

Nev-bahār-i ḥüsnüñüñ dīvānesi bī-çāre şu

‘Ārız-i cānāneden virüp ḥaber şād itdi bād

Zātiyā geydi revān bir mevci mā'ī hāre şu

“Su” Redifli Gazeli 2

Dem-be-dem taqlīd idüb ben ‘āşık-ı didara şu

Seyr ider ilden ile şūrīde-vü-āvāre şu

Olma sengin-dil şaķın ey hāre-i sengin geyen

Nār-ı āhumdan olur bir demde seng-i hāre şu

Yaşumuz hergiz dil-i senginüñe kār itmedi

Eylemez te’şīr bildük taşdan dīvāra şu

Ben harāretten ölürdüm ger ağarmış gözlerüm

Penbe ile ağzuma tamzırmasa bir pāre şu

Gör ne yüzi qaradur andan ‘izāruñ kıskanub

İndürübdür nāmenüñ ‘aynına hāme kara şu

Şuya dönmiş kanımı her dem gözüñ içmek diler

Hōş gelür cānā be-ğāyet merdüm-i bīmāra şu

Ger beni mey öldüre mey-hānede yārān diye

Çekdi ol merhūmı anda ara toprak ara şu

Cām sunmazdı gelüb her kıatre-i bārān aña
‘Ārızun şevkıyle sākī olmasa āvāre şu

Ķalb-i Zātī ‘ārızun ‘arz it şafā kesb eylesün
Hey meded maħrūr olan bīmāra eyle çare şu

SEHĪ BEY (ö. 1548-49)

“Su” Redifli Gazeli

Gün gibi yüksekden uçar irse kūy-i yāre şu
Yardan uçar göresin bir gün ol bī-çare şu

Seyle virdi gerçi kim dünyā evini göz yaşı
Kūy-i yāre varımaz dönüp yürür āvāre şu

Yüz urup toprağa yaşum gitdi kūy-i yāre dek
Turmayup çağlar akar ‘aşık-durur dīdāra şu

Hañçerinden yüregüm zaħmı oñulmaz çāre ne
Ey gönül bilmez misin oñulmaz alsa yāre şu

İşigüñde haste yatur hayliden dermân umar
Leblerüñden şun Sehi'ye ara şerbet ara şu

LAMİ'ZÂDE ÇELEBİ (ö. 1550)

“Su” Redifli Gazeli 1

‘Aşık olmuşdur görelden sen perî-ruhsâra şu
Baş açık şürideñ olmuşdur düşüp tağlara şu

Mâ-cerâsın sâna ‘arz itse eger yaşum benüm
‘Âlemi başdan ayağa ura ey meh-pâre şu

Âb ile olmuş ayağı kuyına tolaşmadan
Başını taş a döğüp olmuş-durur âvâre şu

Sâkiyâ ş’ol deñlü tırdı hizmetüñde şubha dek
Kim surâhîñüñ inüpdür ayağına kara şu

Râh-i ‘ışkuñda senüñ dîvâne olsa eger
Düşmez idi böyle zencirin sürüp tağlara şu

Destüñe şu koymağa degmez senüñ her vech ile
Ayağıña yüz sürüp biñ kerre ger yalvara şu

Ol lebi āb-i ḥayātuñ raḥmı yok ben teşneye
Lem'iyā ger şusuz olsam mā dimez bir pāre şu

“Su” Redifli Gazeli 2

Kendüsin teşbīh idelden 'arız-i dildāra şu
Halk içinde buldı şöhret Hāk bilür bir pāre şu

Nice ol Mecnūn-şifat tağlara düşüp gitmesün
Oldı bir Leylā-ḥırāmuñ 'ışkına āvāre şu

Haste olsam ğam bucağında baña tebḥāleler
Penbe ile tamzırurlar ağızuma bir pāre şu

Gülşen-i kūyuñda karşıña dikilüp turmadan
Ey gül-i ter indi servüñ ayağına kara şu

Bir yumuş oğlanıdır yilüp yopurduğı budur
Yüz sürem bir vech ile dir ḥāk-i pāy-i yāre şu

Mā-cerāsın yaşumuñ bir bir didüm n'olduğın
Ey lebi āb-i ḥayātum gelse ger güftāra şu

Göñli aqsa saña ey gül yüzli n'ola Lem'î'nüñ
Mā-teqaddemden aqa gelmiş-durur gül-zāra şu

HÂFIZ-I ACEM (ö. 1551)

“Su” Redifli Gazeli

Kendüyi benzetdügiçün ‘arız-i dildāra şu
Başın alup gitdi şerminden düşüp tağlara şu

Ol büt-i sengīn-dile derdā ki te’sīr eylemez
Āteş-i āhumdan olur gerçi seng-i hāre şu

Kā’be-i kūyuñ tavāfı hayretinden dā’imā
Tolaşup yüzler sürer her bulduğı dīvāra şu

Nā-bedīd olsa ‘aceb mi sīnede peykānlaruñ
Uğrasa bārāna elbette uğurlar yāre şu

Kesmiş idüm āteş-i hecrüñde cānumdan ümīd
Sepdi peykān-i hadengüñ göñlüme bir pāre şu

Delse tīguñ bağrumı āh itdügüm ma’zūr tut
Kim duḥān olsa zarūrīdür dökilse nāra şu

Nā-ümīd olmuşdı cāndan ḥamdü lillāh kim yine
Ḥafız’uñ göñline sepdi ḥaṇçerüñ bir pāre şu

FUZÛLÎ (ö. 1556)

“Su” Redifli Gazeli

Şaçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara şu
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çäre şu

Âb-gündur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhîṭ olmuş gözümden günbed-i devvâra şu

Zevk-ı tîğundan ‘aceb yok olsa gönlüm çāk çāk
Kim mürûr ile bıraḡur raḡneler dîvâra şu

Vehm ilen söyler dil-i mecrûḡ peykânun sözün
İhtiyâṭ ilen iḡer her kimde olsa yâra şu

Şuya virsün bâḡ-bân gül-zârı zaḡmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse miḡ gül-zâra şu

Oḡşadabilmez ġubârını muḡarrir ḡaṭṭuṡa
Ḥâme tek baḡmaḡdan inse gözlerine ḡara şu

‘Ârızun yâdıyla nem-nāk olsa müjġânun n’ola

Žāyi' olmaz gül temennāısıyla virmek hāra Őu

Ğamm gūni itme dil-i bīmārdan tīĝun dirīĝ

Ğayrdur virmek ħaraĝu gicede bīmāra Şu

İste peykānın göñül hecrinde Őevĝūm sākin it

Şusuzam bir kez bu Őaĝrāda benüm-ĝün āra Şu

Men lebūñ müŐtāĝıyam zūhhād kevŐer Őālibī

Nite kim meste mey iĝmek ħoŐ gelür ħūŐ-yāra Őu

Ravza'-i kūyına her dem durmayup eyler gūzār

'ĀŐık olmuş ĝalibā ol serv-i ħoŐ-reftāra Şu

Őu yolın ol kūydan Őopraĝ olup dutsam gerek

Ğün raĝībümdür daĝı ol kūya ħoymaĝ vāra Őu

Dest-būsa ārzūısıyla ölürsem dostlar

Kūze eyleĝ topraĝum Őunun anuĝla yāre Őu

Serv ser-keşlük ĝılır ĝumrī niyāzından meĝer

Dāmenin duta ayaĝına dūŐe yālvāra Őu

İçmek ister bülbülün kânın meger bir rengile
Gül budâğınınuñ mizâcına gire kırtara şu

Ṭıynet-i pâkini rüşen kılmış ehl-i ‘âleme
İktidâ kılmış şarîk-i Aḥmed-i Muḥtâra şu

Seyyid-i nev‘-i beşer deryâ-yı dürr-i ıştıfâ
Kim sepüpdür mu‘cizâtı âteş-i eşrâra şu

Kılmağ için tâze gül-zâr-ı nübüvvet revnâkın
Mu‘cizinden eylemiş izhâr seng-i ḥâre şu

Mu‘cizi bir baḥr-ı bî-pâyân imiş ‘âlemde kim
Yetmiş andan miñ miñ âteş-ḥâne-i küffâra şu

Ḥayret ilen barmağın dişler kim itse istimâ‘
Barmağından virdüğün şiddet günü Ensâra şu

Dösti ger zehr-i mâr içse olur âb-ı ḥayât
Ḥaşmı su içse döner elbette zehr-i mâra şu

Eylemiş her kıtreden miñ baḥr-ı rahmet mevc-ḥîz
El şunup urğaç vuzû için gül-i ruḥsâra şu

Hāk-i pāyına yetem dir 'ömrlerdür muttaşıl
Başını daşdan daşa urup gezer āvāre şu

Zerre zerre hāk-i dergāhına ister şala nūr
Dönmez ol dergāhdan ger olsa pāre pāre şu

Zıkr-i na'tün virdini dermān bilür ehl-i haṭā
Eyle kim def'-i ḥumār için iḥer mey-h'āre şu

Yā Ḥabība'llāh yā Ḥayre'l beşer müştākuṇam
Eyle kim leb-teşneler yanup diler hem-vāre şu

Senseṇ ol baḥr-ı kerāmet kim şeb-i mi'rācda
Şebnem-i feyzüṇ yetürmiş şābit ü seyyāra şu

Çeşme-i ḥürşīdden her dem zülāl-i feyz iner
Ḥācet olsa merḳadüṇ tecdīd iden mi'māra şu

Bīm-i dūzaḥ nār-ı ḡamm şalmış dil-i sūzānuma
Var ümīdüm ebr-i iḥsānuṇ sepe ol nāra şu

Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzūlī sözleri

Ebr-i nīsāndan dönen tek lü'lü'-i şeh-vāra şu

Hāb-ı ğafletden olan bīdār olanda rüz-ı haşr

Eşk-i haşretten tökende dīde-i bīdāra şu

Umduğum oldur ki rüz-ı haşr maħrūm olmayam

Çeşme-i vaşluñ vire men teşne-i dīdāra şu

HAYÂLÎ BEY (ö. 1557)

“Su” Redifli Gazeli 1

Dökse ger çeşmüm habābı sen semen-ruhsāra şu

Çanlu yaşum gibi boyansun kızıl çanlara şu

Vādī-i hayretde zencīrin sürür dīvānevār

‘Āşık olmuşdur meger rüz-ı ezel dīdāra şu

Tīrūñ alduñ kaldı peykānuñ dil-i mecrūħda

Dōstum incinme kim dirler uğurlar yāre şu

Çalbümi pāk eyledüm alāyişinden ‘ālemüñ

N’ola ben dil-teşne dirsem ‘arız-ı dildāra şu

Öykünelden haddine şem‘ün diline düşdi nār

Yārdan uçurdılar meyl itdügiçün yāre şu

Hep senüñçündür leb-i cūyuñ bu deñlü nālesi

Çatı gönñlüñden şikāyetler ider taşlara şu

Ol boyı servüñ Hıyālī gözlemekden yolların

Lāle-i şahrālaruñ indi gözine kara şu

“Su” Redifli Gazeli 2

‘Aşıkane gönñlünü akıtmasa idi yāra şu

Olmaz idi vādī-i ‘aşka düşüp āvāre şu

Ka‘be-i kūyuñda kıldum gözlerüm yaşın sebīl

Teşne-diller çağrışup derken meded bir pāre şu

Mā‘il olma ser-keş ol maħbūba istiğna gerek

Serv baş eğmez ayağın öpe ger yalvara şu

Sākiyā bozsa ‘aceb mi hāne-i zühdü şarāb

Çün esāsından yıkar erişse bir divāra şu

Cānum aldunı kayd-ı ‘ālemden hālāş etdüñ beni

Ḳanum içdi gözlerüñ verdüñ iki bīmāra şu

MUHİBBİ (ö. 1566)

“Su” Redifli Gazeli 1

‘Āşık olmışdur ezel ol ‘ārız-ı cānāna şu

Anuñ-ıçun tağlara düşüp yürür āvāre şu

Vādi-i zulmetde bu dil ҡaldı İskender gibi

Teşnelikden virdi cān bulmadı ol bī-çāre şu

Hūblar göñli katıdur çünki seng-i hāreden

Göz yaşı yir eylemez nite ki seng-i hāre şu

Bāğ-ı hüsnuñde şehā bir toğru hizmetkārdur

Durmag-ıla indi servüñ ayağına ҡara şu

Naḥl-i ҡaddüñi nigārā eşk-i çeşmümden sakın

Keşret itse didiler eyler ziyān eşcāra şu

Şām-ı miḥnetde Muḥibbī key katı dil-ḥastedür

Çıkmadın cānı lebinden gel vir ol bīmāra şu

“Su” Redifli Gazeli 2

N’ola göz yaşın akıdursa ol gül-ruhsāra Şu

OlıgelmiŐdür ezel dirler aķar gŐlzāra Şu

ZŐlfŐnŐn zencirine dil baēlayup dīvānedür

Kim başın taşdan taŐa döküp yŐrür taēlara Şu

Zaħm-i tirŐne anuņçŐn dokerem göz yāŐını

Tā ebed oņulmaya dirler olıcaē yāra Şu

GözŐmŐn yāŐına ser-keş yār istiēnā Őatar

Baş eger mi serv ayaēına dŐŐŐp yalvara Şu

Bu Muhibbī teşne-dil olur ħarāretten helak

Virmez iseņ ger zŐlal-i la’lden bir pāre Şu

GUBÂRÎ (ö. 1566)

“Su” Redifli Gazeli

Yâr zülfin ref' ider ursa kaçan ruhsâra şü
Nitekim kalkar duhân her dem urılsa nâra şü

Ol 'izâr-i pür-leţâfetle bu haţţ-i 'anberîn
Bâğ-i hüsn içre şalınmışdur benefşezâra şü

Hasret-i hâlûñle yollar gözlemekden dem-be-dem
Gözlerine nergisüñ indi çemende kara şü

Gün degüldür bu görinen gökde ey mâhum benim
Şaldı hüsnüñ pertevini günbed-i devvâra şü

Çeşme şanma çağlayup yir yir akan kuhsârda
Oldı âhumla eriyüp cümle seng-i hâre şü

Kimse yok ebr-i bahâruñ gayrı dönmez üstüme
Penbe ile tâ vire bir kaçtre ben bîmâra şü

Ey Ğubârî yire geçsün göreyin Kârûn gibi
Kendüyi teşbîh idermiş hâk-i pâ-yi yâre şü

RAHMÎ (ö. 1567-68)

“Su” Redifli Gazeli

Her habâbı dîdedür bakmağa rüy-i yâre şu

Ṭolanup kûyın olur bir ‘âşık-i âvâre şu

Diyeli şîrîn lebûñ vaşfın bu çerḥ-i pîre-zen

Kendüyi Ferhâdveş tağdan atar bî-çâre şu

Cân virürsem gönçeveş hecr-i lebûñle bağda

Penbe-i ebr ağızum içre tamzıra bir pâre şu

Sînem üzre dâğlar güller elifler servler

Cûy-i eşkümden akar her demde ol gül-zâra şu

‘Arızuñ vaşfında Raḥmî ah ile çekse n’ola

Nâle peydâ olur toқınuğınca nâra şu

FEVRÎ (ö. 1570-71)

“Su” Redifli Gazeli

Mā-cerā-yi eşkümi ‘arz itmek için yāre şu
Yüz sürüp her sū revān oldu düşüp yollara şu

İtmez idi ‘āşık dīdār-i dildār olmasa
Pisterin hāk-i siyeh bālīni seng-i hāre şu

Düşdi sen Leylā dili sengīn için Mecnūnvār
Döginüp taşlarla şahrālara āvāre şu

Pārelendi hasret-i tīguñla teşne yüregüm
Ol dem ey rūh-i revān irgür meded bir pāre şu

Şi‘rūme luṭf-i ‘izārı vaşfidur şüret viren
Nitekim virür tarāvet Fevriyā gül-zāra şu

BEHİŞTÎ (ö. 1571-72)

“Su” Redifli Gazeli

Her kaçan gelse hevâ-yi ‘arîzuñdan zâra şü

Pâreler kendin habâb-i mey gibi âvâre şü

Niyyeti budur kaçâr-i ebre olmağdan süvâr

İde saqqâlîk işigüñ Ka’be’sinde vara şü

Şüfî hâlvetde harâret gösterüp baş döğdügin

Hâletinden şanma gözinde uçar bir pâre şü

Rüstâyîler ma’arifle bulur destârumız

Nitekim gül zînetin eyler müyesser hâra şü

Sâye şanma hatt-i yâruñ hayretiyle tûrmadın

Ey Behiştî indi servüñ ayagına kara şü

ULÛMÎ (ö. 1575-76)

“Su” Redifli Gazeli

Gülşen içre tolaşur turmaz olup āvāre şu
İRmege sen serv ayağına diler bī-çāre şu

Seng-diller cevriñi çekmekde öykünmez baña
Kānķı taş katıysa ursun başını bī-çāre şu

Dāmenüñe zerrece kondurmamağ için ğubār
Gözlerüm saķķāları her dem seper yollara şu

Dil-berüñ göñli ḥasūda mā'il olursa n'ola
Alçağa mā'il olur çün ey dil-i bī-çāre şu

Yirlere düşdi yüzi utandığından dostlar
Kendüyi nisbet idelden 'arız-i dildāra şu

Zāhidā bozsa 'aceb mi ḥāne-i zühdi şarāb
Kim esāsından yıķar irince bir dīvāra şu

Ābdār eş'ār ile sūz-i dili teskīn ider
Ey 'Ulūmī sākin eyler çünki irse nāra şu

AŞKÎ (ö. 1576-77)

“Su” Redifli Gazeli

Şevk-ı hüsninden gözüm akıtdı küy-ı yâre şu

Güiyâ ebr-i bahârîdür döker gülzâra şu

Zülf-i pür-çine hatâ irgürmesün yaşum şaķın

Çoķ ziyân eyler toķınsa nâfe-i Tâtâra şu

Ruĥlaruĥ vaşfın dile alsam zebânum tîz olur

Keskin olmaz mı virilse tiĝ-ı cevherdâra şu

‘Arızuĥ ‘aksin başupdur baĝrına âyînevâr

Vechi vardur diseler irmiş durur dîdâra şu

Zülfüĥ uciyla lebüĥ şunma raķibe zehr olur

Ebr-i nîsândan kaçan düşse dehân-ı mâra şu

Âhum artar sîneme urduķça tiĝ-ı âbdâr

Düdlar peydâ olur toķınuĥınca nâra şu

Câm-ı la’lünden eyâ ser-çeşme-i âb-ı hayât

Teşnelikden cān virür 'İşķī meded bir pāre şu

LATÎFÎ (ö. 1582)

“Su Redifli Gazeli

Eşķ-i çeşmüm gibi olmışdur meger āvāre şu

Ol sebebden 'ışķ ile düşmiş-durur taşlara şu

Āteş-i fūrķatle ol dem kimse bakmaz hālūme

Kirpügüñ tamzırdı ağzuma yine bir pāre şu

Leylī-i zūlf-i nigār için beni ağlar görüp

Şevķ ile Mecnūn-şıfat düşdi o dem taşlara şu

Gül yüzüñ yādına çeşmüm yaş dökerse n'ola kim

Bu muķarrerdür ki aķar dā'imā gül-zāra şu

Ey Laţifī geşt-i bāğ ide diyü ol lāle-ħad

Ṭura ṭura indi servüñ ayağına ķara şu

YAHYA BEY (ö. 1582)

“Su” Redifli Gazeli

Cân virürken hañçerüñden şun baña bir päre şu

Hâlet-i nez' üzre ğāyet hoş gelür bīmāra şu

Hasret-i didāruñ ile ağlamağdan rüz u şeb

‘Aynına Āb-ı Hayātuñ indi cānā kara şu

Geçse peykānuñ gönülde arturur efgānumı

Nāleler peydā ider tokunduğınca nāra şu

Zerre-veş ‘akluñ perīşān itme şun‘-ı Hağğa bağ

Gün gibi mirşād-ı ‘ibretdür ülü'l-ebşāra şu

Lāciverdī cedvel eyle şafha-i dīvānuñā

Ağsa ey Yağyā virür zīnet çü her gülzāra şu

FĪKRÎ (ö. 1584)

“Su” Redifli Gazeli

‘Ăşıķ olmuşdur meger rûz-i ezel didāra şu
Kim hevā-yi ‘arızuñla dem-be-dem āvāre şu

Bir daħi görmek temennāsın kılp dīdāruñı
Yüzini topraġa sürer dā’imā bī-çāre şu

Başını aşıġa şalup ģālūmi yazmaġ ile
Ĥāmenüñ indi gözüm nūrı gözine kıra şu

Jālelerle şaħn-i gülşende tamām el yur çenār
Subĥ-dem ol ġonçe-leb ursa gül-i ruĥsāra şu

Künc-i ġamda gözlerümden ġayrı bir dem Fikriyā
Virmedi bir kimse bir içim dil-i bīmāra şu

RİNDÎ (ö. 1585)

“Su” Redifli Gazeli

Yañıluban öykünelden ‘arız-i dildāra şu

Kim delik olsa geçerdı yirlere bî-çāre şu

Ben za’ifüñ üstüh’anı yüzini döndürmeye

Ger virürse ol nigārum tīg-i cevherdāra şu

Yüzini görsem diyü yāruñ gice gündüz şehā

Bāğ ü rāğı tolanup arar olup āvāre şu

Olalı ‘ışkuñ es̄iri n’eyledi gör aña ‘ışk

Niçe yārlardan uçurdu oldu pāre pāre şu

Nāle eyler Rindî üstine dökilse göz yaşı

Nāle vü feryād ider ş’ol dem dökilse nāra şu

NAZMÎ (ö. 1585-86)

“Su” Redifli Murabbası

Olub bu eşk-i çeşmüm bir dükenmez mâ-cerâ her şu
İder her serv-ğaddi cüst ü cü hep dâyimâ her şu
O yüzden bu yaña hem itmege kesb-i şafâ her şu
Ağar şu gibi gönlüm serv-ğadlerden yaña her şu

Ağar gülşen-be-gülşen bâğ bâğ eşküm revân olup
Dolanur her dem âhum [kim] peyüñ her sũ devân olup
Gelüp cüşa o dem hem ışık ile na'ra-zenân olup
Ağar şu gibi gönlüm serv-ğadlerden yaña her şu

Yiler her gül-rũhuñ sünbül mişâli mũyũ büyũnda
Olur onu gül-izâruñ bũlbũli gül-zâr-ı kũyũnda
Olur onu demde her bir serv-ğaddũñ cüst ü cũyũnda
Ağar şu gibi gönlüm serv-ğadlerden yaña her şu

Ğaçan kim serv-ğadler seyr-i gül-zâr itse nâz ile
Düşer her binũñ pâyına envâ'-ı niyâz ile
Ebed bak eylemez bir kesden olmaz ihtirâz ile
Ağar şu gibi gönlüm serv-ğadlerden yaña her şu

Hevāya dūşüp āhum birle yil gibi yiler her dem
Dağı her çağ yaşum birle olup cūy çağlar etek boyu
Bu hāl ile geçürür oldı şimdi Nazmiyā ‘ālem
Aķar şu gibi gönlüm serv-ķadlerden yaña her şu

“Su” Redifli Gazeli 1

İdelden hūsnūñe cānā nazār şu
Reh-i ‘aşķunda yıllardur yiler şu

Olaldan ‘aşķ-ı dīdāruñ ey dost
Yüzüñ gördükce kendüden gider şu

Ķılır kıblem ķapuña secde dāyim
Ki yüzün topraĝa her şu sürer şu

Olupdur ey perī ‘aşķunla şeydā
Anuñ-ķün yüce yirlerden uķar şu

Çemen kim ‘arīzuñ haţtına benzer
Anuñ-ķün anı baĝrina başar şu

Gider haţtuñ nigārā ‘arızundan
Ğubār ile bulur zīrā keder şu

‘Acebdür ‘aşk ile üns itdügi dil

Ki yanar od biri biri açar Şu

Gözüm düşür gönlüm  addüñe pes

Ter z y ile b l ya çıkar Şu

Ter z y ile bal dan segirdüp

Özin c n-b z-veş p r t b ider Şu

Har m ler gibi taşlardan inüp

Niçe evler basar yollar keser Şu

Olubdur Nazmiy  d d ra ‘ Őı 

Zih  hoş- ab‘ u p k ze-güher Şu

“Su” Redifli Gazeli 2

M selsel kim olur her Şu rev n Şu

Olur d d r Őev iyle d v ne Şu

M Őerrefd r Őaf  birle ki ezelden

Olupdur ‘ Őı -1 d d r olan Şu

Olur her çeşmede bir ‘ayn-ı kevşer
İder ‘ayn ile ol hâlin ‘ayân şu

Kim olursa ana vire revân-ı cân
Kime olursa virür tâze cân şu

Virür şâfi şafâ gülşende her şu
Ki olur Nazmî revân olup devân şu

“Su” Redifli Gazeli 3

Çün leţâfet birle benzer ‘arız-ı dil-dâra şu
Virür ol yüzden şafâyile şeref gül-zâra su

Gitmese n’ola dilinden şevk ile şâfi şanemâ
Kendini teşbîh ider çün ‘arız-ı dil-dâra şu

‘Aks-i rûy-ı yâri başsa bağrina âyîne-vâr
N’ola ‘aşıkdur ezelden tâ ebed didâra şu

‘Aşk derdinden müselsel mâ-cerâ-yı eşkümi
‘Arz ider her şu revân olup revân ol yâre şu

‘Ărız-ı dil-ber ĥayāli bu dil-i mecrūĥda
N’ola alsa Nazmiyā unkim uğurlar yāre Şu

“Su” Redifli Gazeli 4

Gönlini aıtmasaydı sevdüğüm sen yāre Şu
Hi düşmezdi delürüp göz göre ağlara Şu

Kendüden gitmekdedür yendek(daima) delürüp sevgüden
Düşmesin hi [derde] uğrar yüce yüce yāre Şu

Bu gözümün arasın sen Şanma oğlancık bebek
Aęlamadan gözüme derdüñle indi ara Şu

Bu şınık göñlümde aldıysa yañaęuñ sevgüsi
N’ola sevdiğim bilürsin kim uğurlar yāre Şu

Bu gözüm ok yaş [döke] göre ki eñ Őoñ oldurur
amzıraca öldüğüm ağ ağzuma bir pāre Şu

“Su” Redifli Gazeli 5

‘ĂŐık olaldan berü dīdāra Őu
Mübtelādur ‘ārız-ı dil-dāra Şu

Cüst ü cü-yı serv-ğadd-i yâr için
Bâğ bâğ aķup varur gül-zâra Şu

Olmasaydı ‘ışk-ıla Őûrîde-ğâl
Şöyle gelmezdi müselsel zâra Şu

Geçmese hergiz n’ola çağlañlıđı
‘AŞk Şeydâsıdurur bî-çâre Şu

Nazmî gibi mübtelâ-yı ‘aşkdur
Kim gezer nâlân olup âvâre Şu

“Su” Redifli Gazeli 6

Benzeyelden ‘arız-ı dil-dâre Şu
Luğf-ıla virür Şeref gül-zâre Şu

‘Arız-ı yâri añup dil âh ider
Nâle eyler pes doķunsa nâra Şu

Yaza yaza ĥatğ u ‘arız vaŐfını
Ĥâmenüñ indi gözine ĥara Şu

Mâyil olsa gördügi dil-dâre dil

N'ola kim 'âşıkdurur dîdâre şü

Nazmîye tîğ urdı dil-ber virdi şan

Bir ölümlü hasteye bir pâre şü

SUBHÎ (ö. 1599-1600)

“Su” Redifli Gazeli

Oluban şūrîde vü şeydâ cemâl-i yâre şü

Vādî-i hasretde göz yaşın döker bî-çâre şü

Teşneyem kandur beni âb-i hayât-i la'lüñe

Ey tabîbüm ölmedin irgür dil-i bîmâra şü

Ťañ degül yaşum delü kanlılık itse dem-be-dem

Kim bulanmayınca Ťırılmaz çün ey meh-pâre şü

Bâğda yollar gözetmekden gelür diyü seni

Ey gül-i ter nergisüñ indi gözine kara şü

Hoş safâ diken varup düşmezdi halkuñ diline

Şubhiyâ öykünmese ol la'l-i güher-bâra şü

BÂKÎ (ö. 1600)

“Su” Redifli Gazeli

‘Âşıkâne gönlünü akıtmayadı yâre şu

Olmaz idi vâdi-i ‘aşka düşüp âvâre şu

Kâ’be-i küyinde kıldım gözlerim yaşını seyl

Teşne diller çağrışup dirken meded bir pâre şu

Mâ’il olma serkeş ol maḥbûba istignâ gerek

Serv baş eğmez ayağın öpe ger yalvare şu

Vâdi-i ḥayrette zencîrin sürer dîvânedir

‘Âşık olmuşdur meger rûz-i ezel dîdâre şu

Bâkîyâ bozsa ‘aceb mi ḥâne-i zühdü şerâb

Çün esâsından yıkar irişse bir dîvâre şu

FÂRÎSÎ (ö. 1622)

“Su” Redifli Gazeli

‘Âşık olmuşdur meger ki sen perî-ruhsâra şü

Anuñçün tağlara düşmiş gezer âvâre şü

Hasretiyle ger belâ-yi ğamda cân virdüm dirîĝ

Ağzuma tanzırmadı kimse benüm bir pâre şü

Olmasaydı tâ ezel dîvâne-i ‘ışk-i cemâl

Düşmez idi ğâlibâ Mecnûn-şıfat tağlara şü

La’lüne cân virdüğüm zülfün şebinde ol durur

Hoş gelür dirler giceyle teşne-i mey-h’âra şü

Fârisî eylerse n’ola kıyuña eşkin revân

Çanda ise çün muğarrerdür aqar gül-zâra şü

SELİKÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Yok kararını cüst ü cüy-ı yâr eder bî-çâre şu

Var-ısa bencileyin ‘âşık-durur dîdâra şu

Ben za’îfi küy-ı yâra ileden eşküm-durur

Nitekim berg-i hazânı iledür gülzâra şu

Devr-i hüsnünde yaşum gündən güne efzûn olur

Kim bahâr eyyâmı ola artar ey meh-pâre şu

Haçerüñden dil şafâ kesb eylese cânâ senüñ

Hõş gelür gâyet harâretlü olan bîmâra şu

‘Ârızuñ göñlüme geldükçe fiğân etsem n’ola

Nâleler peydâ olur tokıñduğınca nâra şu

Dõstum dîdâruñı bir kerre görmişdür senüñ

Cüst ü cü eyler yine görem deyü bî-çâre şu

Çatı göñline nigâruñ hiç te’sîr eylemez

Âteş-i âhumdan olur gerçi seng-i hâra şu

Gāh geh hōd-bīn olur yokdur benüm mislüm deyü

Gösterür ‘aksini beñzer ara mir’āt ara şu

Süz-ı sīnem artuğ olur gözlerüm dökdükçe yāş

Ey Selīkī söyünür gerçi dökilse nāra şu

SELMÂN-I KADÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Künc-i ğamda teşne-dil kaldum meded bir pāre şu

Ey ṭabībüm ol dem ihsān eyle ben bīmāra şu

Zahm-i tīġuñdan ölürse ey perī-ruḥ ehl-i ‘ışk

Dökmesün lāzım degül hiç bütün efgāra şu

Geydürüp bir cübbe-i sīmīn şabāya her ḥabāb

Büy-i zülfüñçün tutar baş üstine bī-çāre şu

Cüy-i eşk-i ‘āşıkı başmaġa āheng eylemiş

Gördügi dem yaşımı tiz geldi istıġfāra şu

‘Aks-i ruḥsāruñ derünında görüp ey māh-i nev

Şaldı mevcı şevkden bu günbed-i devvāra şu

Āb-i Kevşer diseler Selmān ʔaṅ mı Şi'ruṅi
Bağladuṅ la'l-i lebi vaşfında çün eş'ara Şu

SIDKÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Seng-i miḥnetle döger başın gören bî-çāre Şu
Ḥasret-i pā-busuṅa ʔurmaz yiler āvāre Şu

Gözlerümden aḳsa eşküm bu göñül efgān ider
Şöyle kim artar şadāsı iricek çün ğāra Şu

Gūyiyā düşmiş cüdā vāşl-i nigār-i yardan
Kim olur hem dem revān şahrāya vü kuhsāra Şu

Ḥastedür hecrüñle dil la'lüñ baṅa āb-i ḥayāt
Şöyle kim mergüb olur ḥaste vü bīmāra Şu

Ṭab'-i nazmuṅ Şidḳiyā āb-i revānveş oldı pāk
İşidürse Şi'ruṅi ol dem gele güftāra Şu

MÜ'MİN ÇELEBÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Çün laṭîf āyîne düşdi ‘arîz-i dildâra şu
Pes nazargâh oldu çeşmüm ‘âşık-i didâra şu

La’lûñ ü hâlûñ añup iki gözümdeñ aqdı yaş
Birisî oldu Kızılırmaq birisi Kârâşu

Tille şanmañ menba‘-i cüyü anuñ aşlı budur
Döymedi âhum odına oldu seng-i hâre şu

Teşnedür cânâ Hüseyn-i dil bulunmaz çâre şu
Mâlik oldu la’lûñe kaldı Yezîd ağıyâre şu

Serv ayağında çün ey Mü’min olur şu bî-naẓîr
Hoş redîf oldu senâ-yi serv-kâmet yâre şu

REVÂYÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Taglara düşmiş yürür Mecnûnveş âvâre şu

Bir saçı Leylâ gözi âhû için âvâre şu

Eşk-i çeşmüm mâ-cerâsından eşer bulmuş gibi

Yüzini sürmüş geçer küyuñda her dîvâra şu

La'l-i yâre cân virürken baña pendüñ şüfiyâ

Güiyâ şeytân şunar îmân için bîmâra şu

Gülşen-i hüsnî 'arağ-rîz oldı şanmañ kim anuñ

Serv kıddüñ arzûsına gelür âvâre şu

Ey Revânî ben nice ağlamayayın zâr zâr

Ş'ol perî-rüyı görelden başlamışdur zâra şu

GEDÂYÎ (ö. ?)

“Su Redifli Gazeli

Uğrayaldan şevk-i ruhsâr ile kûy-i yâre şü
Haylî yüz şuyını hâşıl eyledi gül-zâra şü

Derdüm artar gelse tîğüñ sîne-i mecrûhuma
Zahmetini arturur lâ-büd alıcak yâre şü

Çanda yüz yusun gözüm yaşı katında âb-i cû
Çanlı yaşum çatresinden boyanur çanlara şü

Yüz ağardur giderek beñzer delü çanlı yaşum
Ne çadar bulansa çurılır çü vara vara şü

Leblerüñ zikriyle hüsñüñ fikri egler göñlümi
‘Aşıküñ göñlini açar ara gülşen ara şü

Ey Gedâyî meşrebine şad hezârân âferîn
Böyle ‘âlî-çadr iken meyl ider alçaklara şü

VECHÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Göñlini aqıtmasa ol serv-i gül-ruhsāra şu

Yüzi üzre sürinüp varmazdı gül-zāra şu

Cām-i la’lüñ nüş idicek tıguña meyl eylerem

Dostum maħmūr olıcaķ çok iķer mey-h’āre şu

‘Āşık-i dīdārdur dīdār haķķı şübhesüz

Sīnesini taşlayup başlayalı reftāra şu

‘Ārız-i cānānede haţţ-i siyāhı görmedin

İnmesün Yā Reb kimesnenüñ gözine ķara şu

Vechī dīvānuñda şi’r-i ābdāruñ dir gören

Bir mühendis hendeseyle aqıdur gül-zāra şu

EFLÂKÎ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Teşneyem āb-i zülālũnden meded bir pāre Şu

Ey řabīb-i cān ölür irmezse ben bīmāra Şu

İntizār olup leb-i řirinũñũñ güftārına

Husrevā Ferhād’uñ olmuřdur dűřüp řađlara Őu

Yűsuf’ını řurda aldurmuřlayın Ya’ķub vār

Ol sebebden irdi ‘aynına bñaruñ çara Şu

Řařlar ile dűginűp gögsi gögerse vechi var

‘Āřık olmuřdur ne çāre eylesűn āvāre Őu

Çanlı yaşum çeşmeler olup aķar Eflākiyā

Acıyup deryālar oldu ‘ālemde bī-çāre Şu

AHMED BEY (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Tāze gül-ruḥsārına terden döker dildār şu

Āteş-i Mūsādan eyler her zamān izhār şu

Ḥāk-i pāy-i yārdur ancaḳ ‘ilācum iy ḥakīm

Gözlerimden rüz u şeb ıturmaz aḳar her bār şu

Bāde-i vaḥdetden almuş ğālibā bir cür‘a kim

Şāf olupdur gösterür āyine-veş dīdār şu

Ğıll u ğışdan pāk olup buldı kudüretten şafā

Ḳurtılup ğafletten oldı rüz u şeb bīdār şu

Ḥāl-i ruḥsārın ‘aceb sāhirdür iy gül-çihre kim

Gāhi āteş ‘arz ider geh gösterür seyyār şu

Mevc urup deryā-yı eşküm dīdeden oldı revān

Ḳorḳaram kim ‘ālemi ğarḳ eyleye yekbār şu

Ḳurtılup taḳlīdden taḥkīka irse n’ola şeyḥ

Pāk olur aḳmağ ile ḥāḳ üzre her murdār şu

Āb-ı hayvān istemez la‘lün şarābın nūş iden
Çandı onlar dostum lāzım degül tekrār şu

Teşne dīlden çıkmadı bir dem hayāl-i hañçerün
Ārzu eyler nigārā her zaman bīmār şu

Bāğ-ı hüsnünden şehā men‘ itme çeşmüm yāşını
Tāze vü ter tutmağa lāzım-durur gülzār şu

Dehr-i dūndan Ahmedā kim şikāyet eyleyem
Yidüğüm ğamdır elinden içdüğüm hūn-bār şu

17. YÜZYILDA YAZILMIŞ ‘‘SU(ÂB-MÂ)’’ REDİFLİ ŞİİRLER

RIZÂYÎ (ö. 1629)

‘‘Su’’ Redifli Gazeli

‘Aşık-i dîdâr-i dildâra dönüp âvâre şü

Akdı bu gönlüm gibi bir serv-i hoş-reftâra şü

Dâmen-i yâre ğubâr irgürmesün âhum diyü

Gözlerüm saĸkâları tırmaz döker yollara şü

‘Âlemi seyl-i fenâya virdi çeşm-i eşk-rîz

İtmedi ammâ eşer bu âh-i âteş-bâra şü

Ġarĸa-i seyl-âb-i eşk ol dem baña rikĸat idüp

Döginüp taşlarla ağlar muttaşıl bî-çâre şü

Ey Rızâyî oldı Ceyhün-i sirişküñ cüy-i hün

Gerçi kimi Kızılıрмаĸ’dur kimisi Ġaraşu

SABRÎ (ö. 1645)

“Su” Redifli Gazeli

Bilmeyüp öyküdi çün kim ‘arız-i dildāra şu

Hacletinden yire geçse yiridür bî-çāre şu

Yüzi üzre sürinüp geldügi budur kûyına

Kim diler bu vech ile yüz süre pāy-i yāre şu

Bî-ķarār oldı yiler āvāre bād-i şubḥ-veş

Göñlin aķıtdı gibi sen serv-i hoş-reftāra şu

Zülfüne ķarşu yüzün görüp göñül aķmaķ neden

Aķar imiş ķadre irse çünki ey meh-pāre şu

Kûyuña varduķça Şabrî göz yaşın dökse n’ola

Arturur çün kim ķarāvet aķıcaķ gül-zāra şu

SÂBÛHÎ (ö. 1647)

“Su” Redifli Gazeli

Yüz yumazdı geldüginde dā’imā gül-zāra şu

Öykünelden çok şafā kesb itdi ḥadd-i yāre şu

Mihr ile māhı tıtlmış řanmañuz inmiş durur

Hecr-i dildār ile çerhũñ gözlerine kara şu

Sāķiyā mecrũhdur gönũm gider mey şunmağıl

Bilmez misin anı ey meh-rũ ki sevmez yāre şu

Eşk-i çerřmũm āh-i sũzānum görũp Ferhād-veş

Başladılar nāleye kũh ü fiđañ ü zāra şu

Bir dem içinde yağardı ālemũñ hep rahtını

Urmasaydı gözlerũm bu āh-i ateş-bāra şu

Teşne-dildür bu řabũhĩ haste tiğ-i dil-bere

Bilür iken sũdmend olmaduğın bĩmāra şu

NEřĀTĪ (ö. 1674)

“Su” Redifli Gazeli

Yok kararı cüst ü cũy-i yār idüp bĩ-çāre şu

Var ise bencileyin āřık-durur dĩdāra şu

Ben za’ifi ķũy-i yāre ileden eřkũm durur

Nitekim berg-i ħazānı iledür gül-zāra Şu

Devr-i ħüsnüñde yaşum günden güne efzün olur

Kim bahār eyyāmı olsa artar ey meh-pāre Şu

Ħançerüñden dil Őafālar kesb ider cānā senüñ

ĦoŐ gelür ğayet ħarāretlü olan bīmāra Şu

Ķatı gönline nigāruñ ħiç te'sir eylemez

ĀteŐ-i āhumdan olur gerçi seng-i ħāre Şu

Süz-i sinem artuĶ olur gözlerüm dökdükçe yaş

Ey NeŐātī sürinür gerçi dökilse nāra Şu

ENVERĪ (ö. ?)

“Su” Redifli Gazeli

Pür-ħabāb olmuŐ gider ŐevĶ ile kūy-i yāre Őu

‘ĀŐıĶ-i dīdār olup olmuş-durur āvāre Şu

Pāk-meŐreb bir yüzi Őulı güzel mānenddür Şu

Öykünürse vechi vardur ‘arız-i dildāra Şu

Vaşf-i ĥaddin derc iderken ř'ol ĥadar fikr eyledüm

Ĥāmenüñ ayağına ey ĥ'āce indi ĥara şu

Ṭađ kesmekden özin Ferhād'dan yüksek tutar

Baña gelse ĥomaz alĥaĥ ider bī-ĥāre şu

Ağlayup taşlarla dögmeĥden gögerdi sīnesi

Enverī beñzer ki dirler 'āřık-i dīdāra şu

18. YÜZYILDA YAZILMIŞ ‘‘SU(ÂB-MÂ)’’ REDİFLİ ŞİİRLER

YETİM-İ KADÎ (ö. 1746)

‘‘Su’’ Redifli Gazeli

Çağırup miñnet bucağında diyem bir pâre şu
Gözlerümden ğayrı yok virür bu ben bîmâra şu

Olma mâ’il yaşuma ey müddeî bilmez misin
Kim esâsından yıkar irince bir dîvâra şu

Kârger oldı müjeñ eşkümlle didüm didi yâr
Keskin olmaz mı virilse ðig-i cevherdâra şu

Başını taşdan taşâ dögüp gögermekden ğarâz
Hâk-i pâ-y-i gülşene ister varup ol kıara şu

Âbdâr elfâz ile süz-i Yetimî dir gören
Sâmirî sihri degül mi zarf olmağ nâra şu

BELÎĞ (ö. 1760-61)

“Su” Redifli Gazeli

Oldı revāna cānib-i her şeh̄r u k̄üyā ş̄u
Ol serv-i nāzı çıkdı meger cūst ü cūya ş̄u

Sahrā-yı dilde çeşme-i h̄ūn cūst-cū ider
Bir vaqt olur ki istemez ‘āşık vuzūya ş̄u

Pīrāne söyle rāzuñı pīrān ketūm olur
Konsa teraşşuñ eylemez eski sebūya ş̄u

Ehl-i mürüvvet aña dirüm kim yetişdüre
Deryā-yı āteş içre düşerse ‘adūya ş̄u

Kār-ı cihān ‘aksinedür ‘aşrımızda hep
Zāhid şarāba vaż‘ ider āşık kedūya ş̄u

Hıfz eyle āb-rūyı ki dirler hata idüp
Dürr-i girān-māye iken āb-ı rūya ş̄u

Ehl-i tarīkat ‘āzim olup menzilin bulur
Varur muhīte girse eger rāh-ı cūya su

Çirk-âb-ı ğamla dâmeni âlûdedür dilün
Sâkî getir ki meydûr anı şüst ü şûya şu

Nazm-ı selîsüm olmaz efendi zebâne bâr
Mânend-i hâam mîve turur mı gülûya şu

Bezm-i şarabda bade-i gülgün degül Belîğ
Sâkî şunarsa mest olur tünd-ğûya şu

NÂŞİD (ö. 1791-92)

“Su” Redifli Gazeli

Çün devâdır vaqt-i germ-i tebde her bîmâra şu
Teşne-gân-ı çeşme-sâr-ı ‘aşka ver bir pâre şu

Târik-i şebde ‘ayâl-i kâkülûñle ağlasam
Olur idi halka-i mevc-i sirişkim kara şu

Hasretüñle olmada eşk-âbe-i çeşmim revân
Çıkmada fısıyye-i dilden iki fevvâre şu

Tâb-ı şahbâdan ‘arağ-rîz olsa la’lûñ der gören

Şanki kudretden sepilmiş dāne-i gül-nāra şu

Zahm açarken hañcer-i ğamzeñle şunma la'lüñ

Ey řabībim çün mücerrebdir ğötürmez yāra şu

İhtizāz-ı kām̄et-i dil-cūsını seyr eyleyen

Zann eder kim ağdı ğüyā cānib-i gül-zāra şu

Kec-nigāh eylerse ‘uřřāk-ı felāket-dīdeye

Dīde-i ağyāra insin yā ilāhā kara şu

‘Aks-i ruřsāruñ düşelden řanma kim cūřān olur

Mā’il oldu řüsñüñe feryād eder hem-vāre şu

Ħayret-i ‘aşķ ile ğiryān olma Nāřid kıł Ħazer

Çünki mādān oldu derler raĦne-i dīvāra şu

19. YÜZYILDA YAZILMIŞ ‘‘SU(ÂB-MÂ)’’ REDİFLİ ŞİİRLER

DEHRÎ

‘‘Su’’ Redifli Kasidesi

Dökme hortumdan şâkın eţrâfdaki damlara şu

Kim bu aĥşâb evlere yangında virmez çâre şu

Ey diyen vardır vaţanda âfet-i kaĥt’ül-ricâl

Şu reh-zâr olmaz mı elbet virmeseñ gülzâra şu

Ümmet-i ‘atşânı seyr-âb eylemekdür ma’rifet

Yoksa herkes baĥş ider â’yân ile nazâra şu

Teşne-leb kıalsun dimem aĥyârı kat’iyen fakat

Yârı reyyân it mukaddem şoñra vir aĥyâra şu

Ķurd elinden çok şükür kıurtuldu amâ güsfend

Virme kendin hırş ile ol tîĥ’-i âteşbâra şu

Aldanup pek talma altdan miyâh-ı râkidin

Bir muĥâlif bâd ile derya atar kühsâra şu

Ehl olan nâ-ehle aşlâ eylemez ‘atf-ı umûr

Kim virir 'ālemde rahme beççe-i şeh-māre şu

Söyleyiñ yavrum nasıl virsün temettü' vergisi

Köprü başında şatanlar bardağı beş pāre şu

Geçdi üç yıl hep k̄āpup aldık elinden varını

Virmeden bir fiṭre olsun ümmet-i ğamḥāre şu

Cebr ile mümkün deĝildir celb-i hoşnudi-i 'ām

Mive devşirmek olur mı virmeden eşcāra şu

Ey iden ḥaşr -ı hücum ancak za'if nazarlara

Virsiñ aa! Kaynatmadan ol süngülü serdara şu

Bir kanal bir cüdül olsun açmadık üç yılda biz

Mülk-i 'Osmāniyede varken lā-yü'ad avare şu

Cehl ise ısrar ise artık yeter Allah için

Virmeyiñ israf ile cühhāl-ı bed-gürdāra şu

Bir gün olsun fikr idüp zerā'ı insaf eyleyin

Ta begi cühelā götürmek k̄ulzüm-ı zehhāre şu

Sanmayıñ ıasmayla bağlanasın dehhān-ı ma'rifet

Munıafı olmaz dökülse Őemi feyz-i āsāra Şu

Yol aıarken mukaddem Musā iıün derya-yı nil

Öpdürür destin bizim Musaya Şimdi kara Şu

El-hazer artık yeter ğavğa-yı ĩn ve anmaz

Keş idüñ kimdir viren yunan ile bulğara Şu

Viridi mi bilmem [potsdam]da ziyafet ziyāfet akŐamı

Dicle nehrinden 'acep Wilhelm-i sānı (ıār)a Şu

Tā begi meŐğül hezl itmek bu 'ālı milleti

Virsun erbāb-ı fazılet ba'demā eş'āra Şu

Fecr-i ātı ufka karŐu sembolik ebyāt ile

Dā'imā mezc ide ıursun sāgir-i ser-Őāre Şu

Vaıı-ti ciddiıātı katl itmek reva mı hezl ile

Siz dağı zamm itmeyin peymāne-i eŐrāre Şu

Kafiyem tenk oldu artık ıorıarum tazıykden

İncār eyler gelirse ıünki pekde dāre su

20. YÜZYILDA YAZILMIŞ ‘‘SU(ÂB-MÂ)’’ REDİFLİ ŞİİRLER

MECDÎ (ö. 1941)

‘‘Su’’ Redifli Kasidesi 1

Fuzûlî'ye Nazîre

Mebde-i feyyâz olup her cism-i gevher-bâre ş u

Ma'nevî me'mûrudur Hâk kudretiñ izhâre ş u

Mâye-i esrârıdır nûr-ı hayât-ı 'âlemiñ

Mevce mevce lem'a-zendir cephe-i âşâre ş u

Şanki bir rûhu'l-mehâsindir bahâr-ı fıtrata

Reng reng olmuş da gizlenmiş ruh-i ezhâre ş u

Çâbiliyyet feyziniñ esrârını tefhîm için

Ebr-i nîsândan inip dönmüş dür-i şeh-vâre ş u

Berg-i gülde jâleye düştükçe nûr-ı âfitâb

Rîze rîze mevce-zendir âteşin ruhsâre ş u

Sâhil-i tekvîne doğru mevce -hîz-i cûş olan

Baħr-i kudretten aħar enhār ile ebħāre Şu

Eyler ihyā her iħen dil-mürdeyi bir kaħresi

Menba‘-ı Hāħ’tan aħar ser-ħeŐme-i ebrāre Şu

ħaŐdı ħāk-i pāy-ı yārı ben gibi taħbīldir

ħağlayıp sür‘atle pūyān semt-i kūy-ı yāre Őu

Hāne-berdūŐuñ felāket ħālını taŐvīr eder

Durmayıp eyler sefer her deşte her kuh-sāre Şu

Āb-ı luħfu teşne-dillerden dirīğ eyler zamān

VermemiŐtir Kerbelā’da zāde-i Kerrār’e Şu

İsterim olsun tecellī-yāb-ı rü‘yet her başar

İnmesin ħiħbir göze ‘ālemde Yā Rab ħara Şu

Cānı cānān ‘aŐķına īŐārı ta‘līm eyliyor

Atlayıp Őellāleden olduħça pāre pāre Şu

‘Aks-i eŐyā mūncelīdir Őafħasında her zamān

Öyle bir mir‘āt-ı Hāħ’tır ħehre-i āŐāre Şu

Sîneñi ħubb-ı Nebî'den şu'le-dâr-ı feyz kıł

Gül açılsın eyle icrâ şafha-i gül-zâre şu

Vechini etsem taĥaţtur gözyaşu eyles hücüm

Şemse karşı gelse elbette dolar ebşâre şu

Ağladıĥça ben Nebî 'aşkıyla çağlar sînesi

Şanki 'âşıkdır benimle Aĥmed-i Muĥtâre şu

Baĥr-i zaĥĥâr-ı ilâhîdir Muĥammed Muştafâ241

Feyz-i 'ilminden akar her ĥulzüm-i efkâre şu

Feyz-i Ĥaĥ âb-ı ezelden eylemiş reyyân anı

Cevheriyle girmemişken 'âlem-i envâre şu

Cüd-ı lüţfundan ĥurûşân her zamân âb-ı ĥayât

Ĥüsn-i ĥulĥundan verir hem yâre hem ağyâre şu

Olmasaydı cüy-bâr-ı feyz-i 'irfân-perveri

Hangi menba'dan gelirdi gül-şen-i esrâre şu

Her velî olmuş aña bir çeşme-sâr-ı ma'rifet

Hep odur her dem veren her 'âşık-ı ĥam-ĥâre şu

Selsebîl-i feyz-i esrârından almıştır anıñ

Lâzım oldukça binâ-yı ‘aşk için mi‘mâre şu

Yâ Muhammed ağladım yıllarca nârim sönmedi

Âb-ı lütfuñdan söner bir kaçre düşse nâre şu

Cebreîl-âsâ deriñde kalbi der-bân eyledim

Sen verirsiñ ben gibi bir teşne hizmet-kâre şu

Ben şu mazmûnuyla methettikçe Faḥr-i ‘Âlem’i

Ravza-i kalbimdedir Mecdî benim fevvâre şu

“Su” Redifli Kasidesi 2

Kaşîde-i Na‘tiyye

Fuzûlî’ye Nazîre

Eşk-i çeşmimden ağıttım sîne-i dildâre şu

Gül açar revnaḳ şaçar ağıdıḳça her gül-zâre şu

Cânını cânân için ifnâ eden ‘âşık gibi

Atlayıp şellâleden olmaḳta pâre pâre şu

Ḥâne-ber-düş-i felâket bir esîr-i ğam mıdır

Durmayıp gitmektedir her deşte her kuhsāre şü

Hāk-i pāk-i ‘anberīni şevk ile telşīm için

Ben gibi sür‘atle pūyān semt-i kūy-ı yāre şü

Berg-i gülde jāleye düşmüş ziyā-yı āfitāb

Rīze rīze lem‘a-zendir āteş-i ruhsāre şü

Eyler ihyā her içen dil-mürdeyi bir kaçresi

Hangi menba‘dan gelir hum-ḥāne-i ḥammāre şü

Şanki bir rūḥu‘l-meḥāsinden bahār-ı fıtrata

Reng reng olmuş da gizlenmiş ruḥ-ı ezhāre şü

Mürde ezvāk-ı cihānı her sene ihyā eder

Zinde bir reng-i nezāret bahş edip eşcāre şü

Ḳābiliyyet feyziniñ ḳudsiyyetin i‘lām için

Ebr-i nīsāndan inip dönmüş dür-i şeh-vāre şü

Şanki ‘āşıkdır semāda āfitābıñ nūruna

İncelip eyler teşā‘ud günbed-i devvāre şü

Vechine bađdıķca yāriñ gözyaşı eyler hücum

Şemse karşı gelse elbette dolar ebşāre şu

Yār için her derd-i ađyāre taħammül eylerim

Bir gül-i zībā için insān verir biñ hāre şu

Ađniyāmız i'tiyād etmiş o rütbe hisseti

Çeşmesinden kaçre vermez muhtazır bī-çāre şu

Āb-ı lütf u merħamet ihsān eder mi rüz-gār

Kerbelā'da vermemişken zāde-i Kerrār'e şu

Her perişān iş olur ğāyetde elbet muntazam

Tire reng olmazsa girmez reng-i revnaķ-bāre şu

Germ u serd-i rüz-gārı gör de merd-i kāmil ol

Āb ile āteş verir her tiğ-i cevher-dāre şu

Zevķ-i rü'yetten tecellī-yāb olsun her başar

İnmesin hiçbir göze 'ālemde yā Rab kara şu

Keşret ü vahdet nedir ta'līm eder her 'āķil

Nāzil olsa kaçre kaçre ķulzüm-i efķāre şu

Sāhil-i tekvīne doğru mevce-ḥīz-i cūş olan

Baḥr-i ḳudretten aḳar enhār ile ebhāre şu

Feyz-i Ḥaḳ āb ile reyyān eylemişdir ḳalbimi

Cevher ile girmemişken ‘ālem-i izzāre şu

‘Aks-i eşyā müncelīdir şafḥasından her zamān

Şanki mir‘at-ı zuhūr olmuş bütün āşāre şu

Aḡladıkca ben nebī ‘āşḳıyla çağlar cūylar

Şanki ‘āşḳıtır benimle Aḡmed’e Muḥtār’e şu

Baḥr-i zaḥḥār-ı ilāhīdir Muḥammed Muştafā

Feyz-i ‘ilminden aḳar her gülşen-i esrāre şu

Bāḡ-bān-ı terbiyet olmuş şerī‘at bāḡına

Ondan aḳmıştır o şīrīn şafḥa-i gül-zāre şu

Cūd u lütfundan ḥurūşān her zamān āb-ı ḥayāt

Ḥüsn-i ḥulḳından verir hem yāre hem aḡyāre şu

Olmasaydı cūy-bār-ı feyz-i ‘irfān-perveri

Hangi menba‘dan gelirdi çeşme-i ebrāre şü

Her velī olmuş aña bir çeşme-sār-ı ma‘rifet

Hep odur her dem veren her ‘āşık-ı ğam-hāre şü

Sel-sebīl-i feyz-i ‘īrfānından almışdır anıñ

Lāzım olduğca binā-yı ‘aşk için mi‘māre şü

Yā Muḥammed ağladım yıllarca nārım sönmedi

Āb-ı lütfuñdan söner bir kaṭre düşse nāre şü

Cebreil-āsā deriñde ḳalbi der-bān eyledim

Sen verirsiñ ben gibi bir teşne hīdmet-kāre şü

Ben şü mażmūnuyla medḥḥ ettikce Faḥr-i ‘Ālem’i

Ravza-i ḳalbimdedir Mecdī benim fevwāre şü

Tablo 9: Su Unsuru ve Hüsn-i Ta'îl Sanatı

Şâir Adı	Gazel/ Kaside Sayısı	Beyit Sayısı	Sanatın Yapılma Sebebi
Ahmed Beg	G-226	4	Şâir hüsn-i ta'îl yoluyla suyun durmaksızın akma hâlini insanın sürekli çalışmasıyla bağdaştırılmaktadır.
Ahmed Beg	G-226	9	Âşığın sevgilinin bakışını isteme durumu, bir hastanın su isteğiyle ilişkilendirilerek güzellere yapılmaktadır.
Aşkî	G-387	4	Söz konusu edilen beyitte nisan yağmurları ve sevgilinin saçının ucu ile bağlantı kurularak mecâzî bir anlatım sergilenmektedir. Nisan yağmurları genellikle şifa kaynağı olarak bilindiği halde yılanın ağzına düşse bile yine zehre dönüşecektir. Sevgilinin saçının ucu da âşığa yine zehir sunacaktır. Yılanın zehri ile sevgilinin âşığın verdiği acı yani zehir ile hüsn-i ta'îl sanatı uygulanmıştır.
Aşkî	G-387	6	Aşkî, sevgilinin âşığın gönlünü kılıçla parçaladığını yani onun gönlünü yaktığını güzel bir sebebe bağlamaktadır.
Bâkî	G-550	3	Servi ağacı elif gibi dimdiktir, eğilmez. Şâir de sevgiliyi serviye benzeterek güzellere yapmıştır.
Behiştî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5928	1	Su, sevgilinin yanağının görmek için figân etmektedir, âvâre olmaktadır. Bu husus şarabın üzerindeki hava kabarcıklarının parça parça başıboş durmasıyla aktararak, güzel bir sebebe bağlanmıştır.
Behiştî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5928	3	Suyun taşlara çarparak akma özelliği sûfinin hararetlenerek su isteme hâliyle ilişkilendirilerek hüsn-i ta'îl sanatı kullanılmıştır.
Belîğ	G-174	8	Beyitte, âşığın ancak sâkînin sunduğu şarabı içmesiyle şifa bulacağı vurgulanmaktadır. Âşığın gönlü kirlidir, bulanıktır. Şâir ise suyun temizleme husûsiyetini belirterek kirliliği temizleyen suyu şaraba benzetmiş ve güzellere yapmıştır.

Fuzûlî	K-3	4	Fuzûlî, yaralı insanların suyu tedbirli içmesiyle Hz. Peygamber'in kirpiklerinin kelâmının edilmesinin zorluğunu bağdaştırmıştır. İkisini yaparken de tedbirli olması gerektiğini vurgulamıştır.
Gubârî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5918	1	Şâir, suyun ateşe değince ortaya çıkardığı duman ile sevgilinin saçlarını kaldırması arasında ilişki kurarak hüsn-i ta'lîl yapmıştır. Çünkü sevgilinin yüzü ve saçları âşığın en çok dikkatini çeken bölgeleridir. Bilhassa yüzü göze çarpmaktadır, sevgili saçlarını geri atınca o güzel yüzünü gören âşık mahvolmaktadır. Su ile ateş de öyledir, su ateşe bir damla bile dökülse o ateş tepki göstererek dumanlar çıkarmaktadır.
Gubârî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5918	4	Gubârî, sevgilinin yüzünü güneşe benzetmektedir, ancak ona ay olarak hitap etmektedir. Güneşin yansıması ise suya vurur, su parıldayarak etrafa aydınlık verir. Bu husus, sevgilinin yüzü ile bağdaştırıldığı için mâhirâne bir güzelleme ortaya konulmuştur.
Hâfız-ı Acem/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5921	4	Yağmur sağanak şekilde yağdığı zaman göz gözü görmez. Böylelikle sevgilinin aşığa attığı yan bakışlar hedefine ulaşamaz, yani sineye erişemez. Şâir; sevgilinin yakıcı, keskin bakışlarının etkisini azaltma durumunu yağmur suyuyla ilişkilendirmesiyle hüsn-i ta'lîl sanatından istifade etmektedir.
Hayretî	K-10	6	Suyun farkındalığı olmadan akma özelliği âşığın sevgilinin yüzünü peçesiz görüp kendinden geçmesiyle yani farkında olmadan bilincini yitirmesiyle ifade edilmekte ve hüsn-i ta'lîl yapılmaktadır.
Hayretî	K-10	8	Hayretî; su ile sevgilinin (Kanûnî Sultan Süleyman) yanağının temizliği, duruluğu ve aydınlığı arasında bağlantı kurarak güzelleme yapmıştır.
Hayretî	K-10	32	Suyun yerden akma vasfı, padişahın eşiği için yerde sürünmeye benzetilmiştir.
Nazmî	G-5348	10	Nazmî, suyun harap etme ve yıkıcılık husûsiyetini Haramîler üzerinden anlatarak, güzellemiştir.

Nazmî	G-5372	2	“Su gönüllere akacak mı?” su’ali kafa karıştırırken sevgilinin yanağına benzediği için güzelleme yapılmıştır.
Nazmî	G-5386	3	Âşığın gözünden akan yaşlar zincire benzetilmektedir. Suyun sürekli akma özelliği âşığın zincir gibi akan gözyaşı ile vurgulanmaktadır.
Necâtî Bey	K-5	9	Belirtilen beyitte su bir muhafız gibi Şehzâde Mahmud’un topraklarını korur. Burada suyun akarak zamanla taşları yığma hususiyeti üzerinden hüsn-i ta’lil yapılmıştır.
Necâtî Bey	K-5	17	Sevgilinin yanağı beyitte güneşe benzetilmiştir. Âşığın gözyaşlarını o güneş ısıtmaktadır. Gözyaşının sıcaklığı güneşin sıcaklığı vasıtasıyla anlatıldığı için güzelleme yapılmıştır.
Neşâtî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5909	2	Dîvân şiirinde âşığın çok ağlamasının sebebi o yaşların âşığı sevgiliye götürmesidir. Şâir bunu suyun sonbahar yapraklarını gül bahçesine iletmesiyle ilişkilendirerek hüsn-i ta’lil sanatını kullanmıştır.
Revâyî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5907	3	Revâyî; şeytanın insana su sunarak imânını alma husûsiyetini, sûfinin sevgilinin dudakları için can veren âşığa öğüt verme olayıyla ilişkilendirmiştir.
Sıdkî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5914	5	Sıdkî’nin sözleri su gibi güzel, berrak ve herkesi kendine çeken bir ahenge sahiptir. Sıdkî bu sebeple şiirinin sesini su sesine benzeterek güzelleme yapmıştır.
Sinânî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5933	1	Suyun herhangi bir çukurda birikinti oluşturma husûsu, âşığın sevgilisinin çene çukurunda kalmasıyla ifâde edilmiştir.
Sinânî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5933	5	Sinânî, suyun temizlik vasıtasıyla temiz huylu bir insan olma durumu arasında ilişki kurmakta ve hüsn-i ta’lil yapmaktadır.
Vechî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5903	5	Şâir suyun tazelik vasfını kendi şiirine yansıtarak fahriye yaparken bir mühendisin de gül bahçesine su akıtmakta mâhir olmasına değinmektedir. Şöyle ki, şiirini övmek için suyun taze olma özelliğini belirterek güzelleme yapmaktadır.

Yahya Bey	G-362	3	Âşığın feryat figân ağlama durumu ateşe damlayan suların çıkardığı sesler aracılığıyla aktarılmaktadır.
Zâtî/ Pervâne Beg Mecmuası	G-5898	2	Hız. Musa'nın Allah ile konuşmak, onu görmek isteme hâli suyun yani âşığın sevgilinin yüzünü görme isteği ile bağdaştırılarak hüsn-i ta'lîl sanatından yararlanılmıştır.